

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

RAPPORT FRÅN EKONOMISK-HISTORISKA INSTITUTIONEN
HANDELSHÖGSKOLAN VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet

En historik

Lage Rosengren

GÖTEBORG 2011

[The body of the page is mostly blank, suggesting the text is either extremely faint or has been redacted. Only a few faint, illegible marks are visible.]

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet
En historik

Handelshögskolan
vid Göteborgs universitet

En historik

Av Lage Rosengren

©Lage Rosengren

Kopiering är förbjuden utan författarens medgivande

Grafisk produktion: Siri Reuterstrand

Tryck: Lithorapid Media AB, Göteborg, 2011

ISSN: 1650-9595

Innehåll

Inledning	7
1. Bakgrund	9
<i>Merkantilismens tid</i>	10
<i>Det allmänna skolväsendets roll</i>	13
<i>Den tidiga handelsutbildningen i Sverige och Göteborg</i>	14
<i>Göteborgs Handelsinstitut</i>	16
Ekonomiska problem och rotlöshet	18
Förhållandena ordnas	19
Lokalfrågan finner sin lösning	21
<i>Andra handelsinstitut</i>	22
<i>Allmän högre utbildning i Göteborg under 1800-talet</i>	24
<i>Högskolor för handelsutbildning</i>	26
<i>Hän mot högre handelsutbildning i Göteborg</i>	27
<i>Handelshögskolekurser förberäda handelshögskolan</i>	30
2. Handelshögskolan från dess grundläggning till förstatligandet (1923-1961)	34
<i>Professorer, rektorer och lektorer</i>	38
Professurerna	38
Rektorstjänsten	41
Kamp för nya lektorat och ytterligare professorer	42
<i>Ibero-amerikanska institutionen</i>	44
<i>Geografiska institutet</i>	45
<i>Studenter, studier och examina</i>	46
Antagningen	46
Studietiden	48
Examination	50
Terminsavgifter och ekonomi	51
Kontakten mellan elever och lärare	52
Studentkåren på handelshögskolan	52
<i>Handelshögskolan och världskriget</i>	54
<i>Efterkrigstid och lokalfrågans långsiktiga lösning</i>	55
Planer på nybygge	56
Planerna förverkligas	58
Inflyttning i egna lokaler	60
<i>Handelshögskolans ekonomi och trepartsavtalet</i>	61
Handelshögskolans ekonomi	62
Trepartsavtalets betydelse	63
<i>IDAF och STAV</i>	63
<i>Självständigheten ifrågasatt</i>	66
Handelshögskolan positionerar sig	70
<i>Handelshögskolan växer och statens aktivitet ökar</i>	72
<i>Handelshögskolan i Göteborg förstatligas</i>	74
Trepartsavtalet upphävs	76
3. Handelshögskolan under den statliga tiden (1961-71)	79
<i>Efterfrågestyrd reformtid för universiteten</i>	80
<i>Genomströmning och resursdiskussioner</i>	82
Studenter förkastar Ukas	84
<i>Interna utredningar på handelshögskolan</i>	85
<i>Dubbleringar av institutioner förberäda en sammanslagning</i>	86
Spärrade kontra ospärrade utbildningar	87
Företagsekonomi	87

Nationalekonomi	88
Ekonomisk geografi (kulturgeografi)	89
Rättsvetenskap (juridik)	89
<i>Götek och slutet för Handelshögskolan i Göteborg</i>	89
Vägen till sammanslagningen: Götek	91
En ekonomisk fakultet?	93
Göteks förslag omdiskuterat	93
Förslaget remissbehandlas	96
Sammanslagningen i praktiken	98
<i>Internationalisering utgick från geografin</i>	99
4. Handelshögskolan läggs ned och återuppstår. Övervintring (1971-86)	102
<i>Efter sammanslagningen</i>	102
<i>Den stora högskolereformen</i>	105
<i>Reformen uppfattad som försämring</i>	106
<i>Avinternationalisering</i>	108
<i>Handelshögskoleanda inom universitetet?</i>	109
<i>Den nya handelshögskolan växer fram</i>	111
Ny utredning banar väg	113
Identitet och resurser i fokus	114
Institutionernas överväganden	116
Den informella gruppen blir formell	117
Ekonomlinjen debatteras och utökas	118
Varvskrisens del av utvecklingen	120
Den nya högskolan organiseras	122
Splittring bland studenterna	126
Omdiskuterad stiftelse bildas	127
Nationalekonomerna kliver ombord	128
5. Den nya handelshögskolan inom universitetet (1986-)	130
<i>Handelshögskolan växer och datoriseras</i>	130
Studentkåren	132
<i>Kritik, krav och kris</i>	132
Brist på resurser	132
Brist på samordning	133
Näringslivskritik och rektorsbyte	135
Ny arbetsgrupp, ny utredning	136
Blandat mottagande, fortsatt utredande	138
Fortsatta förhandlingar och ett nytt förslag	140
Reformistisk lösning på krisen	143
Krisen i perspektiv	145
<i>Nybygge med förhinder</i>	146
Förutsättningarna	146
Lokalfrågan aktualiseras från start	146
Begränsad arkitektävling och smygrivning	148
Finansieringsfrågans lösning	149
<i>Partnerskap och alumner</i>	149
<i>Handelshögskolan krymper</i>	150
<i>Forskningsinstitut och centrumbildningar</i>	151
<i>Den nya civilekonomexamen och Bolognasystemet</i>	153
Väletablerad men återigen, resurser...	155
Käll- och litteraturförteckning	157

Inledning

Våra handelshögskolor har startats av primärt en orsak: att utbilda ekonomer till i första hand det svenska näringslivet, så småningom också till den offentliga sektorn, särskilt sedan den började bli alltmer omfattande under det fortsatta välfärdsbygget efter andra världskriget.

Ekonomutbildningen har varit skälet till att handelshögskolorna fortsatt att drivas, och när en ny handelshögskola såg dagens ljus i Göteborg 1986 var det i grunden samma skäl som drev fram den. Ekonomutbildningen upplevdes som hotad eller rent av i förfall. Näringslivet stod bakom som räddande ängel. De hade resurser.

Mycket av motsättningar och konflikter inom universitets- och högskolevärlden kan förklaras av kamp om resurser. Resurserna har aldrig varit tillräckliga för all den ambition som funnits inom högskolans väggar, och bristande resurser var orsaken till att den gamla handelshögskolan i Göteborg först förstatligades 1961 och tio år senare lades ned.

Så övergripande är historien om Handelshögskolan vid Göteborgs universitet historien om ekonomutbildningen och om resurser, ofta om bristen på sådana. Resurser har bestämt skolans utveckling, på olika sätt vid olika tidpunkter.

En annan del av diskussionen om den högre utbildningen har rört utbildningens frihet och individens möjligheter att "förverkliga sig själv" genom studier. Hur långt skall myndigheterna söka reglera och styra utbildningen in i önskade banor och hur mycket individuell frihet att välja skall finnas i systemet? Det har ofta visat sig att när studenterna får välja fritt väljer de humaniora medan när staten sökt styra har teknik, medicin och ekonomi betonats. Den fria individen har ställts mot samhällsnyttan. Handelshögskolorna har emellanåt hamnat i denna korseld, särskilt handelshögskolan i Göteborg.

Ytterligare en aspekt av utbildningens utveckling är begreppet humankapital. Humankapitalet är de färdigheter och kunskaper en individ samlar på sig genom arbete och studier. Särskilt inom den kunskapsintensiva ekonomi som byggs upp i dagens globaliserade värld, där informationsteknologin står i centrum, har humankapitalet i ökande utsträckning börjat betraktas som en produktionsfaktor. Såväl staten som det privata näringslivet har insett att satsning på utbildning är en viktig drivkraft för långsiktig tillväxt. Dessa aspekter har också spelat roll för utvecklingen av den ekonomiska utbildningen i Göteborg, och därmed för författandet av denna bok.

Hur skriver man då en historik över en utbildningsinstitution som Handelshögskolan vid Göteborgs universitet? Det kan säkert finnas fler svar på den frågan, så låt mig med några meningar beskriva mitt eget arbetssätt.

Jag har velat sätta in handelshögskolan i ett längre historiskt perspektiv, och väljer därför att börja berätta om dess föregångare, om hur och varför de kom till. När det gäller handelshögskolans mer moderna historia har jag primärt förlitat mig på arkivmaterial, inte minst protokoll av olika slag, men också på intervjuer av personer som var med och på tryckta årsberättelser. Även för den privat finansierade Handelshögskolan i Göteborg, som fanns mellan 1923 och 1961, har jag nyttjat en hel del primära källor och inte bara de tryckta krönikor som redan finns i ämnet. I slutet av boken finns en käll- och litteraturförteckning som visar vilket material som använts.

1. Bakgrund

Att handla innebär i grunden att byta grejer med varandra, att du har något jag behöver, och vice versa. Vi producerar inte längre hela vårt behov utan behöver komplettera med sådant andra producerar. En förutsättning för att kunna byta grejer med varandra är att vi kan avsätta tillräckligt mycket av det vi själva producerar. Ekonomin, människans sätt att försörja sig, hade således nått en viss utvecklingsnivå när handeln uppstod, eftersom överskott i produktionen rimligen är en förutsättning. En vanlig föreställning är att detta i större utsträckning kunde ske först när människan börjat odla jorden och hålla sig med husdjur, det vill säga som en följd av den neolitiska revolutionen då jordbruket infördes. I en sådan enkel modell kan produktion betraktas som förutsättningen för distribution, handel.

Efter den neolitiska revolutionen blev efterhand människans samhällen allt mer komplexa och fler specialister kunde hitta livsutrymme i samhällsekonomin. De stora bördiga floddalarna Eufrat, Tigris, Nilen, Indus och Ganges gav upphov till produktiva jordbruk och det vi kallar högkulturer. Handeln utvecklades och med den växte kraven på att kunna bokföra lagertillgångar, skulder, inbetalningar, utbetalningar och andra transaktioner. Babylonier och egyptier utvecklade bokföringsmetoder och troligen var det behovet av sådana som hos sumererna ledde till uppkomsten av skrivkonsten.

Denna utveckling ökade rimligen behovet av utbildning. Det är svårt att veta hur utbildningen till köpman gick till, men lätt att tänka sig samma bildningsväg som långt fram i historisk tid, inskolning på ett handelskontor. Man lärde sig ur praktiken, av de äldre och mer erfarna inom yrket. Därmed lämnades den teoretiska skolningen i stor utsträckning därhän. Längre fungerade det trots allt väl eftersom köpmannens yrke i hög utsträckning var ett praktiskt yrke.

De första europeiska handelsskolor vi känner till startades i slutet av medeltiden i några av de industriellt och merkantilt avancerade italienska stadsstaterna. Det rörde sig då om privatskolor för de mer välbärgade köpmännen. Att de startades just vid denna tid sammanhänger helt säkert med uppkomsten och spridandet av den mer fullkomnade form av bokföring som kallas den dubbla italienska. Det var en bokföringsmetod med rötter i 1200-talets Florens, med principen att alla noteringar förs upp på två konton, debet och kredit, för att öka översikten och därmed kontrollmöjligheterna.

En av de mer kända av de italienska handelsskolorna var den som i slutet av 1400-talet fanns i Venedig, och snart uppstod liknande skolor också i Tyskland. Vilken betydelse dessa skolor fick är inte helt klart, men de tycks ha varit ganska snäva i sin undervisning som inte omfattade mycket mer än skrivning, räkning och bokföring.

Det merkantilistiska ekonomiska tänkande som växte fram i Europa från 1500-talet var bredare än så, inte minst med sin betoning av utrikeshandeln, sär-

skilt exporten. Därmed kan man tänka sig att behoven av ekonomisk utbildning successivt ökade, även om det tycks ha dröjt ganska länge innan nya handelsskolor fotade på denna grund faktiskt upprättades. Den statsfinansierade handelsskolan i Lissabon, som den portugisiska premiärministern Pombal lät grundlägga 1759, var en av de första i sitt slag.

Handelsutbildningen växer rimligen fram ur ett behov och är därmed efterfrågestyrd. Ju större produktion, ju större varulager som byggs upp, och ju mer långväga och komplicerade handelstransaktioner som genomförs desto större betydelse har kunskaper inte bara inom bokföringens och varukännedomens område utan också i språk. Det är dessa tre ämnen, bokföring, varukännedom och språk, som i olika kombinationer framträder i de första mer formella skolbildningarna på handelns område. Särskilt i samband med den industriella omvandlingen ökade varuproduktion och handel dramatiskt, samtidigt som producenterna själva i allt högre utsträckning tog hand om försäljningen av sina varor. Då ökade behoven av kunskap än mer.

Till att börja med fanns utbildningar på grundnivå. Under 1700-talet växte i de ledande europeiska handelsländerna fram en efterfrågan på högre utbildning, särskilt i ett antal tyska furstendömen, men också i Storbritannien och i viss mån Frankrike. Inom den första professuren i ekonomi i Sverige rymdes moment av det som så småningom utvecklades till ämnet handelsteknik, vilket i sin tur senare blev företagsekonomi. Men det var knappast en utbildning för blivande köpmän. Längre låg den svenska mer praktiskt inriktade handelsundervisningen på en nivå en god bit under högskolans.

Merkantilismens tid

Om efterfrågan styr utvecklingen på utbildningens område bör efterfrågan på handelshögskolor ligga i storleken av den handlande klassen och/eller i de behov denna klass och statsmakten ser av en högre utbildning för gruppen.

När de första ekonomiprofessorerna inrättades i Sverige på 1700-talet under den så nyttobetonade merkantilismens storhetstid kan man tycka att detta då rimligen borde avspegla en efterfrågan, ett behov, en sedd nyttighet. Och det gjorde de säkerligen. Problemet är att det inte verkar alldeles lätt att mer i detalj bestämma den sedda nyttan.

Den i svensk historia så välkända konflikten mellan partierna hattar och mössor under frihetstiden (1719-72) var inte minst en konflikt om synen på näringarna, om ekonomin. Det var särskilt hattarna i den frihetstida riksdagen som stod för en mer utpräglad merkantilism och nyttotänkande. När hattarna kom till makten på riksdagen 1738-39 klubbade de snart igenom den första svenska professuren i ekonomi, den som fick Anders Berch till förste innehavare. Berch tillträdde tjänsten 1742.

Från sin kateder undervisade Berch om merkantilismens grundsatser, där positiv handelsbalans, manufaktur (förädling av råvaror) och utrikeshandel framstod som viktiga ekonomiska drivkrafter, samtidigt som arbetsfördelningens förtjänster samt nyttan av en stor och fattig befolkning ofta påtalades. Dessutom byggde Berch upp den så kallade ekonomiska teatern, ett varu- och verktygs-museum som tog sikte på att ge en översikt över allt som hade någon ekonomisk betydelse i Sverige. Berch såg sitt ämne som primärt praktiskt, även om det också inrymde teoretiska moment.

Inom Berchs ekonomiämne fanns två av de ämnen som i dag återfinns inom handelshögskolan, nämligen juridik och statistik, där statistiken befann sig i sitt första utvecklingsstadium under benämningen politisk aritmetik. Den politiska aritmetiken hade utvecklats i England och senare Tyskland, och brukar åsättas det definitiva födelseåret 1662. Det var då som den engelske köpmannen John Graunt publicerade en uppmärksammas skrift om demografiska förhållanden i London, inte minst om fördelningen av dödsorsaker. Bland annat kunde han visa att risken att dö i våldsamma händelser, våld eller olyckor, inte var riktigt så stor som många föreställde sig. Den politiska aritmetiken arbetade mycket med skattningar, inte minst av befolkningsstorlek. För att skatta måste man anta, och det var väl här det drog i väg lite långt ibland. Efter antaganden i flera led befann sig de politiska aritmetikerna ofta ute på ett gungfly som långtifrån alltid hade fast grund på verklighetens urberg under sig.

I Sverige valde man att gå en annan väg för att ta reda på befolkningens storlek: man lät helt enkelt räkna den (statistiken, tabellverket, började 1749). Men det hindrade inte spekulationer, då ofta om hur stor den svenska befolkningen egentligen kunde, och därför *borde*, vara. Hur stor var rikets potential? Även Berch ägnade sig åt sådana övningar. Han kom fram till att Sverige (inklusive Finland) kunde bära omkring 25 miljoner invånare. Det fanns flera konkurrerande uppfattningar.

Denna tidiga form av statistik var inte till för sin egen skull. Den var till för att ge ett instrument i händerna på statsmakten. Till skillnad från den klassiska ekonomi som började utvecklas i Storbritannien från slutet av 1700-talet och som tänkte sig ekonomin som självreglerande, bara statsmakten lät bli att lägga sig i ("den osynliga handen"), gav merkantilismen i högsta grad staten en aktiv roll i ekonomin. Staten var den tydligt synliga handen i detta system, den som ordnade ekonomin till nationens bästa. Den politiska aritmetiken var en statistik direkt utformad för statsmaktens intressen.

Annars låter ämneskombinationen ekonomi, juridik och statistik tillsammans med varukännedom som ett program för en handelshögskola och därför som en god grund för handelsstudier. Så var det emellertid inte. Bland Berchs studenter fanns knappast någon som kom från handelsmiljö. Visserligen fick hans museum visst ekonomiskt stöd av de rika köpmännen i Stockholms Skeppsbroadel, men

de skickade inte sina söner till hans undervisning. Det gjorde inte den "riktiga" adeln heller. De flesta av hans studenter kom från mer lantliga miljöer, och stannade normalt inte mer än en termin, trots att undervisningen sträckte sig över flera terminer. Av de studenter man känner till blev en majoritet antingen präster eller jurister, några gymnasielärare. Hans ekonomiämne kan betraktas som ett misslyckande, och hans professur kom successivt att utvecklas till en renodlad juridikprofessur. Det ekonomiämne som från slutet av 1800-talet på nytt började växa fram vid universiteten tog inte sina utgångspunkter hos Berch.

Inte heller den andra ekonomiprofessuren i Uppsala, instiftad 1759 och benämnd den Borgströmska professuren efter donatorns efternamn, ledde någon vart. Den hade från början en linnéansk inriktning, och undervisade i Linnés stil om de tre naturens riken (växt-, djur- och stenriket). Jordbruket var enligt linnéanernas sätt att se samhällets viktigaste näringskälla, men märkligt nog tycks ingen innehavare av professuren ha tillägnat sig de jordbruksvänliga fiziokratiska tankegångar som spreds till Sverige från Frankrike vid slutet av 1760-talet. Här fortsatte man föreläsa om de tre naturens riken som om ingenting hade hänt.

Inte heller denna undervisning lockade några köpmanssöner, och liksom den berchska professuren tömdes också denna tjänst efter en tid på det mesta av sitt ekonomiska innehåll, och utvecklades till en renodlad botanik- eller biologiprofessur.

Det är således lätt att anta att marknaden för högre ekonomisk utbildning i 1700-talets Sverige var för liten för att finna en plats på de svenska universiteten, som vid den tiden bara var tre: Uppsala, Lund och Åbo i Finland. Också i Lund och Åbo inrättades ekonomiprofessurer på 1700-talet, men de var av samma slag som den Borgströmska i Uppsala och rönste ungefär samma öde. I Sverige fortsatte man länge att utbilda sig till köpman på det traditionella sättet, i företaget, i köpmanshuset, möjligen tillsammans med viss privatundervisning för de mest välbärgade.

Det fanns dock en viss marknad för handelsundervisning även i vårt land under 1700-talet, om än inte på den högsta nivån, universitetsnivå. Undervisningen på vad man möjligen kan kalla för mellannivå var starkt tyskt influerad, och det tyska inflyandet på handelsutbildningen kom att förbli påtagligt under lång tid.

I Hamburg startades 1768 en handelsakademi av gymnasieprofessorn i matematik Johan Georg Büsch och kommerserådet Friedrich Christoph Wurmb. Akademien, som förmodligen bäst beskrivs som en praktiskt inriktad utbildning på gymnasienivå med eget handelskontor, vann ett internationellt gott anseende.

Den ständigt skuldsatte Wurmb lämnade skolan 1771. I mitten av 1780-talet befann han sig i Sverige, i södra Halland. Där, i Öringe by i Veinge socken, startade han 1785 en egen handelsskola. Varför han kom till Sverige vet vi inte, än mindre varför han valde att starta sin handelsskola ute på landsbygden i stället för i någon av de större städerna. Vi vet däremot att han nådde viss framgång

med sin skola. Hit kom köpmanssöner från olika delar av landet, av naturliga skäl flest från Väst- och Sydsverige, men också en och annan från norra Tyskland. Undervisningen liknade den han tidigare varit med om att starta i Hamburg, en blandning av teori och praktik där praktiken kunde utövas i skolans eget övningskontor.

Undervisningen nådde sin målgrupp och hade ett rimligt studerandeantal, men brottades likväl ständigt med ekonomiska problem, precis som Wurmb själv. Värst var nog att de ekonomiska bekymren gjorde att skolan hade svårt att rekrytera och behålla bra lärare.

Wurmb avled i början av 1788, och till sommaren samma år lades undervisningen ned, efter att sista tiden ha upprätthållits av en biträdande lärare. Men den kom, den relativt korta tiden till trots, att få ett visst inflytande över utvecklingen i Göteborg. Flera av medlemmarna i Göteborgs Handelssocietet, bildad 1734 som en efterföljare till Handelsgillet från 1661, hade nämligen följt Wurmb's undervisning. Inspiration härifrån låg senare som en av grunderna när man en bit in på 1800-talet i Göteborg startade landets första verkliga handelsundervisning, Göteborgs Handelsinstitut, ibland rentav betraktat som kanske världens äldsta i sitt slag.

Den merkantilistiska tidens högre ekonomiska undervisningsanstalter var således inget för köpmän och kanske inte ens denna målgrupp fanns i åtanke när de inrättades. De är dock intressanta som tidsdokument, som en indikator på ekonomiämnets utseende och funktion under en tid då statsnyttan stod i fokus hos de flesta av de ledande ämbetsmännen.

Däremot var Sverige inte helt utan intressanta inslag som pekade framåt. Jag uppfattar Wurmb's akademi ute på den halländska landsbygden som det kanske viktigaste, särskilt för utvecklingen i Göteborg. Innan jag går närmare in på det handelsinstitut som kom att startas i Göteborg på 1820-talet, några ord om ekonomiämnets plats i det allmänna skolväsendet.

Det allmänna skolväsendets roll

Dagens svenska utbildningsväsende inom handelsområdet har flera rötter. En av dem är det allmänna skolväsendets utbyggnad från medeltid och framåt. Även om denna undervisning väldigt tidigt inriktades på utbildning av ett prästerskap växte successivt andra inslag fram.

Från början stod denna undervisning därför under kyrkans överhöghet. I stiftstäderna inrättades redan på 1200-talet dom- och katedralskolor där inte bara blivande präster utan också andra pojkar kunde få viss boklig bildning. Vid den här typen av skolor kom latinet länge att vara det dominerande ämnet, varför detta i övrigt döda språk kunde hållas vid liv långt in på 1800-talet i den svenska skolvärlden.

Reformationen från 1530-talet innebar att kronan, staten, under Gustav Vasas styre drog in den gamla kyrkoegendomen till staten. Därmed försvann den ekonomiska grunden för skolor av detta slag. Ett nytt skolsystem tog dock snart form, och det blev fortsatt kyrkan som kom att spela en dominerande roll, denna gång i lutheransk dräkt. Märkligt nog behöll latinet sin ställning i den lärda världen även efter reformationen, så den trivialskola som växte fram i slutet av 1500-talet hade såväl latin som kyrkosång på schemat. Men också matematik (att kunna läsa och skriva var en förutsättning för att alls börja skolan). Kanske matematiken här kan ses som en första anpassning av skolan till praktiska yrken, då inte bara inom den kungliga administrationen där räknekunnigt folk behövdes för Vasatidens ökade skatteuttåg, utan också inom handeln där rimligen också ett behov fanns.

Fortfarande ledde högre studier normalt till prästyret. Efter trivialskolan fanns ett gymnasium som präglades av klassiska språk. Längre kom man att skilja mellan den lärda skolan där latinet dominerade och övriga skolor. Sådana övriga skolor fanns normalt bara i städerna och kunde rikta sig till borgarnas barn. Deras undervisning var praktiskt inriktad och kan ses som ett förstadium till den kommande lägre handelsutbildningen. Dessa borgarskolor, skriv- och räkneskolor eller, som de också kallades, apologistkolor (en apologist är en räknemästare), skulle enligt myndigheterna kring mitten av 1600-talet helst finnas i alla landets städer.

Med 1649 års skolordning ersattes borgarskolorna med särskilda klasser inom den så kallade lärda skolan, klasser som från 1724 kom att kallas apologistklasser, som 1820 blev fristående skolor igen. Apologistskolorna hade i den tidens skolhierarki den lägsta statusen och riktade sig främst till blivande näringsidkare och lägre tjänstemän.

Successivt omdanades skolsystemet efter den ekonomiska utvecklingen, och yrkesutbildningar av olika slag introducerades särskilt under 1800-talet. Längre kom de att ha ganska låg status i många människors medvetande på grund av att de yrken de ledde till hade låg status. Köpmansyrket var åtminstone delvis ett sådant yrke. Det kan naturligtvis ha påverkat utvecklingens hastighet: med högre yrkesstatus hade kanske de praktiska utbildningarna vuxit fram snabbare.

Men köpmannens låga status skall inte överbetonas, det fanns stora skillnader inom kåren. De större köpmännen, företrädare för de viktigare handelshusen i Göteborg och Stockholm, var rika män med stort ekonomiskt och politiskt inflytande. De hade råd att betala privatundervisning för sina söner. Under dem fanns dock en hel kader mindre köpmän med helt annan status.

Den tidiga handelsutbildningen i Sverige och Göteborg

Wurmbs undervisning ägde inget längre bestånd, men tycks ha stimulerat en del Göteborgsköpmän till åtgärder på handelsutbildningens område. Att intresset för handelsundervisning skulle kunna slå rot i en stad som Göteborg är väl närmast

självkärl, med dess historia som handelsutpost vid Västerhavet.

Uppsvinget i staden under 1800-talets första dryga decennium präglades av Napoleons handelsblockad av Storbritannien och göteborgarnas beredvillighet att bryta den. Göteborg blev en transitohamn för transporter mellan kontinenten och Storbritannien och upplevde strålande tider. Nu snurrade hjulen närmast av sig självt, och då behövdes minsann ingen utbildning!

Men lyckan kom av sig. Efter sol kom regn och för Göteborg såg det riktigt dystert ut ganska många år från ungefär 1815 och framåt. En tvåmannadelegation från Stockholm kom ned för att närmare förhöra sig om tillståndet i rikets andra stad, och kunde till sina uppdragsgivare i huvudstaden meddela vilket erbartligt skick Göteborg befann sig i. Det var nu som alltfler av stadens ledande personer började fundera över utbildning, särskilt köpmännens. Kunde inte det prekära läget hänga samman med köpmännens dåliga utbildning?

Det fanns redan tidigare vissa instrument för att kontrollera köpmännens kunskaper. I 1734 års lag fanns nämligen bestämmelser om att städernas handlande skulle ha vissa grundkunskaper för att få utöva sitt yrke, och 1734 års handelsförordning stadgade att en köpman för att få starta egen verksamhet skulle ha 12 år i yrket och genomgå ett förhör där stadens styresmän kontrollerade kunskaperna. Om paragrafen har tillämpats fullt ut är väl osäkert, och från 1809, då adeln i riskdagen fick igenom att alla samhällsklasser kunde bedriva borgerliga näringar, är det inte otänkbart att kontrollmöjligheterna minskade ytterligare.

Utan att nödvändigtvis ha någon mer tillförlitlig information om kunskaperna hos det handlande borgerskapet fanns ändå många inom ledande kretsar i Göteborg som med tanke på den växande utrikeshandeln menade att kunskapskraven måste öka. Handelsutbildning kom således att framstå som allt viktigare, ett sätt att ta sig ur den allmänna merkantila svacka som inträtt efter Napoleonkrigets slut 1815.

Av olika skäl sammanföll denna känsla i Göteborg med andra liknande stämningar ute i landet, så på riksdagen 1823 lades en motion om att inrätta antingen handelsskolor eller handels- och navigationsinstitut runtom i Sverige. Kommerskollegium hämtade därför in lokala synpunkter från de handels-societeter, eller handelsföreningar, som fanns i rikets stapelstäder, alltså i de städer som hade rätt att bedriva utrikeshandel.

Av denna orsak gav handels-societeten i Göteborg i april 1824 ledamoten och köpmannen Gustaf Ferdinand Hennig, bördig från Tyskland och bekant med både dåtidens ekonomiska vetenskap och handelsskolorna i sitt forna hemland, i uppdrag att utarbeta ett förslag till ett handelsinstitut i staden. Tydligt dröjde Hennig med sitt förslag, men efter en påminnelse från Stockholm lade han i slutet av september samma år fram det för handels-societeten i Göteborg.

Hennig föreslog att man i Göteborg skulle inrätta ett handelsinstitut där in-

trädeskraven inte skulle vara allt för högt satta. Att kunna skriva och räkna de fyra räknesätten ansågs tillräckligt. Läskunnighet specificerades inte i förslaget, men har rimligen ansetts självklar. Det var dessutom den kunskap som var mer allmän i Sverige redan från slutet av 1600-talet, då förordningar om husförhör infördes. Skrivkunnigheten var det länge sämre ställt med, varför den nog ansågs viktigare att ange.

Vad skulle man då få lära sig på detta institut? Hennig punktade upp ett antal viktiga moment i sitt förslag. Att fördjupa kunskapen i räknings- och skrivkonsterna kom först på hans lista. Därutöver skulle undervisningen omfatta bokhålleri, varukännedom, handelsjuridik, geografi och statistik, naturalhistoria, ekonomi och kemi, historia, i synnerhet den nyare och handelns historia, de delar av matematiken som ansågs nödvändiga för det "borgerliga livfet", teknologi, det vill säga kunskaper om hantverk och manufaktur, och sist men inte minst undervisning i de moderna språken, det vill säga främst engelska, tyska, franska och kanske holländska, men också stilövningar i modersmålet och "Talekonstens uppöfvande".

Här kan man ju undra vilken betydelseskilnad Hennig lägger i räkning å ena sidan och matematik å den andra. Det förefaller som det handlar om skillnaden mellan den räknemässiga praxis köpmannen ägnade sig åt i det dagliga livet och en mer teoretiskt fotad matematikundervisning.

Arvet från Wurmb förvaltades i förslaget i form av de fingerade handelshus Hennig ville att institutet skulle bygga upp. Det handlar alltså om den form av praktisk undervisning som fanns både i den handelsskola Wurmb var med om att starta i Hamburg i slutet av 1760-talet och den handelsskola han i mitten av 1780-talet startade i Halland. Hennig formulerade det så här: "Institutet skiljer sig från ett verkligt handelshus blott genom bristen på penningar och varor...". I hur hög utsträckning tankarna om att inrätta övningskontor verkligen genomfördes är dock oklart. I mitt material kan jag ingenting hitta om saken, så möjligt stannade denna tanke på papperet.

Göteborgs Handelsinstitut

Det var således ett ambitiöst program Hennig förelade den göteborgska handels-societeten. Han menade att stadens magistrat borde göra examen från handelsinstitutet till obligatorium för den som ville bedriva handel i Göteborg. Han tänkte sig två olika examina, en för minuthandlare, en annan för grosshandlare.

Handels-societeten i Göteborg gjorde Hennigs förslag till sitt och skickade det som remissvar till Kommerskollegium och riksdagen. Man avslutade svaret med en förhoppning att riksdagen skulle ställa statsanslag till förfogande för upprättandet av handelsinstitutet.

Det visade sig dock bara vara fromma förhoppningar. Varken riksdag eller regering hörde av sig, och hela saken hade nog fallit i glömska om inte den göte-

borgska donationsviljan funnits. Genom några enskilda ledamöters i handels-societeten försorg kallades den tysk-franske läraren Ferdinand Lannes in från Hamburg 1825 med uppdrag att utarbeta ett konkret förslag till handelsinstitut i Göteborg. Troligen var det en omarbetning av Hennigs förslag som lades fram inför handels-societeten i augusti 1825.

Lannes förslag godtogs, han själv utsågs till handelsinstitutets förste lärare och en styrelse tillsattes, bestående av Anders Georg Levgren, den ursprungliga förslagsställaren Gustaf Ferdinand Hennig och A. F. Lindgren, samtliga hand-landen i staden. När institutets bildande var beslutat överlämnade Levgren en grundplåt på 1 000 riksdaler banco till institutet, men ville av någon orsak inte offentligt stoltsera med det utan undanbad sig alla offentliga uttryck av tacksamhet för donationen.

Med denna grundplåt kunde man starta Göteborgs Handelsinstitut i januari 1826. De första nio eleverna skrevs in, alla från Göteborg. Under våren tillkom ytterligare tretton elever, samtidigt som några av de första slutade. Under det första läsåret hade institutet totalt 36 elever och fram till 1830 hade sammanlagt 78 elever skrivits in, i åldrar från 11 till 22 år med en genomsnittlig ålder på 16-17 år. Avgiften låg på 100 riksdaler banco per elev och år. Undervisningen bedrevs i två klasser, elementarklassen och kontoristklassen. I början gick i den något mer avancerade kontoristklassen bara 8-10 elever per år.

Ferdinand Lannes, som var 29 år när han kom till Sverige, blev skolans huvudlärare och undervisade i språk, såväl tyska och franska som engelska. Han var uppenbarligen en omtyckt lärare som hade god disciplin på eleverna och en pedagogisk nerv som gjorde honom till en drivande person på institutet. Det var oftast han som svarade för institutet inför styrelsen. För denna sin roll som huvudlärare fick han dels en förhållandevis god lön, dels ett bidrag för att täcka hyreskostnaderna för det egna boendet.

Men tyvärr kom det snart att skapas problem kring den gode Lannes. Exakt när de uppdragades framgår inte, men när institutets styrelse samlades till möte i februari 1828 kunde konstateras att Lannes ännu inte dykt upp efter julferierna. Ett brev dock: Lannes bad om förskott på 500 riksdaler, att dras från lönen. Saken var den att han rest upp till Stockholm och där blivit kvarhållen av en av sina fordringsägare, som vägrade låta honom resa utan att ha betalat för sig.

Krogarna var många, det svenska brännvinet starkt och Lannes blev kvar i Stockholm, om än mot sin vilja. Styrelsen beklagade det skedda och antydde att det inte var första gången denna Lannes svaghet för det svenska brännvinet blev märkbar. Hursomhelst såg man sig tvungen att betala de begärda pengarna, och snart var Lannes på plats i katedern igen. Men då liknande incidenter upprepades tvingade styrelsen honom att året därpå begära avsked. Därefter försvann han från Göteborg, troligen till Stockholm där han uppges ha avlidit kring 1850.

Ekonomiska problem och rotlöshet

I början kunde studietiden på handelsinstitutet variera stort. En av de elvaåringar som skrevs in 1826 läste på institutet i 6,5 år medan andra stannade i 3 – 4 år. Många, särskilt bland de lite äldre, valde att stanna bara en termin, ibland inte ens det. Någon examen från handelsinstitutet fanns ännu inte.

Trots elevavgifterna var handelsinstitutets ekonomi länge ganska skral. Anders Levgren fortsatte emellertid att under det första året stödja skolan ekonomiskt. Ibland betalade han räkningarna, någon gång sköt han till ett visst belopp direkt till styrelsen. Men i slutet av 1826 lämnade både Levgren och Hennig, skolans främsta gynnare, handels societeten och därmed styrelsen för Göteborgs Handelsinstitut. Nya i institutets styrelse, som utökades från tre till fem personer, blev bland andra J. A. Stangenett och L. Bergman. Särskilt Stangenett kom att ägna handelsinstitutet en hel del tid och omsorg. Till ordförande både i handels societeten och i handelsinstitutet valdes Samuel Arfwidsson.

I slutet av 1820-talet var institutets ekonomi hårt ansträngd. Då yppade sig en möjlighet att få hjälp, nämligen i form av de så kallade tolagsmedlen. Tolagen var ett tillägg till tullavgifterna, och låg därför i första hand på utrikeshandeln. Fram till 1827 utgick i Göteborg tolag också på inrikeshandeln, alltså på varor som fördes in eller ut ur staden från eller till övriga Sverige. Det var staten som tog upp tolagen, men pengarna gick till att finansiera olika inrättningar i stapelstäderna. Det var på 1630-talet som tolagen infördes, först i Stockholm för att sedan successivt läggas på allt fler av stapelstäderna. Då låg den på mellan en halv och en procent av varans värde. År 1715 fick alla dåvarande stapelstäder rätt att uppbära tolag. Till en början fanns i de två större städerna, Stockholm och Göteborg, olika former av tolag beroende på vilket ändamål de var avsedda för (i Göteborg till exempel tolag till fattigvården, vissa kyrkor eller barnhus). År 1825 sammanslogs tolagen i de två städerna till en, benämnd allmänna tolagen, som 1857 drogs in till statsverket och lades ihop med tullmedlen ur vilka städerna emellertid fortfarande kunde få så kallad tolagsersättning.

Domkyrkan och Kristine kyrka i Göteborg hade fått hjälp från tolagen under ett antal år, men 1829 gick deras tid att disponera medlen ut så andra kunde ansöka om dem. Det gjorde alltså handelsinstitutet, men det fanns en konkurrerande ansökan från stadens fattigvårdsinrättning som ville uppbära tolagsmedlen i 25 år. Levgren, som satt i stadsfullmäktige, kom med den salomoniska lösningen att fattigvården skulle få uppbära medlen minus 2 000 riksdaler årligen som skulle gå till handelsinstitutet. Förslaget skickades till riksdagen, som i april 1830 bekräftade lösningen. Ännu 1897 utgick dessa tolagsmedel till Göteborgs Handelsinstitut, till samma belopp som beslutades 1830.

Genom tolagsmedlen var institutets existens tryggad åtminstone för den närmaste framtiden. Det möjliggjorde en efterlängtd flytt på hösten 1829, från de gamla lokalerna i Bloms hotell, i hörnet av Södra Hamngatan och Östra Larm-

gatan, till Norra Hamngatan 6. Men redan efter ett år kändes stugan trång, så flyttlasset drog vidare till en annan lokal, denna gång till den före detta Santesonska sockerbruksegendomen (Fürstenbergska huset).

Under många år förde handelsinstitutet en ambulerande tillvaro i staden och kom att lägga ganska många olika adresser bakom sig. I de gamla sockerbrukslokaler förfogade institutet över 4 rum och kök med eget skafferi och vedbod. Det blev naturligt nog snart ganska trångt, så 1833 bar det iväg till Lilla Klädpressaregatan 3, och i oktober 1834 till en lägenhet vid Östra Hamngatan 48, där institutet äntligen fick stanna en längre tid. Man blev kvar ända till 1848 då flyttlasset gick vidare till fastighetsägare Grauers, vars adress jag inte funnit. I april 1855 var det dags igen, denna gång till Kyrkogatan 54, men där var förhållandena långt ifrån bra. Knappt något dagsljus i elementarklassens rum, dålig luftcirkulationen, slitet och smutsigt. Tak och väggar behövde målas och golven skuras. För att hinna med att städa lokalerna infördes skurlov en lördag varannan månad.

Institutet drog så småningom vidare, för att i början av 1870-talet hamna på Larmgatan. För det mesta handlade det alltså om att handelsinstitutet bedrev sin verksamhet i ombyggda privata lägenheter.

Förhållandena ordnas

När verksamheten stabiliserat sig hade Göteborgs Handelsinstitut mellan 30 och 40 elever årligen. 1840-talet innebar emellertid ett bakslag i verksamheten. Elevantalet sjönk kraftigt, till som minst åtta elever 1846. I efterhand verkar det svårt att förklara denna nedgång. Konjunkturerna kan ha mattats en aning i början av 1840-talet, som annars var inledningen på en mer expansiv period för Göteborg, men den förklaringen känns inte särskilt tung. Den enda demografiskt negativa händelsen i någorlunda närhet av 1840-talet i Göteborg var koleraepidemin 1834, då cirka tio procent av stadens befolkning dog, men det är svårt att se hur den så drastiskt kunde påverka handelsinstitutets elevantal. Återstår då den ganska stora omsättning på lärare som skall ha skett vid denna tid. Å andra sidan kan ju läraromsättningen och elevantalets fall ha en annan, gemensam förklaring. Orsaken kan ha varit att handelsinstitutets sammanhållande kraft, huvudläraren Murray, var svårt sjuk och därmed frånvarande under stora delar av perioden. Han hade under sin sista tid ofta ersatts av vikarier, vilket inte gav någon kontinuitet. Det fanns ingen som tog ett samlat ansvar för institutets verksamhet.

När huvudläraren, grosshandlaren och amerikanske konsuln i Göteborg C. A. Murray, avled 1847 fanns ingen som kunde eller ville axla manteln som huvudlärare, vars uppgift det var att svara för skolan inför styrelsen. Efter Murrays död utarbetade styrelsens ordförande Edward Dickson därför nya stadgar för institutet, som antogs av handelsföreningen i början av 1848 (Handelsföreningen var den gamla handels societetens nya namn från sommaren 1847; namnbytet skedde

som en följd av näringsfrihetslagen 1846. År 1906 kom namnet att ändras till handelskammare, som fick statlig auktorisation genom en lag 1916).

Stadgan från 1848 innehöll bestämmelsen att handelsinstitutet skulle ha en föreståndare med titeln rektor. Rektor skulle ha det direkta överinseendet över verksamheten. Åtgärden var säkerligen ett resultat av de för skolan svåra tiderna på 1840-talet. Styrelsen ville att någon verkligen skulle känna och ta ett ansvar för verksamheten, och få betalt för det.

Styrelsen utsåg doktor C. Heinemann till institutets förste rektor. Heinemann var rabbin i mosaiska församlingen och var lärare i tyska på handelsinstitutet. Han kom att ha kvar sin tjänst som lärare och rektor i 20 år, till sin död 1868. I början av 1860-talet utökade han sin lärargärning till ämnena handelsteknik och nationalekonomi, det senare ett ämne som infördes på schemat först 1850.

Med ny stadga och ny rektor var grunden lagd för mer ordnade förhållanden vid institutet efter nedgången under 1840-talets första del. Heinemann tog sig raskt an uppgiften att rycka upp institutet ur dess förfall och reformera undervisningen. Han var vaken för att hämta pedagogiska och andra idéer utifrån och deltog bland annat i ett stort allmänt lärarmöte i Stockholm sommaren 1849. Men eftersom Göteborgs handelsinstitut var den enda skolan av sitt slag i Sverige tvingades han utomlands när han specifikt ville studera handelsundervisning.

Sommaren 1850 gjorde Heinemann därför en resa till Tyskland. Direktionen gav honom medel för att besöka handelsskolorna i Berlin, Leipzig, Dessau och Hamburg. Här studerade han skolornas organisation, undervisning, läroämnen, läroböcker, disciplin, ja allt som kunde komma till nytta hemma i Göteborg. År 1864 gjorde han en liknande studieresa till utländska handelsinstitut, liksom en annan av skolans lärare, Otto Thulin, fick göra i början av 1870-talet. Thulins reseberättelse trycktes 1873. Studieresor var dåtidens sätt att hämta idéer utifrån, och från handelsinstitutets sida var man lyhörd för andras idéer.

Hur såg då studierna på handelsinstitutet ut? Vilka ämnen läste man? Under årens lopp uppgjordes ett antal så kallade läseplaner, alltså en timfördelning på de olika ämnena i de två klasserna, elementarklassen och kontorsklassen. Läseplanerna för 1859 och 1867 visar att eleverna vistades i klassrummen 38-40 timmar i veckan, men då är gymnastik, exercis och bad oräknade. Dessa övningar tog ytterligare minst fem veckotimmar i anspråk.

År 1859 kom de flesta handelsämnen först i andra årskursen, kontorsklassen. Där skulle man enligt läseplanen ägna 10 veckotimmar åt bokhålleri och korrespondens. En stor betoning låg på de moderna språken, tyska, franska och engelska. Detsamma gäller läseplanen 1867, men då hade de renodlade handelsämnena i kontorsklassen differentierats på fler titlar, såsom handelsgeografi, handelshistoria, handelsvetenskap, varukännedom och bokföring, samt ökat något i omfattning. Sammantaget upptog dessa handelsämnen 12 av 38 veckotimmar, det vill säga närmare en tredjedel av undervisningen. De tre utländska språken tog

15 timmar, alltså närmare 40 procent av timantalet.

På Göteborgs Handelsinstitut fanns ett litet varumuseum, ett arv från såväl den berchska som wurmska traditionen. Varukännedom och råvarulära var viktiga delar av den kunskapsmassa den blivande köpmannen skulle ha i bagaget.

Lokalfrågan finner sin lösning

I början av 1870-talet, då man planerade en reformering av studieplanen som skulle tillåta fler elever på institutet, aktualiserades åter lokalfrågan. De lokaler institutet disponerade i sin förhyrda lägenhet på Larmgatan hade uppenbara brister, och skulle man kunna genomföra den föreslagna ökningen till 100 elever räckte lokalerna inte på långa vägar. Det var dessutom svårt att hyra ändamålsenliga lokaler i den storleksordningen. Därför kom frågan om ett eget hus upp på dagordningen, men det skulle dröja några år innan planerna kunde förverkligas.

Det första förslaget handlade om att köpa in en fastighet på Drottninggatan, där folkskoleseminariet var beläget. Handelsföreningens fullmäktige sade emellertid nej då man ansåg att institutet skulle bygga nytt. Ett förslag om en tomt på Hasselbladska ängen avvisades också eftersom fullmäktige tyckte att läget var alldeles för ocentralt. Intresset riktades i stället mot området i närheten av Engelska kyrkan och elementarläroverket, i stadens åttonde kvarter. Staden ägde marken, och efter kontakter med stadsfullmäktige beslutade denna i maj 1872 att kostnadsfritt upplåta tomt nummer 29 i kvarteret, hörnet Magasinsgatan - Läroverksgatan, för att uppföra en läroverksbyggnad åt Göteborgs handelsinstitut.

En kostnadsberäkning gjordes som tyvärr visade att institutets ekonomi ännu inte räckte till, så under några år låg planerna nere. Men i slutet av 1870-talet öppnade sig möjligheter att få medel ur Sven Renströms donationsfond, som stadsfullmäktige presiderade över. Enligt fondens stadgar skulle avkastningen delas ut så snart den uppgick till minst 500 000 riksdaler, vilket skedde 1878. Handelsföreningens styrelse ansökte om 150 000 riksdaler ur fonden. Efter votering i stadsfullmäktige beviljades i december 1878 en något mindre summa, 125 000 riksdaler. Vid samma möte beslutade stadsfullmäktige att upplåta inte bara tomt nummer 29 utan också nummer 28 till handelsinstitutet. Det innebar att institutets kunde bygga tillräckligt stort med en gång, när man nu ändå skulle till att bygga.

Det blev arkitekten Adrian Peterson som fick uppdraget att rita huset, ritningar som godkändes av handelsföreningens fullmäktige i november 1879. Kontrakt skrevs med byggmästare F. O. Peterson, som lämnat det lägsta anbudet, och bygget kunde snart därefter äntligen komma igång. Byggnaden stod färdig sommaren 1881, så höstterminen detta år blev den första i eget hus. Denna byggnad kom senare att spela en ny och viktig roll i Göteborgs handelsutbildnings historia, men mer om det i nästa kapitel.

År 1893 beslutade riksdagen att de två viktigaste handelsinstituterna i landet, Göteborgs handelsinstitut i Göteborg och Frans Schartaus handelsinstitut i Stockholm, skulle få statsbidrag från och med 1894. Första året fick de 15 000 kronor att dela lika, 7 500 per institut. Från 1896 ändrades den inbördes fördelningen efter antalet elever, vilket gjorde att Göteborgs handelsinstitut fick en större bit av kakan.

Liksom Wurmbs skola en gång i tiden lyckades också GHI med att nå sin målgrupp. Många var de barn från stadens köpmannasläkter som skaffade sig sina första grundläggande kunskaper på handelsinstitutet. Från 1881, då man således kunde ta sina egna lokaler i besittning, tilläts även flickor söka sig till institutet. De blev aldrig särskilt många, men några av stadens unga kvinnor djärvdes att försöka bryta sig in på denna dittills så manligt dominerande utbildning. Läsåret 1896-97 hade institutet 126 elever, varav 21 kvinnliga. Axel Ahlström, tillförordnad rektor för institutet från vårterminen 1897, visste berätta att de allra flesta av institutets elever snabbt fick jobb efter genomgången utbildning. Dock nämner han inget särskilt om de 21 flickorna. Var också deras syfte att göra karriär i näringslivet, eller hade de andra målsättningar för sina studier?

Så småningom kom flera av de göteborgska handelshusen att också ägna sig åt industriell verksamhet, först en konsumtionsvarubaserad industri byggd på importerade råvaror som bomull och råsocker, senare mer mekaniserad och tyngre industri. Även denna framväxande industris efterfrågan på utbildade tjänstemän skulle täckas av handelsinstitutets verksamhet. Men kraven ökade och särskilt i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, när den tyngre exportindustrin etablerat sig i staden, började behovet av en än högre merkantil utbildning göra sig gällande, till en början dock bara inom ett fåtal spjutspetsföretag.

Det ökande behovet av utbildad arbetskraft fick återverkningar också på handelsinstitutet, vars elevtillströmning fortsatte att öka och 1907 nådde närmare 190 elever, en nivå som sedan höll sig ganska stabil under flera år.

År 1914 flyttade institutet in i nya lokaler på Viktor Rydbergsgatan, och kom även under de följande decennierna att fylla en viktig roll för stadens näringsliv. I samband med gymnasiereformerna på 1960-talet ändrades skolans namn till Levgrenska gymnasiet, som sedan organisatoriskt gick upp i Hvitfeldtska gymnasiet.

Andra handelsinstitut

Göteborgs Handelsinstitut var inte det enda av sitt slag i Göteborg under 1800-talet. Ett helt privat institut, Filip Holmqvists, bildades 1885. Till en början samarbetade Holmqvist med bröderna Påhlmans handelsinstitut i Stockholm, men snart skedde en brytning mellan dem och Filip Holmqvists handelsinstitut blev helt fristående. Holmqvist arbetade under en period som överlärare vid

tekniska skolan i Stockholm, troligen då han kom i kontakt med bröderna Påhlman, men också som skrivlärare på Göteborgs handelsinstitut 1886-87.

Filip Holmqvists handelsinstitut hade många elever, under de fem – sex första åren av 1900-talet omkring 200 per termin. 1905-06 ökade antalet starkt, till runt 350, vilket gjorde att institutet vid den tiden hade nästan dubbelt så många elever som genomsnittet för landets övriga handelsinstitut. År 1906 flyttade skolan in i nya lokaler.

Undervisningen bestod dels av ettårskurser, dels av terminskurser och tremånaderskurser. Det handlade alltså normalt om kortare kurser än de som gavs på Göteborgs handelsinstitut. Kursplanen stämde väl överens med bröderna Påhlmans i Stockholm, fast med färre inslag av renodlade handelsämnen. I den meningen var nog Holmqvists handelsinstitut ingen direkt konkurrent till Göteborgs handelsinstitut, vars tvååriga utbildning rimligen betraktades som ”högre” och därför nog mer tilltalande för handelshusens söner.

Stockholm hade fått en handelsutbildning på Göteborgs handelsinstituts nivå först 1865 när Frans Schartaus Högre Praktiska Handelsinstitut bildades. Vid tiden för den första handelshögskolans inrättande i Sverige, 1909, fanns fyra ledande handelsinstitut i landet: Göteborgs Handelsinstitut, Frans Schartaus praktiska handelsinstitut i Stockholm, Malmö högre handelsinstitut och Hälsingborgs högre handelsinstitut, båda grundade 1904. Alla hade tillkommit som köpmannainitiativ. Vid samtliga dessa institut fanns en tvåårig utbildning för dem med kunskaper som minst motsvarade femte klass vid de allmänna läroverken, och en ettårig fackkurs för elever med studentexamen. De tre första av instituten hade statsbidrag, Göteborgs handelsinstitut och Schartaus från 1894, Malmö från 1909.

Efter hand som ekonomin utvecklades växte som nämnts fram tankar på en högre merkantil utbildning, en handelsutbildning på högskolenivå. Orsaken var handelns snabba utveckling från mitten av 1800-talet, en period som kännetecknades av hastig globalisering, liberalisering, industrialisering, institutionell omvandling och stora omflyttningar. Den industriella revolutionen spreds från Storbritannien via den europeiska kontinenten till den forna kolonin USA, och den moderna vetenskapen ställdes i ökande utsträckning i industrins tjänst (kanske mest utpräglat i Tyskland där kolföreningarnas kemi lade grunden till en rad nya industribranscher).

Med industrin följde ökad handel och ökad konkurrens, växande företag med allt mer komplicerade affärstransaktioner och finansieringsavtal. Sådant ställde krav på kunskaper i såväl språk som handelsteknik och mer avancerad ekonomi. Länge hade en normal utbildningsväg gått via praktik på något av handelskontoren, kanske efter en förberedande utbildning på ett handelsinstitut. Nu började allt fler få upp ögonen för behovet av en högre utbildning, mer teoretiskt inriktad

än dittills. När världen tenderade att utvecklas till en gemensam marknad med hårdnande konkurrens gällde det att söka stärka sina komparativa fördelar också på det kunskapsmässiga planet.

Allmän högre utbildning i Göteborg under 1800-talet

Det finns ytterligare en utvecklingslinje att följa fram till landets första handelshögskolor. Det handlar om den allmänna högre utbildningen, från gymnasienivå och uppåt, som utvecklats sedan medeltiden. Den högre utbildningen i Göteborg hade länge, från 1648, bestått av ett gymnasium, som till en början symtomatiskt nog låg på Domkyrkoplan, alltså invid huvudmannen kyrkan. Att utbilda blivande präster var ett av de viktigaste syftena med utbildningen, och från 1658 skulle gymnasiet också delta i försvenskandet av de blivande prästerna från Bohuslän och Halland.

Med folkskolestadgan 1842 infördes skolplikt i Sverige, även om det verkar ha varit lite si och så med efterlevnaden på många platser runtom i landet, förmodligen främst på landsbygden där det inte alltid fanns skoltraditioner utanför husförhören att bygga på. På många håll infördes därför ambulerande folkskolor, som inte medgav någon daglig undervisning. Många var de barn som fick finna sig i att bara gå till skolan varannan dag, eller kanske än mer sällan.

Förordningen från 1842 fick ingen större inverkan på den högre utbildning som redan fanns i många städer, den sekundära utbildningen, trivialskolor, läroverk och gymnasier. Därför fanns länge ingen enhetsutbildning, där lägre stadier organiskt hängde samman med högre. Det skulle dröja innan enhetsskoletanken fick fullt genomslag. Den nioåriga grundskolan med tre stadier och möjligheter att välja gymnasieförberedande linje sista året beslutades i mitten av 1960-talet och var fullt genomförd först 1973.

Vad fanns då av högre utbildning i Göteborg under 1800-talet? Bland annat trivialskolor, läroverk och gymnasier, Göteborgs handelsinstitut från 1826, Chalmerska slöjdskolan från 1829, en navigationsskola från 1841, ett folkskoleseminarium från 1843 och Filip Holmqvists handelsinstitut från 1885. Däremot inget universitet eller annan eftergymnasial utbildning att tala om.

Därför fanns bland de kommunala makthavarna länge en önskan att förlägga högre, eftergymnasial utbildning också till Göteborg. Sverige hade efter förlusten av Finland i 1808-09 års olycksaliga krig mot Ryssland bara två universitet, ett i Uppsala och ett i Lund. Både Stockholm och Göteborg aspirerade på att få universitet. Redan 1658, efter Roskildefreden då Sverige införlivade Bohuslän och Skånelandskapen (Skåne, Blekinge och Halland; Halland var svenskt på 30 år från 1645 och kom nu att för gott tillhöra landet), framfördes tankar på att inrätta ett universitet i Göteborg. Försvenskningen av de nyligen införlivade före detta danska landskapen ansågs dock så viktig att riksdagen 1666 beslöt att förlägga det nya universitetet i Lund.

Göteborg fördes 1839 fram som tänkbar universitetsstad av folkhögskolans grundare, dansken N.F.S. Grundtvig. Han ville starta ett gemensamt nordiskt universitet och såg Göteborg som ett lämpligt centrum för detta. Det universitet Grundtvig tänkte sig var en tentamens- och examensfri högskola med öppna föreläsningar och fria studier. Detta tilltalade vid den tiden inga på beslutsfattande poster, men kom upp som en tänkbar inriktning för en högskola i Göteborg senare under 1800-talet. Då var det tidningsmannen och liberalen S. A. Hedlund, chefredaktör för Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, som förde fram idéerna, sekonderad av författaren Viktor Rydberg.

Men inte heller då föll förslaget som manna i maktöron. Det väckte opposition, och ett motförslag lades fram av redaktören på Göteborgs-Posten, Fredrik Åkerblom, som i stället ville ha en högre handelsutbildning. Hade ordet flum använts i den utbildningspolitiska debatten då som nu hade han nog kallat Hedlunds förslag flummigt. Åkerblom fick nöja sig med ett av den tidens motsvarande skällsord, fruntimmerargumentet. Den fria akademien skulle enligt honom inte ge "...utdelning på kunskapsaktierna utöver fruntimmerskonversationens område". Hedlund hade i sitt förslag nämligen poängterat att kvinnor också skulle vara välkomna till den fria akademien, för vilket han fått gratulationstelegram från Fredrika Bremer men uppenbarligen besvärat herr Åkerblom.

En donation kom emellan och avgjorde striden, och då till vare sig Hedlunds eller Åkerbloms favör. Det var handelsmannen David Carnegie som hade övertalats att donera 500 000 kronor till en högskola uppbyggd på samma sätt som de universitet som då fanns. En halv miljon var ett tungt argument, så på ett av stadsfullmäktiges möten 1887 klubbades beslutet om att starta en högskola i Göteborg. År 1891 kunde verksamheten starta.

Till en början fanns professurer bara i de humanistiska ämnena. En ny donation, denna gång från grosshandlare August Röhss, gjorde att ytterligare tre professurer kunde tillsättas strax efter sekelskiftet 1900. Nu kom nationalekonomi med sociologi, geografi med etnologi och statskunskap att införlivas i högskolans repertoar.

Därmed var kraften för en tid tömd, varför den av många önskade handelshögskolan fick skjutas på framtiden. August Röhss hade emellertid haft en sådan i tankarna när han formulerade donationsvillkoren. Han lät nämligen införa en passus om att de tre professorerna också skulle undervisa på en eventuellt kommande högre merkantil utbildning i staden.

I Stockholm gick utvecklingen mot en egen högskola fortare än i Göteborg. Här bildades 1869 en högskoleförening för att arbeta med frågan, och redan 1878 fick Stockholm sin högskola, då undervisning startade i blygsam skala med betoning på naturvetenskapliga ämnen och matematik.

Den förste professorn i ett icke naturvetenskapligt ämne på Stockholms hög-

skola blev faktiskt samme Viktor Rydberg som i Göteborg hade pläderat för en fri akademi. Den tanken föresvävade tydligen aldrig någon av potentaterna i Stockholm. Här ville man tvärtom mer gå den Åkerblomska vägen, om än med betoning på naturvetenskap snarare än handelsämnen. Rydberg tillträdde dock en professur i kulturhistoria 1884. Han tillhörde landets yppersta kulturelit, och på den vägen sökte och lyckades Stockholms högskola i stor utsträckning gå i de flesta av sina utnämningar, att anställa den svenska eliten inom respektive ämne. Man drog sig inte heller för att anställa en kvinna, Sonja Kovalevsky, som utnämndes till professor i högre matematisk analys.

Högskolor för handelsutbildning

Vilka handelshögskolor fanns det då att hämta inspiration från när ämnet blev aktuellt i Sverige? Den första skolan med både handelsinriktning och högskoleambitioner var möjligen den tidigare nämnda som minister Pombal 1759 lät starta i Lissabon, Portugal. Också den redan nämnda handelsskolan som startades 1768 i Hamburg av gymnasieprofessor Büsch och kommerserådet Wurmb hade vissa högskoleambitioner, men både den och den portugisiska var snarare praktiskt inriktade skolor mer på gymnasie- än högskolenivå, och det var mest den typen av skolor som växte fram vid denna tid. Mer allmänt började handelsskolor med direkta högskoleambitioner inte komma förrän framåt sekelskiftet 1900.

Den första egentliga handelshögskolan var enligt många *Institut supérieur de commerce* i Antwerpen, som startade 1852. Det fanns i österrikiska Wien en handelshögskola 1873-77, alltså av så kort varaktighet att den knappast kunnat utgöra förebild för de svenska handelshögskolorna. I USA startades 1881 vid universitetet i Pennsylvania *The Wharton School of Finance and Commerce* med handelsundervisning på universitetsnivå. I Storbritannien infördes sådan utbildning med *London School of Economics and Political Science* som startade 1895 och inkorporerades med universitet i London tre år senare.

Men de svenska studieresorerna inför starten av Handelshögskolan i Stockholm 1909 gick främst till tyskt område. Här startades flera handelutbildningar på högskolenivå åren kring sekelskiftet 1900. I Leipzig öppnades på initiativ av stadens handelskammare en handelshögskola våren 1898. På hösten samma år öppnades en handelshögskola också i Aachen, där i samband med den tekniska högskolan. År 1901 öppnades handelshögskolor i Köln och Frankfurt am Main, och 1906 en i Berlin. Ytterligare sådana kom i Österrike 1898, i Ungern 1900, i Italien 1902, i Belgien 1903, i Storbritannien startades ekonomisk fakultet vid universitetet i Birmingham 1902 och vid universitetet i Manchester 1904, i USA öppnades 1898 ett *College of Commerce and Administration* vid universitetet i Chicago, och så vidare. Aktiviteten på området var således stor kring sekelskiftet, vilket visar på behovet av att på olika sätt stärka stadens eller nationens konkurrenskraft.

Behovet var i stort detsamma, men organisationsmodellerna kunde skilja. I

Köln, Berlin och Milano var handelshögskolorna helt fristående. I Leipzig var handelshögskolan knuten till universitetet, i Aachen till den tekniska högskolan. I Belgien, Storbritannien och USA byggdes den högre handelsundervisningen som fakulteter eller avdelningar vid universiteten.

För de svenskar som intresserade sig för undervisningsformen kom nog de fristående handelshögskolorna i Köln och Berlin att betyda mest som inspirationskällor.

Hän mot högre handelsutbildning i Göteborg

I Göteborg växte också bland köpmännen i handelsföreningen (föregångare till den 1906 instiftade Handelskammaren) redan i slutet av 1800-talet fram tankar på en högre merkantil utbildning än den som Göteborgs Handelsinstitut gav. Den expansiva ekonomiska utvecklingen med ökad internationell handel väckte bland vissa av köpmännen ett intresse för högre handelsundervisning redan i slutet av 1800-talet. En förening för främjande av handelskunskaper bildades 1885 på initiativ av bland andra August Röhss och Max Olbers. Föreningen fick låna lokaler av handelsinstitutet för sin mötesverksamhet.

Mer explicit inriktad på en *handels­högskola* var stadsrevisor Axel Ramm när han i ett tal i april 1901 med tyska exempel lyfte fram frågan inför handelsföreningen. Tyskland hade börjat vinna ökade andelar av världshandeln på Storbritanniens bekostnad, och framväxten av de tyska handelshögskolorna var enligt Ramm en viktig orsak till detta. Kunskap började alltmer ses som en produktionsfaktor, med växande betydelse allteftersom den internationella handeln utvecklades.

En annan tanke bjöd en statlig kommitté på. I stället för särskilda handelshögskolor lyfte den så kallade handels- och sjöfartskommittén fram förslag om att på de två högskolorna i Stockholm och Göteborg starta undervisning i handelsämnen. Kommittén uppgift var att ta fram förslag för att främja svensk utrikeshandel, och såg således utbildningen som en viktig faktor i det arbetet.

Oscar Wallenberg hade suttit med i kommittén. I kommitténs anda motionerade han i riksdagen 1901 för anslag till en professur i handelsvetenskap vid högskolan i Stockholm. I Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning den 12 mars 1903 väcktes ett motförslag om att inrätta en handelsfakultet vid Göteborgs högskola, i stället för den av Wallenberg föreslagna professuren. Intresset för högre handelsundervisning i landet tog sig alltså bland annat uttryck i ett visst konkurrensförhållande mellan de två största städerna. En bakomliggande tanke måste ha varit att landet bara kunde rymma en högre merkantil utbildning. Frågan stod då naturligt om vilken av de två städerna som skulle ha den.

Det närmaste man vid denna tid kom ett förverkligande av förslaget om att etablera handelsämnen vid högskolorna var väl i Göteborg med de Röhsska professurerna. August Röhss donationsbrev från juli 1901 gick åtminstone delvis på samma linje som Axel Ramm i sitt tal. Röhss donerade 350 000 kronor för

att inrätta de tre professurer vid Göteborgs högskola som nämnts ovan. Alla tre skulle enligt donatorn få särskilt stor betydelse för Göteborg som handelsstad med omfattande internationella kontakter. Innehavarna av professurerna skulle dessutom som nämnts ha tjänstgöringsskyldighet vid en eventuell kommande högre handelsutbildning i Göteborg.

Ett ytterligare steg i riktning mot högre handelsundervisning i Göteborg togs när Göteborgs Handelsinstitut i samarbete med Göteborgs högskola läsåret 1905-06 startade en kurs på högskolenivå för tidigare studenter vid handelsinstitutet. Kursinnehållet utarbetades av Handelsinstitutets rektor Axel Ahlström som hämtat inspiration från tyska handelshögskolor. Någon framgång blev emellertid inte kurserna, som lades ned redan 1907. Det tycks ha funnits flera orsaker, inte minst brist på medel. Dessutom var elevtillströmningen dålig. Möjligen har inte tillräckligt många handlare i staden känt ett behov av en undervisning på en nivå över den som redan gavs på handelsinstitutet. Därmed har de kanske inte varit särskilt benägna att ekonomiskt stödja en sådan verksamhet.

Men alla gav sig inte. Samma år som beslutet att lägga ned fortsättningskursen fattades, 1906, höll grosshandlare Axel Carlander i handelskammaren ett anförande om en handelshögskola i Göteborg.

Axel Carlander var en man som i sin egenskap av företagsledare och kommunalpamp kom att få stort inflytande över stadens ekonomiska liv. Som delägare och direktör för Gamlestadens fabriker var han delaktig i etablerandet av SKF 1907, och var i 30 år dess styrelseordförande. Senare, 1910, blev han dessutom stadsfullmäktiges ordförande och framlade under brinnande krig 1915 det förslag som utvecklades till jubileumsutställningen 1923, där han själv presiderade. Det gjorde han som tillfällig stadsfullmäktiges ordförande, en post han lämnat 1919. Socialdemokraterna vann 1922 års kommunalval och fick egen majoritet, men arbetarrörelsens ledare Herman Lindholm kände sig obekvämt med uppgiften som utställningsgeneral och saknade nödvändiga språkkunskaper, så han steg helt sonika åt sidan för Carlander under jubileumsåret 1923. Det var kanske nu den omtalade Göteborgsandan föddes?

Tillbaka till 1906! Carlander hade ännu inte etablerat den starka ställning som han senare kom att få, men hade redan stort inflytande. Hans anförande hade formulerats som en motion till handelskammaren, och avslutades med förslaget att handelskammaren borde tillsätta en kommitté för att utreda frågan om en handelshögskola i Göteborg. Vad Carlander ville ha var helt enkelt en plan för den kommande handelshögskolan, som tog upp vilka ämnen som skulle ingå, hur förhållandet till Högskolan och Handelsinstitutet skulle se ut och andra konkreta aspekter på skolans organisation.

Handelskammaren mottog hans förslag väl och tillsatte den begärda utredningen. Ett intresse fanns således bland näringslivets toppar för att åtminstone närmare undersöka möjligheten att starta en handelshögskola i Göteborg.

Det kan vara av intresse att titta lite närmare på denna motion från oktober 1906, eftersom dess upphovsman här säkerligen uttrycker inte bara sina egna utan också många andra företagsledares åsikt i saken vid denna tid. Jag tror däremot inte att man skall tänka sig dessa åsikter som representativa för hela köpmanskåren eller övriga näringsidkare i staden. Det var säkerligen främst de som fanns nära den expanderande storindustrin, inriktad på export, men också större grosshandlare och handelshus med omfattande utrikes affärer, som var tillskyndarna till en handelshögskola. Ganska långt fram i tiden gjorde andra näringsidkare sig snarare till tolks för uppfattningen att köpmansyrket var ett praktiskt yrke som skulle läras på ett handelskontor av unga män med högst handelsgymnasium eller handelsinstitut i bakfickan. För en stor majoritet av stadens näringsidkare räckte handelsinstitutet mer än väl, en åsikt som faktiskt levde kvar långt efter att handelshögskolan väl etablerats.

Men Axel Carlander var en man som läste tidens tecken och insåg att den moderna industrin och handeln krävde mer än gårdagens. Han ansåg att industrin var Sveriges ryggrad, och att den måste öka kraftigt. Det kunde den bara göra om också handeln och sjöfarten följde med i utvecklingen. Han hade ett klart öga för den pågående internationaliseringen av såväl handel som industri, och skriver i sin motion:

Liksom i de stora kulturländerna handeln och industrien allt mer söka sin marknad över hela världen och först därigenom ernå sin fulla utveckling, torde det också för oss, om vi skola bestå i konkurrensen och ernå den plats bland de industri- och handelsidkande nationerna som borde tillkomma oss, bliva nödvändigt att mera än hittills vidga vårt arbetsfält och rikta blickarna utanför det egna landets gränser. I samma mån som handeln och industrien tendera att koncentreras i stora världsomspännande företag, stiga emellertid också kraven på utbildningen hos de män som skola leda dessa företag...

Slutsatsen av detta blev för Carlander att uppgiften att skapa sådana utbildningsmöjligheter var en angelägenhet för landet i sin helhet, men särskilt för Göteborg som handelsstad. Han gjorde några referenser bakåt till den Röhsska donationen som ju uttryckligen säger att de tre nya professurerna vid Högskolan också skulle ha undervisningsskyldighet på en eventuell handelshögskola. Därmed fanns redan vissa resurser. Övriga resurser borde lokalsamhället i Göteborg kunna skaffa, samtidigt som man genom att integrera den nyss beslutade omläggningen av Sveriges konsulära verksamhet i planen också kunde förvänta vissa statsbidrag genom att utbilda blivande konsuler i handelsvetenskapliga ämnen, som borde bli till stor nytta i deras framtida arbete för svenska intressen i utlandet.

Han var medveten om att starka krafter i Stockholm också arbetade för en handelshögskola, men ansåg att två handelshögskolor i Sverige väl kunde försvara sin plats; dessutom var det ju ännu osäkert om stockholmarnas arbete verkligen skulle leda någon vart.

Men det var just vad som höll på att ske, och utvecklingen höll därmed på att springa förbi de göteborgska intressena. I Stockholm bildades i maj 1906 en handelshögskoleförening. Bröderna Oscar, Marcus och Knut Agathon Wallenberg hade engagerat sig i frågan och fått alltfler av huvudstadens näringsidkare med sig i tåget. Nu marscherade man raskt, skickade ut spejare till handelshögskolor runtom i främst Europa och började skissa på en modell för en egen.

I Göteborg visste de ledande kretsarna väl vad som hände i Stockholm, och alla var inte lika optimistiska som Carlander om möjligheterna att ha två handelshögskolor i ett land av Sveriges storlek. Därför beslutade handelskammarens utredare att vila på hanen och avvakta resultatet i huvudstaden. Aktiviteten i Stockholm verkar ha varit mer målmedveten än i Göteborg, samtidigt som resurser höll på att skapas i rask takt. Frenesin i huvudstaden ledde till återhållsamhet i Göteborg.

Handelshögskolan i Stockholm startade sin verksamhet 1909, som landets första handelshögskola. Stockholm hade alltså hunnit före Göteborg, och på västkusten var det flera av de gamla tillskyndarna som menade att det inte längre var läge för några initiativ i frågan.

Handelshögskolekurser förebådar handelshögskolan

Helt död var emellertid inte tanken på en egen handelshögskola i rikets ledande handelsstad. Rektorn för Göteborgs Handelsinstitut, Axel Ahlström, skrev 1910 en promemoria om en handelshögskola, som på lite sikt ledde till att så kallade handelshögskolekurser startade i lokaler som lånades av högskolan. Ahlström föreslog kurser för yngre män som redan fått arbete inom handeln, alltså fortsättningskurser som hade viss likhet med dem som bedrevs läsåret 1905-06. Handelskammaren ställde sig bakom förslaget, som skickades vidare till stadsfullmäktige med begäran om pengar.

Stadsfullmäktige disponerade nämligen ett antal fonder som skulle kunna användas för ett sådant här syfte, men handelskammaren fick avslag på sin ansökan. Därför dröjde det till 1914 innan beslut om att starta kurserna kunde fattas. Konsul Johan Ekman donerade 40 000 kronor för ändamålet. En styrelse tillsattes med representanter för handelskammaren, högskolan, stadsfullmäktige och handelsinstitutet. Då kom krigsutbrottet i augusti 1914 emellan, men under vårterminen 1915 hölls de första enstaka handelshögskolekurserna i Göteborg, medan de blev ordinarie från höstterminen samma år. Då hade nationalekonomen Sven Helander utnämnts till kursernas föreståndare, och strax därpå till docent i nationalekonomi på högskolan.

Handelshögskolekursernas viktigaste uppgift var att

...åt den i handelns tjänst eller eljest inom affärsvärlden arbetande ungdomen i Göteborgs samhälle, bereda tillfälle att förvärva djupare insikter i det ekonomiska livfets företeelser och en större förmåga att behärska medlen för en framgångsrik verksamhet å köpmannabanan.

Rätt att antas som ordinarie student hade "varje välfrejdad svensk man och kvinna, som avlagt studentexamen eller innehar godkänd avgångsexamen antingen från under statens kontroll stående högre handelsläroverk eller från teknisk elementarskola". Därutöver kunde elever antagas efter särskild prövning. Dessutom antogs ett antal så kallade auskultanter, personer som fick följa viss undervisning som åhörare.

Kanske kan man se dessa kurser som ett sätt att etablera en handelshögskola, visserligen i mer blygsam omfattning rent organisatoriskt men ändå med ett innehåll som låg på högskolenivå. Kurserna kom att bli en integrerad del av handelshögskolan när denna slutligen startade 1923. Flera av handelshögskolekursernas styrelsemedlemmar kom att sitta också i handelshögskolans styrelse. Efter bildandet av Handelshögskolan i Göteborg fortfor kurserna att vara en välbesökt del av handelshögskolans verksamhet i flera decennier. De pågick ännu i början av 1950-talet. På undervisningsplanet har vi därmed haft handelshögskoleutbildning i Göteborg ända från 1915.

Handelshögskolekurserna finansierades med donationer, som så mycket annat i Göteborg vid den här tiden. Donationssystemet var så utbrett att det sägs att en del av donatorerna ibland knappt brydde sig om att ta reda på vad donationen gällde, utan bara satte sin signatur under det papper den "sökande" lagt fram på hans skrivbord. Just det gäller knappast för de donationer det här handlar om. Summorna var ofta alldeles för stora och ändamålet för donatorerna såpass viktigt att man knappast slarvade.

De villkor som var knutna till de donationer som gällde handelshögskolekurserna visar att donatorn i flera fall tänkte sig kurserna som ett förstadium till en handelshögskola. Också styrelsen för handelshögskolekurserna såg donationerna som ett sätt att föra kurserna framåt mot målet att de skulle utmyнна i en regelrätt handelshögskola.

Vilka ämnen fanns då på schemat? Av de moderna språken låg betoningen på tyska, även om det så småningom kunde variera mellan terminerna. Dessutom fanns nationalekonomi, med inslag av bankteori och bankpolitik, en undervisning som till en början Sven Helander själv stod för. Kemisk teknologi var också ett av ämnena när kurserna startade, liksom ekonomisk geografi, statistik, rättsvetenskap och handelsteknik. Således en uppsättning som i hög grad liknar den på de första handelshögskolorna och nära ansluter till de ämnen Carlander hade förespråkade 1906. Han hade vid sidan av de rent ekonomiska ämnena och språk också pläderat för teknik och kemi på schemat. Kurserna bedrevs därför

i samarbete med både Högskolan och Chalmers. Det var lärare från dessa båda institutioner som ledde undervisningen.

Om de handelshögskolekurser som prövades 1905-06 fick avslutas på grund av för litet intresse blev närmast motsatsen fallet den här gången. Antalet intresserade översteg alla kalkyler. Vid början av höstterminen 1915 hade 94 ordinarie och 55 auskultanter anmält sig, vilket var närmare det tredubbla mot beräknat. Antalet minskade något på vårterminen, men var fortfarande långt över det beräknade. Tack vare den stora tillströmningen beslutade styrelsen att utvidga undervisningen till höstterminen 1916.

Under läsåret 1916-17 gjorde första världskriget sig påmint även i Göteborg. Efter att tyskarna proklamerat det oinskränkta ubåtskriget minskade handeln på Göteborg påtagligt. Ubåtskriget fungerade som avspärrning och ledde till minskade intäkter för köpmännen, men också till att deras kontorspersonal började lida brist på sysselsättning, ett förhållande som påtalades för kvällskursernas ledning. Styrelsen beslöt därför att anordna särskilda, tillfälliga föreläsningar på dagtid för att ge både sysselsättning och nya kunskaper åt den understimulerade personalen. Ett 30-tal åhörare följde föreläsningarna, som hölls gratis och var öppna för allmänheten utan föranmälan. Styrelsen tyckte att åtgärden var så viktig att den ur de begränsade fonder som stod dem till buds tog fram pengar till 21 sådana föreläsningar.

Under framför allt vårterminen gav sig deltagarna under Sven Helanders ledning ut på nationalekonomiska exkursioner. Första läsåret gjordes sådana utflykter en gång i månaden, och då vanligen till någon ort i relativ närhet av Göteborg. Våren 1917 togs i stället en hel vecka i juni i anspråk för att resa till Bergslagen. Då deltog vid sidan av elever från handelshögskolekurserna också ett fåtal från högskolan. Men även detta läsår gjordes månadsvisa utflykter till mer närbelägna mål, som Götaverken, Pripps bryggerier och Surte glasbruk.

Tredje läsåret, 1917-18, infördes ryska på schemat, med en dansk verksam vid högskolan som lärare. Intresset var stort.

Det var under tredje läsåret som diskussionerna om att faktiskt starta en handelshögskola också i Göteborg tog förnyad fart. Borta var tankarna på antingen eller i förhållande till Handelshögskolan i Stockholm; nu tänktes i termer av både och, som ju faktiskt Axel Carlander givit uttryck för redan 1906. Uppenbarligen hade fler av de inflytelserika industrialisterna och köpmännen tolkat utvecklingen så att utrymme för en högre handelsundervisning fanns också i Göteborg, vilket var förstäligt med tanke på vilken respons handelshögskolekurserna fått.

Vid denna tid fyllde konsul Carl August Kjellberg 65 år. Han valde att på sin födelsedag donera obligationer till ett nominellt värde av 135 000 kronor till en handelshögskola. Fondbeloppet skulle ökas med ränteavkastningen tills dess en handelshögskola inrättats. Om inte ett beslut att starta en handelshögskola var

fattat före 1925, och det då fanns ett kapital om minst 625 000 kronor, skulle donationen användas för att inrätta ytterligare en professur på Göteborgs Högskola, nämligen en professur i praktisk nationalekonomi särskilt ägnad åt "handels-, penning-, bank- och börsväsendet".

Den Kjellbergiska donationen fick stor betydelse som tändvätska i arbetet för en handelshögskola i Göteborg. Styrelsen för handelshögskolekurserna utarbetade en plan för en sådan handelshögskola och tillsatte en kommitté bestående av folk från den egna styrelsen och handelskammaren. I kommittén fanns bland andra Otto Nordenskjöld, Johan Ekman och Axel Ahlström. De kommitterade var överens om att handelshögskolekurserna skulle fortsätta även när en handelshögskola hade startats.

När Handelshögskolan i Göteborg väl var inrättad behölls alltså handelshögskolekurserna med vissa smärre förändringar. De skulle fortfarande vända sig till "den i handelns tjänst eller eljest inom affärsvärlden arbetande ungdomen", och hållas på vardagar mellan sju och nio på kvällen för att målgruppen skulle hinna delta. Men det fanns inte längre några formella fordringar på förkunskaper. För den som ville delta i förhör eller praktiska kurser krävdes i stället medgivande från läraren. Förmodligen var det en anpassning till handelshögskolan. De formella inträdeskraven gällde fortsättningsvis handelshögskolans ordinarie kurser på dagtid medan man släppte kraven för kvällskurserna, som dock fortfarande ståtade med namnet "handelshögskolekurserna".

En annan avgörande skillnad fanns mellan handelshögskolekurserna och den nyinrättade handelshögskolan, nämligen rätten att pröva studenten för examen. Handelshögskolekurserna utfärdade ingen examen och hade aldrig så gjort.

2. Handelshögskolan från dess grundläggning till förstatligandet (1923–1961)

Inom ramen för handelshögskolekurserna, som började hösten 1915, bildades således en kommitté för att planera en handelshögskola i Göteborg. När tillräckliga donationsmedel utöver den Kjellbergska influtit, bland annat en halv miljon från vardera Johan Ekmans och Wilhelm Röhss fonder, satte kommittén igång med att skriva stadgar för den blivande handelshögskolan, vilka godkändes först av Handelskammaren och stadsfullmäktige i Göteborg, sedan av regeringen i Stockholm i oktober 1920. Därefter utsågs en styrelse, som hädanefter också skulle ansvara för handelshögskolekurserna. Den hade sitt konstituerande möte i februari 1921 under ledning av sin förste ordförande, landshövding Oscar von Sydow, som samtidigt var regeringens representant i styrelsen. Det kom att förbli landshövdingen i länet som fick hålla i ordförandeklubban. Som ordförande för handelshögskolan under tiden fram till förstatligandet 1961 fungerade således i tur och ordning landshövdingarna Oscar von Sydow, Malte Jacobsson (i praktiken från årsskiftet 1935) och Per Nyström (från halvårsskiftet 1950).

Länge rådde praxis att till handelshögskolans styrelse valde handelskammaren tre ledamöter, stadsfullmäktige två, Göteborgs högskola och Göteborgs handelsinstitut en vardera; båda utsåg sina rektorer. Dessutom var handelshögskolans egen rektor självskriven ledamot.

Att starta en ny skola mitt under 1920-talets kris var enligt styrelsen mindre lämpligt. Landet befann sig vid tiden för handelshögskolans upprättande nämligen i djup ekonomisk kris. Under vintern 1921-22, när den sedvanliga säsongsarbetslösheten samvarierade med efterkrigskrisens konjunkturarbetslöshet, blev resultatet förfärligt. Exakt statistik är svår att hitta, men en siffra som nämns är att närmare 30 procent av fackföreningsmedlemmarna stod utan jobb, och då har vi ingen större uppfattning om hur läget var bland dem som inte tillhörde någon fackförening. Med tanke på de svåra tiderna fick skolans styrelse stadsfullmäktiges medgivande att skjuta på starten till hösten 1923.

Däremot annonserade man redan 1922 ut de två första professurerna, i nationalekonomi med statistik och handelsteknik. Kärnämnet på Handelshögskolan i Göteborg var från början det som på den tiden kallades handelsteknik, där redovisning hade en stark ställning. Det handlade alltså konkret om konsten att driva ett företag. Att redovisningen fick en stark ställning innebar att högskolans första professur hamnade inom det ämnet. Så småningom utvecklades ur ämnet handelsteknik det ämne som i dag kallas företagsekonomi, men då är vi framme på 1930-talet.

Till professuren i nationalekonomi med statistik sökte fyra personer, alla svenskar. Bland de sökande märks handelshögskolekursernas föreståndare, docent-

en vid Göteborgs högskola, Sven Helander, och Gunnar Westin Silverstolpe. Till professuren i handelsteknik inkom elva ansökningar, de flesta från tyskar. Efter de sakkunnigas utlåtande utnämnde styrelsen i juli 1923 Gunnar Silverstolpe och professorn från handelshögskolan i Mannheim, Walter Mahlberg, till handelshögskolans två första professorer. Vid samma tidpunkt utnämndes Otto Nordenskjöld till handelshögskolans rektor. Nordenskjöld var förutom geograf också geolog och forskningsresande, med expeditioner till bland annat Patagonien, Eldslandet och Antarktis bakom sig. Särskilt expeditionen till Antarktis 1901-04 blev starkt uppmärksammas och gav Nordenskjöld närmast hjältestatus hos många människor.

Övriga lärartjänster utlystes som ett- eller tvååriga tjänster med början höstterminen 1923. De ytterligare ämnen som fick plats på handelshögskolans schema var rättsvetenskap, ekonomisk geografi och språken engelska, franska, tyska och ryska.

Handelshögskolan i Göteborg höll en enkel invigningsceremoni i Göteborgs högskolas aula den 1 oktober 1923. Alla som under åren visat intresse för skolans tillblivelse var inbjudna, och Oscar von Sydow höll ett tal i vilket han konstaterade att landets främsta handelsstad äntligen hade fått en handelshögskola. Dessutom återknöt han till en del av vad Axel Carlander sagt redan 1906, och hävdade att det inte längre räcker med "ett visst mått av tilltagsenhet och allmän praktisk läggning" för att bli en duktig affärsman.

I och för sig förträffliga egenskaper äro de dock ej, allra minst i våra dagar, tillräckliga för att dana en dugande affärsman. Därtill ha förhållandena även hos oss blivit allt för komplicerade, beroende på den glädjande expensionskraft Sveriges handel under de senaste årtiondena visat sig äga. Den råvaruimport som förut förmedlades över Hamburg och London, sker nu i stor utsträckning omedelbart från produktionsorterna, och vår export har visat sig kunna nå allt längre bort belägna marknader. En av de kraftigast bidragande orsakerna till denna ökade och vidgade handelsrörelse har varit, att direkta båtförbindelser, utgående från Göteborg, öppnats på främmande världsdelar

Vilka nya kunskapskrav stod då köpmannen inför? Jo, menade von Sydow, han behöver lära känna det ekonomiska livets lagar, bli förtrogen med handelns alltmer invecklade teknik, skaffa sig kunskaper om avlägsna länders förhållanden, inte bara som enkla sinnesintryck utan sedda med den vetenskapligt skolade ekonomiske geografens ögon, och därtill skaffa grundliga språkkunskaper. Han behöver också sätta sig in i de rättsliga regler som reglerar handeln både här och utomlands.

Den uppräknade han gör följer väl den plan för undervisningen som styrelsen

hade utarbetat. Så avslutar han med att summera skolans uppgift:

Handelshögskolan vill med ett ord åt den blivande affärsmannen skänka en säker grundval av kunskaper och principer, på vilken kan byggas icke lätt störtade luftslott utan solida handelshus.

Skolan var därmed högtidligen invigd, men allt var inte frid och fröjd. För det första hade den nystartade handelshögskolan inga egna lokaler, utan fick låna från högskolan. För det andra hade man väldigt få studenter det första läsåret, bara elva inskrivna och ingen andra årskurs ännu.

Trots det ringa studentantalet fanns således lokalproblem redan från början, men under det första läsåret lovade stadsfullmäktige att ordna en lösning inför kommande läsår. Lösningen hette Läroverksgatan 6, handelsinstitutets gamla lokaler i huset som byggdes drygt 40 år tidigare.

Handelshögskolan skulle däremot inte få disponera hela huset, bara bottenvåningen och källaren, som dessutom behövde byggas om inför flytten. På övervåningen huserade nämligen redan Arbetarinstitutet. Handelshögskolans styrelse såg det ändå som en god, om än tillfällig lösning.

Någon inflyttning redan till höstterminen 1924 blev det emellertid inte. Lokalerna behövde byggas om, så handelshögskolan tvingades tillbringa också sitt andra läsår i från högskolan lånade lokaler.

Strax innan höstterminens start 1925 kunde flytten äntligen ske. Det var stadsfullmäktige som betalade hyran för handelshögskolans lokaler. Dessutom togs kostnaderna för ombyggnaden och för inredning och möblering av de ombyggda lokalerna ur fonder som stadsfullmäktige disponerade över, bland annat ur Wilhelm Röhss utdelningsfond. Totalt gick ombyggnad och möblering på 70 000 kronor. På Läroverksgatan 6 blev handelshögskolan sedan kvar tills det nya huset på Vasagatan stod färdigt i början av 1950-talet. Skolans ledning betraktade aldrig Läroverksgatan och de kringlokaler men fick när utrymmesbristen blev akut som annat än ett provisorium. Handelshögskolan bodde alltså i ett provisorium i närmare 30 år! Men lyckades detta till trots bedriva en högkvalitativ verksamhet.

Från start fanns ett samarbete mellan Handelshögskolan i Göteborg och Göteborgs högskola. Högskolan var kommunal, och stadsfullmäktige stödde på flera sätt också handelshögskolan. De två första åren lånade som vi sett handelshögskolan lokaler av högskolan. Otto Nordenskjöld var handelshögskolans rektor men samtidigt professor på högskolan.

Under hela sin existens bjöd Handelshögskolan i Göteborg in utifrån kommande gästföreläsare, inte minst från just högskolan. Ett tidigt exempel är psykologiprofessor Gustav Axel Jaederholm som redan under skolans första läsår höll en föreläsningsserie under rubriken "Försäljningskonst", och återkom senare

återkom flera gånger med föreläsningar om reklam och annonseringsmetoder. Under vårterminen 1931 fick han dessutom ett fastare uppdrag i form av fasta föreläsningar två timmar i veckan över ämnet "till det ekonomiska livets psykologi". Redan här märks således ett intresse för psykologiska aspekter av köpbeteende i det ämne som snart skulle kallas företagsekonomi.

Även med Göteborgs handelsinstitut hade handelshögskolan gott samarbete. Dess rektor satt i handelshögskolans styrelse, och ett antal av deras lärare undervisades också på handelshögskolan, särskilt i språk. Dessutom var handelsinstitutets studentkurs säkerligen en god rekryteringsgrund för den unga handelshögskolan.

Även föreläsare från till exempel handelshögskolan i Stockholm och från andra länder bjöds in. Flera av föreläsningarna var kostnadsfritt öppna för den intresserade allmänheten, och kunde samlade åhörarskaror på 200 – 300 personer. De internationella kontakterna verkar ha varit goda redan från början, vilket till del hängde samman med vilka lärarkrafter man valt. Internationella storheter från Tyskland, Danmark och Norge förekom tidigt som gästföreläsare, liksom senare från Storbritannien och USA.

Föreläsningarna öppna för allmänheten var del av ett utåtriktat, mer marknadsföringsbetonat arbete. Särskilt i början fanns rimligen ett behov av att göra handelshögskolan allmänt bekant, både i och utanför Göteborg. Ett annat sätt att manifesteras sig var att delta på utåtriktade arrangemang som mässor av olika slag, där handelshögskolan kunde kännas som en naturlig del av helheten. Tillfälle till detta gavs mig veterligt första gången 1928, när handelshögskolan deltog i en av Göteborgs kontoristförening arrangerad kontors- och organisationsutställningen. Det var i samband med detta års Svenska mässa, så man kunde förvänta sig god publik.

I sin monter, eller snarare utställningsutrymme, visade handelshögskolan bland annat en skiss över skolans organisation och verksamhet, men också fotografier tagna inifrån verksamheten. Dessutom hade man tryckt upp en broschyr som delads ut till intresserade. För att visa på hur undervisningen kunde gå till höll professor Albert ter Vehn, mångårig professor i handelsteknik/företagsekonomi, föreläsningar på temat "Rationalisering och mekanisering i den moderna bokföringen". Föreläsningarna och de demonstrationer som ingick måste dubbleras på grund av det stora intresset.

Det fanns uppenbarligen en ambition hos de ledande att handelshögskolan i så hög grad som möjligt åtminstone på sikt skulle vara relativt självgående när det gäller stöd till den egna undervisningen. Studenterna skulle på skolan kunna klara av det mesta som hörde till utbildningen. Därför startade handelshögskolan redan under sitt första läsår ett eget bibliotek. Till en början byggdes det upp främst genom gåvor från enskilda och institutioner och växte därför år från år.

Vid flytten till de nya lokalerna fick biblioteket egna utrymmen, vilket gjorde att det blev lättare att använda i undervisningen. Fortfarande var det främst ett referensbibliotek med begränsad uppsättning litteratur i flera vissa av skolans ämnen, varför skolans studenter för djupare litteraturstudier hänvisades till Stadsbiblioteket. Tyra Vallin, själv diplomerad från handelshögskolan, kom snart att bli handelshögskolebibliotekets nyckelperson som mångårig bibliotekarie.

Under hela tiden åtminstone fram till förstatligandet 1961 byggdes biblioteket i hög utsträckning upp av donationer. Ett exempel är SKF:s donation på 50 000 kronor i samband med sitt 50-årsjubileum 1957.

En liknande skapelse var det så kallade handelsarkivet, som började byggas upp på den handelstekniska avdelningen från hösten 1926. Det var ett sätt att skaffa eget undervisningsmaterial, med främst förvaltnings- och revisionsberättelser från svenska företag, men senare också annat källmaterial och litteratur. Arkivet kom att sortera under handelsteknik även i fortsättningen, och lades inte samman med biblioteket, som kanske hade verkat naturligt. Inom handelsteknik kom det att användas som grundval för kritiska undersökningar och seminariearbeten inom redovisning och balanslära. Ett argument för att upprätta ett eget sådant arkiv var att Handelshögskolan i Göteborg till skillnad från kollegan i Stockholm inte hade samma tillgång till de officiella arkiven i huvudstaden. I Göteborg hjälpte stadsbiblioteket till att bygga upp arkivet genom att överlämna alla de redovisningar som varje år skickades till dem, utan att de ens hann registrera och sortera dem.

Professorer, rektorer och lektorer Professurerna

Handelshögskolan i Göteborg hade från början följande ämnen: nationalekonomi (med statistik), handelsteknik, rättsvetenskap, ekonomisk geografi och moderna språk (engelska, franska, tyska och ganska snart också ryska). Från början fanns som vi sett bara två professurer på handelshögskolan, den i nationalekonomi med statistik och den i handelsteknik. Ytterligare en professor fanns emellertid i lärarstaben, nämligen Otto Nordenskjöld som var professor i geografi med handelsgeografi och etnografi på Göteborgs Högskola. Men hans titel på handelshögskolan var, förutom rektor, huvudlärare i ämnet ekonomisk geografi. Hans professur var alltså organisatoriskt inte knuten till handelshögskolan.

De första professorerna var, som nämnts, Gunnar Silverstolpe och Walter Mahlberg. Mahlberg lämnade sin tjänst vid handelshögskolan redan efter vårterminen 1926 då han fått en professur i hemlandet Tyskland. Eftersom det inte fanns någon fullt kompetent svensk ersättare kallades på nytt en tysk till professuren, denna gång docenten Albert ter Vehn, jämgammal med seklet. Till skillnad från Mahlberg kom ter Vehn att lägga nästan hela sitt yrkesverksamma liv på Handelshögskolan i Göteborg.

Professuren i nationalekonomi med statistik. På våren 1932 lämnade Gunnar Silverstolpe sin nationalekonomiska professorstjänst vid handelshögskolan, efter att ha varit tjänstledig för vetenskapligt arbete en längre tid, en tjänstledighet som resulterade i boken *Guldmyntfotens kris*. Silverstolpe var på flera sätt en ganska udda figur i dessa ekonomiskt vetenskapliga kretsar. Han var mycket litteraturintresserad och skrev själv poesi. Dessutom försökte han popularisera nationalekonomin genom boken *Nationalekonomi för alla*, som utkom i ett flertal upplagor mellan 1922 och 1950. Silverstolpes håg tycks ha vuxit till mer populärvetenskapligt inriktat arbete. Kanske var det ändå huvudorsaken till att han sade upp sig. Efter uppsägningen fick han tid att skriva tidningsartiklar, hålla föredrag och åta sig uppdrag som han inte hann med då han var knuten till handelshögskolan både som rektor och professor.

Erik Lindahl hade varit en av de sökande till professorstjänsten i nationalekonomi med statistik redan 1922-23. Under Silverstolpes tjänstledighet var det han som upprätthöll undervisningen, och efter att sakkunniga fått yttra sig om saken var det också han som utan ansökan kallades till att bli Silverstolpes efterträdare. Intressant är att två av de sakkunniga som förordat att Lindahl ägde den tillräckliga kompetensen att kallas till tjänsten var Eli Heckscher och Emil Sommarin, som båda var sakkunniga redan när professuren tillsattes första gången. Den tredje sakkunnige i Lindahls favör var Silverstolpe själv.

Erik Lindahl blev en av den så kallade Stockholmsskolans ledande teoretiker. Det var alltså en av de stora svenska nationalekonomerna som satt på handelshögskolans nationalekonomiska professor under åren 1932-39.

När Erik Lindahl i början av 1939 fick en professor i Lund lämnade han handelshögskolan. Professuren återbesattes inte omedelbart, men Ivar Sundbom tog över undervisningen. I juni 1940 ledigförklarades tjänsten, och efter sakkunniges enhälliga förordande tillsattes Tord Palander som ny professor i nationalekonomi med statistik på Handelshögskolan i Göteborg. Två av de sakkunniga hade tidigare innehaft professuren, Erik Lindahl och Gunnar Silverstolpe.

När Palander lämnade sin tjänst utnämndes i juni 1949 Ivar Sundbom till hans efterträdare. Sundbom satt sedan på tjänsten till 1953, då han lämnade för motsvarande tjänst på Handelshögskolan i Stockholm. Tjänsten stod sedan obesatt ett par år, med Hugo Hegeland som tillförordnad på den. År 1955 tillträdde så Harald Dickson. Han förordades av de sakkunniga före Hugo Hegeland. Den tredje sökanden, Bent Hansen, drog tillbaka sin ansökan. Harald Dickson satt sedan på professuren under resten av handelshögskolans tid som självständig enhet.

Professuren i handelsteknik/företagsekonomi. Albert ter Vehn var länge ensam professor i ämnet handelsteknik, som under 1930-talet fick namnet företagsekonomi. I slutet av 1940-talet föreslog han att ämnet skulle delas på två professorer och att därför en ny professor i företagsekonomi, särskilt distributions-

ekonomi skulle inrättas. Han fick igenom sitt förslag, och i juni 1949 utnämndes Folke Kristensson till den nyinrättade professuren. Det var då handelshögskolans femte professur.

Folke Kristensson hade 1946 som den förste i Sverige disputerat för ekonomie doktorsexamen. Han var knuten till Handelshögskolan i Stockholm, som hade fått disputationens rätt samma år, och disputerade formellt i nationalekonomi, men låg ämnesmässigt i gränslandet mellan nationalekonomi och företagsekonomi inom det som då kallades strukturrekonomi. Han var alltså knuten till Stockholm men undervisade också på Handelshögskolan i Göteborg åren 1947 och 1948. Strax efter utnämmandet till professor i Göteborg kallades Kristensson till en liknande professur i Stockholm, skraddarsydd för honom, så Handelshögskolan i Göteborg fick utlysa tjänsten igen. Bland de sökande fanns denna gång Ulf af Trolle, som fick tjänsten och skulle tillträda den 1951, men fick skjuta upp tillträdet på grund av sin tuberkulos.

Först på vårterminen 1952 kom af Trolle till Göteborg och började planera verksamheten. Han anställde Carl-Gustav Engström som forskningsamanuens och Bo Wickström som undervisningsassistent. Dessutom hade han med sig folk från sin verksamhet i det privata näringslivet. Det var de senare som blev stommen i IDAF (mer om detta nedan).

Trolle skriver att detta var hans första egentliga akademiska befattning. Bortsett från en timarvoderad lärartjänst vid Handelshögskolan i Stockholm under studietiden hade han tillbringat det mesta av sin tid i det privata näringslivet. Han lämnade ett toppjobb med god lön inom näringslivet för att bli professor på Handelshögskolan i Göteborg. Å andra sidan klagade han inte på villkoren som professor; vid den här tiden uppfattades tjänsten som en toppbefattning, och innebar en obetydlig lönesänkning. Trolle blev kvar vid sin professorsbefattning till 1968. Under tiden hann han bland annat med att vara rektor från 1959 tills han avgick med buller och bång 1962, efter en kontrovers med de nya makthavarna på skolan, statens representanter.

Professuren i rättsvetenskap. Handelshögskolan fortsatte att arbeta för att inrätta ytterligare professurer, allt eftersom de ekonomiska förhållandena tillät detta. I januari 1929 yppade sig en sådan möjlighet, och styrelsen beslutade att inrätta en professur i rättsvetenskap. Efter att ha hört sakkunniga i ämnet kallade man utan ansökan sin egen huvudlärare i ämnet, jur. dr. Hadar Berglund, till dess förste innehavare. Berglund tillträdde således handelshögskolans tredje professur.

Berglund blev kvar på handelshögskolan resten av sitt yrkesverksamma liv. Vid sidan av professorstjänsten blev han också mångårig rektor för Handelshögskolan i Göteborg. När han med ålderns rätt slutligen drog sig tillbaka blev Kurt Grönfors utsedd till hans efterträdare på professuren i rättsvetenskap. Grönfors förespråkades av samtliga sakkunniga och tillträdde vid årsskiftet 1959.

Professuren i ekonomisk geografi. I januari 1929 utnämndes professor Sten De Geer, som efterträtt Otto Nordenskjöld på den geografisk-etnografiska professuren vid Göteborgs högskola, till huvudlärare i ekonomisk geografi också vid handelshögskolan. De Geer övertog alltså hela Nordenskjölds efterlämnade lärarroll. Under vakansen hade undervisningen på handelshögskolan främst upprätthållits av lektorn Ivan Lind. De Geer avled 1933 och kom efter en tid att ersättas av docenten vid Handelshögskolan i Stockholm, Olof Jonasson.

När Handelshögskolan i Göteborg 1937 fick en egen docentur i ekonomisk geografi föll valet på Olof Jonasson. När sedan statsbidraget till handelshögskolan höjdes från 10 000 till 15 000 kronor per år ansåg styrelsen att det fanns ekonomiskt utrymme för att inrätta ytterligare en professur på skolan, denna gång i ekonomisk geografi med råproduktlära som ämnets fulla benämning var. Även nu valde man att kalla innehavaren utan ansökan, efter att ha rådgjort med sakkunniga. Valet föll på den befintlige docenten i ämnet, alltså Olof Jonasson. Han tillträdde sin professur vid halvårsskiftet 1939. Därmed hade Handelshögskolan i Göteborg fått sin fjärde professur.

När geografiprofessor Olof Jonasson i januari 1959 fyllde 65 år meddelade han att han ville gå i pension vid halvårsskiftet 1960. Efter att ha hört med sakkunniga beslutade styrelsen att utse docenten vid handelshögskolan, Sven Dahl, till Jonassons efterträdare utan ansökan. Sven Dahl tillträdde därför professuren i ekonomisk geografi med varukännedom den 1 juli 1960.

Rektorstjänsten

I början av juni 1928 påkördes handelshögskolans rektor Otto Nordenskjöld av en bil i närheten av sitt hem på Apotekaregatan i Änggården. Han avled kort därefter av sina skador. Med Nordenskjöld försvann en av männen bakom upprättandet av skolan, en av dess förgrundsgestalter. Nu hade man att tillsätta ny rektor och Gunnar Silverstolpe fick rycka in som tillförordnad. På hösten 1929 fick han ett treårigt förordnande och kunde stryka "t.f." framför rektorstiteln.

Det fanns en viss spänning mellan Silverstolpe och några av de övriga styrelsemedlemmarna, som Axel Carlander, Johan Lembke och kanske Axel Ahlström. Hadar Berglund antyder detta i sin minnesskrift över handelshögskolan. Förmodligen bottnade denna spänning i motsättningar om vilken inriktning Handelshögskolan i Göteborg skulle ha. Den nationalekonomiska inriktningen, som fanns på Handelshögskolan i Stockholm, ville ledande företrädare i Göteborg tona ned till förmån för en mer företagsekonomisk, eller som det då hette, handelsteknisk inriktning, som framstod som mer praktiskt nyttig för handelsmän. Denna motsättning, menar Berglund, behövde Nordenskjöld aldrig känna eftersom han var en av dem, en i den grupp som utarbetade planerna för den göteborgska handelshögskolan. Men motsättningarna under Silverstolpe och senare Berglund var inte större än att de kunde hanteras inom den lilla krets som

styrelsen utgjorde. Några meningsskiljaktigheter utåt visades inte.

När Silverstolpe lämnade handelshögskolan på våren 1932 utsågs Hadar Berglund till hans efterträdare på rektorsposten, först som tillförordnad men från och med vårterminen 1933 med fast förordnande. Han kom att sitta på rektorsposten i 27 år, fram till 1959.

Hadar Berglund fyllde 65 år i mars 1956. Han hade tänkt gå med pension från professorstjänsten halvårsskiftet 1957, medan hans förordnande som rektor gick ut med 1956 års utgång. Styrelsen övertalade honom att sitta kvar på professuren ett år längre än han själv tänkt sig, alltså till halvårsskiftet 1958. Dessutom lyckades de övertala honom att förlänga sitt förordnande som rektor till halvårsskiftet 1959. När han alltså gick i pension från sin professur satt han kvar ytterligare ett år som rektor.

Uppenbarligen ville Berglund själv trygga successionsordningen på rektorsposten, för vid årets siste styrelsemöte 1958 fick han igenom att Ulf af Trolle skulle vara prorektor fram till hans egen avgång. Och i april 1959 beslutade styrelsen att Trolle skulle bli Berglunds efterträdare på rektorsposten och gav honom ett treårigt förordnande fram till halvårsskiftet 1962. Vid styrelsemötet i juni 1959 avtackades Hadar Berglund efter 27 år som Handelshögskolans rektor. Talet hölls av styrelsens ordförande, landshövding Per Nyström.

Kamp för nya lektorat och ytterligare professorer

I april 1956 skickade styrelsen för handelshögskolan en skrivelse till Kungl. Maj:t, det vill säga till regeringen. Ärendet var att man ville avskaffa de biträdande lärartjänsterna och införa fem nya lektorat från den 1 juli 1957.

Bakgrunden var det faktum att det på handelshögskolan ända sedan starten 1923 bara var professurerna som var fasta lärartjänster. Handelshögskolan bildades med utgångspunkt från bland annat August Röhss donation från 1901, som innebar tre nya professorer på Göteborgs Högskola, som samtliga också skulle ha undervisningsskyldighet vid en kommande handelshögskola. Dessutom hade i diskussionerna i början av 1900-talet om att inrätta en handelshögskola förutsatts ett samarbete också med Chalmers Tekniska Institut. Därför inrättade man bara fasta tjänster för de ämnen som var specifika för handelshögskolan, nämligen handelsteknik (föregångaren till företagsekonomi) och nationalekonomi. Reserverande lärarbehov tänkte man uppenbarligen lösa i samarbete med de två andra lärosätena.

Så fungerade det som vi sett en tid i geografi. Också den Röhsska statsvetenskapliga professuren anlätades i viss utsträckning alldeles i början. Men från och med 1937, när handelshögskolan inrättade en egen docentur i ekonomisk geografi, var det mesta av samarbetet över. Fortfarande undervisade en och annan av språklärarna på både högskolan och handelshögskolan, men i övrigt stod handelshögskolan självständig.

Därför blev förhållandet med bara fem fasta tjänster, de professurer som fanns nu under sent 1950-tal, successivt ett allt större problem. De biträdande lärarna hade ingen anställningstrygghet, relativt dåligt betalt om man inte bara räknar undervisningen utan också den tunga examinationsbördan och svårt att hinna med egen forskning för att meritera sig. Handelshögskolan i Göteborg började därför få svårt att behålla och rekrytera goda lärarkrafter. När man miste en lärare som varit på skolan i bortåt ett decennium för att denne fick en bättre tjänst någon annanstans fick man räkna med att bara kunna anställa någon som befann sig i början av sin karriär, utan större undervisningserfarenhet och utan högre akademiska meriter. Detta hotade långsiktigt kvaliteten på undervisningen.

Därför skrev man nu till regeringen för att få medel att inrätta de fem lektoraten. Styrelsen konstaterade att Handelshögskolan i Göteborg i detta avseende inte kunde jämföra sig med Handelshögskolan i Stockholm, med dess betydligt större ekonomiska resurser, som vid denna tid hade tio professurer. I stället för fem professurer ville man åtminstone ha fem lektorat för att förbättra möjligheterna att rekrytera duktiga lärare och därmed trygga undervisningens kvalitet.

Fortsatt ökning av studenttillströmningen fick lärarrådet att i maj 1958 göra en ny plan för hur skolan personellt skulle tackla det ökande antal studenter som sökte sig till högre studier. Undersökningar från olika håll hade visat på ett ökat behov av civilekonomer, och Handelshögskolan i Göteborg ansåg att de måste ta sitt ansvar för att bidra till utbildningen av dem. Det behov som byråchef Sven Moberg inom universitetsutredningen (U-55) hade prognostiserat handlade om en cirka 50-procentig ökning av intagningen till utbildningen. Det blev också statsmaktens förslag något år senare.

Professorerna på handelshögskolan summerade var och en sina behov, vilka ställdes samman av rektor Berglund för vidare befordran till styrelsen. Professorerna började med att betona forskningens betydelse: "Föremålet för handelshögskolornas undervisning äro de ekonomiska sammanhangen, och dessa sammanhang äro blott till en del klarlagda". Det var alltså forskningen som måste sättas först på handelshögskolornas program. Det var den som skulle klarlägga sammanhangen.

Dessa resonemang utmynnade logiskt i önskemål om en utökad forskarstab på handelshögskolan, alltså en betydande ökning av antalet professurer och docenturer. I nationalekonomi fanns en professur men man ville ha två. I företagsekonomi fanns två men önskemålet var tre professurer, varav en ny i kalkylering och budgetering, och tre docenturer. I rättsvetenskap fanns en och man ville ha två professurer, varav en speciellt i sjö rätt. Också i ekonomisk geografi fanns en och man ville ha två professurer, varav en särskilt i utrikeshandel och sjöfart.

Kravet på fem nya lektorat låg kvar, och lärarrådet utgick från att detta skulle bifallas inom en nära framtid. När det gällde de nya forskartjänsterna insåg man att det måste ta lång tid, och menade att införandet borde ske etappvis.

De här sammanställningarna visar vilket behov personalen på Handelshögskolan i Göteborg upplevde under de expansiva decennierna efter andra världskriget. Efterfrågan på utbildning ökade enormt och både statsmakterna och de lokala utbildningsanstalterna hade svårt att hänga med i tempot. Inte minst ställde den nya situationen ökade krav på resurser. Resursfrågan var brännande för handelshögskolan, och betydde nästan allt för dess utveckling och ställning. Därför är det intressant att kontrastera de upplevda behoven mot den krassa verklighet i vilken resurserna är begränsade och munnen får rättas efter matsäcken. Mer om detta följer...

Ibero-amerikanska institutionen

Några specialinriktade institut vid sidan av de traditionella institutionerna växte också tidigt fram på Handelshögskolan i Göteborg. Inför läsåret 1928-29 hade styrelsen och lärarrådet vid handelshögskolan bestämt sig för att spanska skulle ersätta ryska som det korta språket i undervisningen. Ryska hade dessförinnan införts närmast av en slump. Danskfödde Adolf Stender-Pedersen hade 1918 rekryterats från Göteborgs Högskola till handelshögskolekurserna för att undervisa i ryska, ett språk som vid den tiden hade viss betydelse i svenska handelskretsar. Ryska hade sedan tillsammans med Stender-Pedersen etablerats på handelshögskolan, och en bidragande orsak att skolans ledning nu ville släppa språket var att det efter Stender-Pedersen var svårt att hitta en lika kvalificerad lärarkraft i ryska. Minsta motståndets metod var då att byta språk, och då låg spanskan bra till med tanke på de allt mer intensiva svenska handelsförbindelserna med spankstalande länder.

Det fanns en ambition bland styrelseledamöterna och lärarrådet att i handelshögskolans språkkurser ha åtminstone någon av lärarna som hade undervisningsspråket som modersmål. Ofta tog man sina lärare från högskolan, som delade ambitionen. Det kunde möjligen uppstå ett problem i det att högskolans språklärare sällan hade handelskunskaper i botten, utan snarare ett förflutet i litteraturstudier. Ett exempel på det är den lärare i spanska som anställdes när spanska ersatte ryska på handelshögskolan. Ramón Iglesia y Parga var född i Santiago de Compostela i norra Spanien och förberedde sin doktorsavhandling i spansk litteratur. Det var avhandlingsarbetet som gjorde att han lämnade redan efter ett par år och efterträddes av Nils Hedberg.

Nils Hedberg var uppenbarligen en flitig lärare och språkman. Höstterminen 1936 startade handelshögskolan, på hans initiativ och med honom som lärare, åter undervisning i ryska. Tre år senare lade han fram ett förslag om att starta en ibero-amerikansk institution vid handelshögskolan, vilken också upprättades på höstterminen 1939. Institutionen skulle främja Sveriges kommersiella och kulturella kontakter med de spankstalande länderna och Brasilien.

Lön åt institutionens föreståndare, Nils Hedberg, kostnader för assistent och

andra utgifter som hänförde sig till iberio-amerikanska institutionen betalades av särskilda externa medel. Till en början var det framför allt handelshuset Elof Hansson och Göteborgs Bank som via donationer stod för dessa utgifter.

Men fler var intresserade av Hedbergs tjänster. Han tog på våren 1943 tjänstledigt från sin läartjänst på handelshögskolan för att mitt under brinnande krig bege sig till Buenos Aires för att där arbeta som pressattaché vid svenska ambassaden. Han valde att förlänga sin tjänstledighet och stannade kvar i Sydamerika även efter sejouren i Buenos Aires. År 1945 bestämde han sig för att sluta som huvudlärare i spanska på handelshögskolan, men att stanna kvar som föreståndare för iberio-amerikanska institutionen.

Under läsåret 1945-46 gjorde handelshögskolan försök med undervisning i portugisiska. Det låg nära till hands med tanke på att den iberio-amerikanska institutionen också skulle ägna sig åt Brasilien. Undervisningen sköttes av Per Ekström, och det gick så pass bra att skolans ledning beslutade sätta upp språket permanent på skolans schema, då med samma undervisningsmässiga status som ryska, det vill säga ett andraspråk.

Ryska som valmöjlighet blev kvar på handelshögskolan trots Nils Hedbergs avgång från lärtjänsten. Genom ett avtal med Göteborgs högskola fick handelshögskolans elever följa deras undervisning.

Geografiska institutet

Handelshögskolan i Göteborg hade i början av sin tillvaro närmast ständiga lokalproblem. Man var alltid för trångbodd. En viss lättnad visade sig i slutet av 1920-talet. Efter en frikostig donation från redaren Dan Broström höll ett nytt museum för sjöfarten på att byggas ute på Stigberget. Styrelsen för museet erbjöd sig att för en tid upplåta lokaler i den blivande byggnaden åt en geografisk institution, gemensam för Göteborgs Högskola och handelshögskolan. I början av 1929 beslutade därför Broströmsdonationens styrelse att hyresfritt och uppvärt upplåta lokaler till den blivande institutionen.

Den geografiska institutionen tog sig snart fastare former, framför allt sedan stadsfullmäktige ur sina fondmedel i juni 1929 anslog medel för att utrusta den. En för högskolan och handelshögskolan gemensam kommitté bildades, och Sten De Geer, som hade hand om geografiämnet på båda av de samverkande högskolorna, utsågs närmast självklart till institutionens föreståndare.

Institutionen stod fix och färdig med ingången av 1933. Sjöfartsmuseet hade upplåtit 350 kvadratmeter yta i sin nya byggnad och gav dessutom institutionen tillgång till föreläsningssalen. I början av höstterminen 1932 hade inflyttning skett, så strax efter årsskiftet kunde de välutrustade lokalerna tas i bruk.

De Geer avled emellertid sommaren 1933, och fick således bara uppleva ett knappt halvår som dess ledare. Hans undervisning sköttes tills vidare av lektor Ivan Lind, som en tid varit biträdande lärare i ekonomisk geografi på handelshög-

skolan. Tillförordnad föreståndare för den geografiska institutionen, eller Geografiska institutet som dess officiella namn var, blev docent Ivar Högbom från Handelshögskolan i Stockholm.

Men Högbom försvann snart tillbaka till Handelshögskolan i Stockholm, där han utsågs till professor i ekonomisk geografi på våren 1935. Hans efterträdare både på professuren vid Göteborgs Högskola och på befattningen vid handelshögskolan blev docenten Olof Jonasson, också han som vi sett med förflutet på Handelshögskolan i Stockholm.

Handelshögskolans i Göteborg undervisning i ekonomisk geografi med råproduktlära hade ända från starten 1921 varit organiserad så att den som innehaft professuren i geografi (med handelsgeografi) och etnografi vid Göteborgs Högskola också varit huvudlärare vid handelshögskolan. När handelshögskolan från halvårsskiftet 1937 gjorde om sin huvudlärarbefattning i geografi till en docentur utsågs Olof Jonasson till dess förste innehavare. Därmed bortföll behovet av en biträdande lärare i ämnet, varför den dittillsvarande assistenten Ivan Lind lämnade handelshögskolan. Samtidigt bortföll behovet av det intima samarbetet mellan handelshögskolans och högskolans geografiska institutioner. Handelshögskolans elevtillströmning gjorde att högskolans geografiprofessor fick allt svårare att hinna undervisa även dem.

Successivt minskade därför samarbetet också kring det geografiska institutet på Sjöfartsmuseet. Då handelshögskolan numera hade egen docentur i ämnet ekonomisk geografi fyllde samarbetet inte längre samma funktion som tidigare. Handelshögskolan klarade sig själv, inte minst med tanke på att ämnet på högskolan hade en annan karaktär än på handelshögskolan eftersom handelshögskolans specialitet ekonomisk geografi vid denna tid allt mer renodlades.

En nackdel med det minskade samarbetet var att handelshögskolan inte längre kunde utnyttja geografiska institutets instrument, bibliotek och övriga samlingar i samma omfattning som tidigare. Därför skedde i slutet av 1930-talet en viss uppdelning av institutets tillhörigheter.

Från oktober 1945 bedrev handelshögskolans geografiska institution all sin verksamhet på Arkivgatan 1, där man disponerade sex rum. Ännu fem år senare hade inte det stora kartbeståndet som hade funnits på det med högskolan gemensamma geografiska institutet delats upp, utan allt fanns på högskolans geografiska institution.

Studenter, studier och examina

Antagningen

Till en början var handelshögskolans utbildning tvåårig och ospärrad, även om det fanns klart angivna krav på förkunskaper. För att vara behörig att söka krävdes studentexamen eller motsvarande, som examen från handelsgymnasium eller tekniskt gymnasium.

Under läsåret 1933-34 började emellertid skolans styrelse tycka att antalet nyintagna hade nått en gräns. Fortsatte tillströmningen riskerades kvaliteten med tanke på lokalbristen. Det handlade då inte i första hand om lokaler till föreläsningar. De kunde till nöds rymma många personer. Men lokaler för seminarier, där studenternas aktiva medverkan var en förutsättning, kunde bara rymma ett begränsat antal för att vara hanterbara för läraren.

Därför började man fundera på att införa någon form av gallring bland de sökande. Alla kunde inte längre tas emot. Enligt tidens skick tillsattes en kommitté för att fundera över på vilka grunder en sådan gallring kunde ske. Efter att ansökningarna till höstterminen 1936 hade kommit in, och det visade sig att 120 studenter sökt, ansåg lärarrådet att en rimlig gräns för intagningen var 55 studenter. Det huvudsakliga skälet angavs även nu vara utrymmesbrist.

Studenttillströmningen ökade också fortsättningsvis, men utbildningen på handelshögskolan förblev spärrad. När söktrycket ökade och utbildningen var spärrad ville man från skolans ledning ha så hög genomströmning som möjligt, alltså se till att så många som möjligt av studenterna verkligen gick hela vägen fram till examen. Därför började lärarna vilja göra något åt examinationsfrekvensen. Den hade av olika orsaker sjunkit sedan slutet av 1940-talet, och det fanns allt fler överläggare, som tog ganska mycket längre tid än de stipulerade tre åren på sig. I december 1953 fick professorerna Olof Jonasson och Albert ter Vehn därför styrelsens uppdrag att utarbeta förslag om eventuell utskrivning, exmatrikulering, av lågpresterande studenter. De skulle dessutom utarbeta förslag till ändring av terminsavgifter och examinationsavgifter.

De förslag som sedan lades antogs, vilket ledde till att terminsavgiften minskade drastiskt, från 200 till 30 kronor, allt för att bättre anpassa skolans avgifter till de nivåer som gällde på de statliga universiteten, men faktiskt också på Handelshögskolan i Stockholm. Det var den ökade statliga finansieringen i och med trepartsavtalet (se nedan) som ledde fram till den åtgärden.

När det gällde möjligheterna att skriva ut studenter beslöts att den skulle finnas om studenten inte betalade terminsavgift eller inte fullgjorde tentamina. Examinationsavgiften sattes till 25 kronor.

Utbildningen vid Handelshögskolan i Göteborg var alltså spärrad större delen av tiden från starten 1923 till upplösningen och inlemmandet i Göteborgs universitet 1971, med undantag för det sista läsåret före upplösningen. Efter vilka kriterier skedde då gallringen av studenterna? År 1950 förklarade rektor Berglund några av den tidens principer. Bara omkring en tredjedel av de sökande kunde beredas plats på handelshögskolan, cirka 110-120 av 350-400 sökande per år.

Berglund var själv kritisk till delar av grunderna för gallringen. Det handlade om att väga samman meriter av väldigt olika slag, eftersom många av studenterna efter studentexamen skaffat sig extrameriter av olika slag. Statsmakterna hade definitivt inflytande över gallringen. I den utredning av handelshögskolorna som

gjordes inom handelsdepartementet 1947-48 hade frågan om hur många ekonomer som borde utexamineras varje år tagits upp.

Arbetsmarknadscommissionen, som 1948 ombildades till arbetsmarknadsstyrelsen, hade pläderat för en försiktig intagningspolitik eftersom man inte ville att näringslivet skulle sluka för många av studenterna i ett läge när det saknades såväl lärare som läkare och tandläkare. Berglund replikerade att det väl knappast var självklart att den som inte kom in på handelshögskola skulle söka sig till tandläkarutbildningen, men fick böja sig för det faktum att en gallring måste ske, om än av andra skäl. Dessutom kunde ju regeringen i kraft av att dela ut de nödvändiga statsanslagen naturligtvis sätta kraft bakom sina intentioner när så behövdes.

Det fanns extrameriter som väl lät sig infogas i systemet och som kunde gagna intagningen, till exempel kompletteringar av studentexamen, fackkurser vid handelsgymnasium, kontorspraktik eller utlandserfarenhet. Andra meriter, av staten pålagda, var för handelshögskolorna mindre attraktiva. Det handlade framför allt om att viss värnpliktstjänstgöring skulle räknas som merit, men uppenbarligen inte all sådan utan bara "utbildning till flygförare, bombfällare och navigatör eller flygskytt, samt utbildning till reservofficer eller till fänrik vid sjövärnsskåren, dels ock militär tjänstgöring i anledning av anbefalld förstärkt försvarsberedskap".

För att göra gallringen hanterlig sattes poängvärden på de olika meriterna, för att så långt möjligt reducera jämförelsen mellan de sökande till enkla räkneoperationer. Men Berglund var klart störd över att en sökande som fått en halv poängs försprång på grund av att han utbildats till bombfällare skulle gå före den företaganson som var predestinerad att ta över företaget och därför bättre behövde utbildningen.

Senare kom Ulf af Trolle också att beklaga alla dessa extrameriters betydelse, men då ur ett annat perspektiv. Hans käpphäst var att jakt på dessa extrameriter tenderade att göra dem som togs in på utbildningen allt äldre. För honom var det betydelsefullt att kunna fånga upp de unga.

En påstötning från statsmakten om att öka intaget till handelshögskolan kom under tidig höst 1959. Skolan tillfrågades om den var villig att öka studentintaget från ca 110 till 180. Lärarrådet på skolan kunde tänka sig ökad intagning, men bara tillfälligt, annars skulle för stora resurser tvingas tas från forskningen. Redan nu var resurserna för små, ansåg rådet.

Något förslag om att öka intagningen kom dock aldrig. Två motioner i frågan inlämnades till riskdagen, men avslogs.

Studietiden

De av handelshögskolans studenter som klarat sina studier hade ett antal examinationstillfällen under året att välja på. Examen skulle normalt tas efter två års

studier, men på våren 1939 började skolans ledning diskutera om inte tiden borde förlängas. Det visade sig nämligen att bara ett fåtal klarade sina studier på två år. De flesta tog mellan två och ett halvt och tre och ett halvt år på sig fram till examen. Av 70 studenter som utexaminerades i februari 1939 hade bara sex klarat det på två år, medan 54 låg i det nämnda längre tidsspännat medan resterande tio hade tagit än längre tid på sig. I de senares fall berodde det nästan uteslutande på jobb vid sidan av studierna.

Därför beslöts att lärarrådet skulle göra om kursplanen så att den låg över tre år i stället. Det handlade alltså inte om ett ökat innehåll utan om att kursplaneringen anpassades efter rådande förhållanden.

På 1960-talet var utbildningen fortfarande treårig, men det fanns en sjunde undervisningsfri termin. Men då hade den sjätte terminen omvandlats till en valfri sådan, vilket således gav möjlighet till ett visst mått av specialisering. Den sista valfria terminen infördes i samband med den nya studieplan som infördes 1960 och fick fullt genomslag från och med vårterminen 1963. Den nya studieplanen var ett av Trolles skötebarn, och hade arbetats fram genom att en duktig student, Olle Mårtensson, sattes att samordna arbetet och gjuta olja på de vågor som rörde upp när det gällde att mejsla fram hur ämnesfördelningen inom civilekonomutbildningen skulle se ut. Huvudsyftet med den nya studieplanen var att utbildningen bättre skulle anpassas till de förhållanden som rådde inom det föränderliga näringslivet, och en bärande tanke var ämnesintegration. Studieobjektet skulle vara ekonomi rätt och slätt, som sedan skulle studeras utifrån ett antal olika aspekter.

En sådan anpassning var införandet av den sista terminens valfria specialisering. I princip kunde man valt en annan väg, till exempel att göra som i USA, starta med en kortare grundkurs för att sedan fortsätta med en betydligt mer omfattande specialisering. Att handelshögskolan inte valde denna modell berodde på att man faktiskt hade varit ute bland de så kallade avnämarna, alltså de som köpte de färdigutbildade civilekonomernas tjänster, och hört sig för. Resultatet var entydigt: svenska företag ville hellre ha generalister än specialister, sådana som kunde lite om mycket hellre än dem som kunde mycket om lite.

Det här var sedan en diskussion som emellanåt dök upp kring utbildningen på handelshögskolorna, även om terminologin ibland verkar lite förvirrad. När näringslivsföreträdare i ett långt senare skede talade om att de ville ha en spetsutbildning menade de fortfarande att de inte ville ha specialister utan generalister. Det viktiga var att få folk som utifrån en uppsättning teorier och metoder kunde reflektera över i det praktiska livet uppkomna situationer och ha metoder för att bearbeta dem. Som Ulf af Trolle uttryckte det: vi kan inte utbilda företagsledare, det går inte, men vi kan ge grunden för dem, att ge dem en gedigen allmänekonomisk grundutbildning som kan tjäna som bas för flera helt olika karriärer. Att sedan bli driven företagsledare krävde långvarig praktik i ett verkligt företag.

Ekonomutbildningen fortsatte således att vara treårig, om än med förändrat innehåll jämfört med tidigare. Mannen bakom den nya studieplanen, Trolle, menade att de fem första terminerna var jämförbara med den tidigare ekonomutbildningen. Den sjätte terminens specialisering var därför att se som en egentlig utvidgning av utbildningen. Att förlänga utbildningen ansåg han emellertid vara politiskt omöjlig.

I praktiken låg utbildningen över sju terminer, tre och ett halvt år. Men den sjunde terminen var undervisningsfri, och i princip kunde studenten avlägga sin examen efter sex terminer.

I slutet av 1930-talet framkom önskemål om att införa stenografi och maskinskrivning på handelshögskolans scheman. Resonemanget var att många företag eftersökte den kompetensen, så studenter från handelshögskolan kunde ibland inte konkurrera med personer som hade lärt dessa färdigheter.

Handelshögskolans styrelse tyckte att det var sorgligt att studenter från deras utbildning skulle komma i andra hand vid ansökningar på grund av att de saknade färdigheter i stenografi och maskinskrivning, men ansåg att det inte gick att belasta schemat med fler ämnen och lektionstimmar. Eftersom det fanns många skolor och institut som undervisade i detta valde man från handelshögskolan att uppmuntra sina studenter att skaffa sig kompetensen där. Lärarådet beslutade i sin tur att ta hänsyn till sådana färdigheter när man gjorde antagningsprövningen.

Examination

Genom ett beslut den 9 juni 1934 var de examina som i fortsättningen skulle kunna avläggas vid handelshögskolan ekonomisk examen och ekonomisk magisterexamen. Vid diplomutdelningen i maj 1943 användes för första gången officiellt benämningen civilekonomer på de utexaminerade studenterna. Frågan om införande av denna titel, vars förebilder varit civilingenjör och civiljägmästare, hade sedan många år diskuterats inom de intresserade kretsarna, till vilka hört studentkårerna vid de två handelshögskolorna, Svenska Ekonomföreningen och handelshögskolornas ledningar.

År 1945 infördes ekonomie licentiatexamen och året därpå examinerades den förste licentiaten från Handelshögskolan i Göteborg. I maj 1950 fick handelshögskolan disputationsrätt för ekonomie licentiat, som alltså nu också kunde gå upp för doktorsgraden. Handelshögskolans första doktorsdisputation ägde rum den 11 november 1950, då ekonomie licentiaten Nils Västhagen försvarade sin avhandling "Inkomst- och utgiftsbegreppen i förvaltningsbokföring och affärsbokföring". Opponenterna var prof. Albert ter Vehn, den auktoriserade revisorn Fredrik Nordenham och som tredje opponent fil. mag. Åke Elmér. Som extra opponent uppträdde docent Fernholm. Den extra opponentens uppgift var mer

skämtsamt, att lätta på allvaret under denna annars så högtidliga process.

Examinationsfrekvensen, alltså hur många av en viss studentkull som verkligen gick fram till examen, hade från början varit hög på handelshögskolan. Kring decennieskiftet 1950 började frekvensen gå ned, och 1954 infördes ett system med varningar och i värsta fall utskrivning för den som inte klarade att leva upp till kraven.

Orsakerna till att examinationsfrekvensen vid just denna tid gick ned kunde vara flera, till exempel att det något ökade studentintaget hade minskat de personliga kontakterna mellan lärare och studenter, eller att fler började jobba vid sidan av studierna och slutligen att en ny professur i företagsekonomi, i distributionsekonomi och administration, hade etablerats, vilket i ett slag ökade examensfordringarna. Enligt Ulf af Trolle vägde den andra punkten, att allt fler studenter valde att arbeta vid sidan av studierna, förmodligen tyngst. Han ger dock ingen förklaring till varför den blev viktig just nu, om det berodde på att antalet arbetstillfällen ökade eller på att studiekostnaderna blivit mer betungande. Om den senare faktorn övervägde kunde det i sin tur vara en avspegling av det ökade studentintaget, om det inneburit att fler "mindre bemedlade" studenter kommit in på skolan, studenter utan möjligheter till ekonomisk uppbackning hemifrån. Något offentligt studiestödssystem att tala om fanns knappast vid denna tid. Men som sagt, någon förklaring till det ökande fenomenet med jobb vid sidan av studierna ges inte.

Från 1954 infördes hursomhelst regeln att en student som under två på varandra följande år inte hade klarat ett visst antal tentamina fick en varning och ålades att tentera inom en viss tid. Om han inte fullgjorde detta hotades han med utskrivning, eller exmatrikulation som det hette i Trolles vokabulär, alltså att tvingas lämna handelshögskolan. Men tydligen användes inte detta i särskilt många fall, och då rörde det sig främst om personer som redan givit upp studierna. De flesta fall löstes med så kallad studentvård, en omskrivning för ökade personliga kontakter mellan lärare och student. Och detta var vad som återstod när Handelshögskolan i Göteborg förstatligades 1961; då slopades hela varnings- och exmatrikeringsystemet.

Terminsavgifter och ekonomi

Under Handelshögskolans i Göteborg självständiga tillvaro, perioden 1923-1961, betalade studenterna avgifter för att få läsa vid skolan. Terminsavgiften hade från början, alltså 1923, varit 300 kronor men sänktes snart till 200 kronor. Det framgår inte exakt varför, men nära till hands ligger misstanken att de låga ansökningssiffrorna till skolan i början av dess tillvaro kan ha fått styrelsemedlemmarna att lite bekymrat kolla alla möjligheter att öka tillströmningen. Terminsavgiften på 200 kr skulle betalas i början av respektive termin, men studenten kunde begära uppskov med halva avgiften i bortåt en och en halv månad.

Ville man ha uppskov fick man vända sig till rektor. Utöver terminsavgiften fanns en inskrivningsavgift på 30 kronor, alltså en engångsavgift.

I slutet av 1940-talet började ekonomin bli allt sämre för handelshögskolan. Styrelsen konstaterade att handelshögskolans inkomster, inklusive bidragen från stat och kommun, inte var tillräckliga för att täcka ständigt ökande utgifterna för verksamheten. Därför fattade styrelsen på hösten 1950 beslutet att höja terminsavgiften från 200 kronor till 250 kronor.

Ekonomiska bekymmer var inte helt nytt på den göteborgska handelshögskolan. Redan våren 1936 gjordes vissa sonderingar hos riksdag och regering vilka möjligheter det fanns att få statsbidrag till handelshögskolans verksamhet. Handelshögskolans styrelse kunde som motprestation tänka sig att bereda plats för ett antal medellösa studenter, som alltså skulle slippa betala terminsavgiften. Kommerskollegium menade att det fanns fog för att ha en handelshögskola i Göteborg och att statsbidrag därför kunde utgå, medan statsutskottet ansåg att det fanns skäl att ge statsbidrag till båda handelshögskolorna.

Handelsminister Ekman höll med om resonemanget och uttalade sig för sin del för ett statsbidrag till Handelshögskolan i Göteborg på 10 000 kronor per år, som skulle utgå så länge verksamheten bedrevs i samma former som nu. Av statsanslaget borde 4 000 kronor användas till friplatser eller nedsatt terminsavgift för vissa studenter. Ministerns förslag klubbades i riksdagen, så från och med läsåret 1937-38 fick Handelshögskolan i Göteborg statsbidrag, som sedan efter påstötningar från skolans styrelse kom att höjas i flera omgångar.

Kontakten mellan elever och lärare

Till en början var de personliga kontakterna mellan lärare och studenter på handelshögskolan en normal del av studieverdagen eftersom antalet studenter var så litet. När studentantalet ökade så minskade dessa mer informella kontaktmöjligheter. För att ändå behålla ett forum för utbyte av information mellan studenter och lärare tillsattes först en kontaktman bland studenterna, senare, 1943, ett kontaktorgan kallat studierådet. Lärare och studenter kom några år senare, 1948, överens om att en gång per termin ha överläggningar om till exempel undervisning och studieplaner mellan lärarrådet och studierådet. I samband med det fick studierådet en egen, från studentkåren skild, styrelse.

Studentkåren på handelshögskolan

I september 1926 började handelshögskolans studentkår sin verksamhet. Kårens officiella namn bestämdes till Handelshögskolans i Göteborg studentkår, HHGS, trots att beteckningen studentkår egentligen inte rimmade med handelshögskolans verklighet. Här antogs nämligen inte bara de som hade tagit studenten, utan också de som gått handelsgymnasium eller tekniskt gymnasium.

Det fanns flera orsaker till att starta en studentkår vid denna tid. Dels de tidlösa

som festfixare och träffpunkt, dels de tidsbundna, i detta fall den svåra 20-talskrisen med hög arbetslöshet. Förhoppningen var att en studentkår skulle kunna bidra till att ordna arbete, både praktikjobb och fasta anställningar. Kåren skulle alltså också fungera som en slags arbetsförmedling för handelsstudenter.

Dessutom fanns en mer renodlad PR-tanke bakom kåren. Handelshögskoleutbildning var i Sverige vid den här tiden en förhållandevis obekant företeelse, så det gällde att för både allmänhet och företag göra utbildningen och dess resultat, de utbildade ekonomerna, till kända begrepp i den västsvenska verkligheten. Därför var kåren en av initiativtagarna när Ekonomföreningen i Göteborg bildades tre år senare.

Under större delen av sin tillvaro, fram till förstatligandet 1961, hade studentkåren en inspektor som var en av handelshögskolans lärare. Förste inspektor blev Gunnar Silverstolpe, som sedan länge efter att han slutat på handelshögskolan stod kvar som hedersmedlem i kåren. Senare kom Olof Jonasson att under många år stå som kårens inspektor.

Studentkåren vid Handelshögskolan i Göteborg deltog när den internationella handelshögskoleorganisation A.I.S.E.C. (*Association Internationale des Étudiants en Sciences Économiques et Commerciales*) bildades i Stockholm 1949. Organisationen, som fortfarande existerar och har sitt högkvarter i Genève, har till uppgift att förmedla internationella kontakter för handelshögskolestuderande runt om i världen. Framför allt handlar det om att ordna praktikplatser där studenten i en utländsk miljö får arbeta i företag, för att samtidigt få både viss praktik i yrket och på köpet språkkunskaper och internationell erfarenhet.

Organisationen höll kongress varje år, en kongress som till en början spreds ut geografiskt men senare kom att centraliseras till det nya huvudsäte som etablerades i Genève. Vid dessa kongresser deltog alltid någon eller några representanter från studentkåren vid Handelshögskolan i Göteborg. Den som var årets A.I.E.S.E.C.-ansvarig inom kåren fick sedan uppdraget att skriva årets rapport i Ekonomiskt Forum.

När statsmakterna i slutet av 1960-talet, då företagsekonomiska institutioner hade etablerats på flera universitet, visade intresse för att samordna den företagsekonomi som fanns på universitetet med den äldre traditionen på handelshögskolorna ledde det på hösten 1969 till att samma studieordning infördes på Handelshögskolan i Göteborg, som då var statlig, som på de statliga universitetet. När det året därpå lutade åt att handelshögskolan helt skulle inordnas i Göteborgs universitet bildades en frivillig förening av ekonomistuderande, Götekon, som inom Göteborgs universitet skulle fortsätta delar av HHGS:s arbete. När upplösningen av handelshögskolan blev ett faktum vid halvårsskiftet 1971 överfördes HHGS:s resurser, bland annat en sportstuga i Hindås, till Götekon.

Tidskriften Ekonomiskt Forum kom ut med sitt första nummer i mars 1939.

Det var handelshögskolans studentkår som gav ut den, men den kom under åren att bli mer av en vetenskaplig ekonomitidskrift än ett kårpolitiskt organ. Med tiden försvann närmast helt kårinslaget i tidningen. Här publicerades i stället artiklar från forskningsfronten inom handelshögskolans ämnen, ofta författade av skolans egna professorer och lektorer, studentuppsatser och en och annan mer debattinriktad artikel. Ganska snart kom studentkårens inspektor, det vill säga en av professorerna vid handelshögskolan, att stå som ansvarig utgivare för tidskriften, som kom med ett nummer per år. Det kan också tyckas mest riktigt med tanke på den utveckling tidskriften tog, till att bli mer ett organ för handelshögskolan och dess forskning snarare än ett renodlat kårorgan.

Handelshögskolan och världskriget

Hur utvecklades den relativt unga handelshögskolan under andra världskriget? En del smärre direkta effekter fick kriget, men inte bara av negativ art. Så till exempel fick det annalkande kriget studentkåren att under våren 1939 anordna en luftskyddskurs för de egna studenterna och de som gick den så kallade studentkursen på handelsinstitutet. En för skolans positiv effekt av kriget var att Zelman Lando från handelshögskolan i Köpenhamn kom till Göteborg närmast som flykting efter tyskarnas inmarsch i Danmark 1940. Efterhand kunde man utnyttja hans kunskaper som en resurs, så han fick läraruppgifter och andra sysslor på Handelshögskolan i Göteborg.

Men de ekonomiska förhållandena i början av kriget, 1939-40, ledde till sjunkande räntor, vilket påverkade handelshögskolan negativt eftersom avkastningen på de fonder som låg till grund för verksamheten sjönk. Därför skrev skolans styrelse ett nytt brev till regeringen med anhållan om att få höjda statsbidrag. Detta beviljades, och anslaget höjdes till 30 000 kronor per år.

En annan negativ effekt på skolan som förorsakades av kriget var de många inkallelserna. Skolans studenter befann sig i värnpliktig ålder och många av dem tvingades rycka in i den svenska gränsvakten. Det gjorde att antalet studenter i den nya tredje årskursen inte blev särskilt många när den infördes läsåret 1939-40. Dessutom beslutade skolan att låta bli att trycka någon studentkatalog på vårterminen 1940. Det var ingen idé eftersom så många studenter låg inkallade. Katalogens primära syfte var att ge aktuella adresser till just studenterna. När inte det fungerade lät man ersätta den med stencilerade förteckningar, lätta att ändra i efterhand.

Andra världskriget tycks sammantaget inte på något djupare sätt ha påverkat verksamheten på handelshögskolan. Så till exempel ökade antalet studenter även under kriget, om än flera av dem tillfälligt var frånvarande under beredskapstiden.

Om kriget inte fick så stora omedelbara effekter på verksamheten på handelshögskolan fick det tydligen vissa något mer långsiktiga effekter. Hadar Berglund,

den flitigaste av handelshögskolans hävdatecknare, skrev 1948 om innehållet i skolans undervisning. Han ville värja sig mot viss kritik riktad mot skolan för att den skulle ha avvikit från Axel Carlanders en gång tecknade utgångspunkter, nämligen att skolans huvuduppgift var en utbildning anpassad efter de krav som ställdes av utvecklingen inom sjöfart och handel.

Berglund menade att läget då Carlander 1906 visionerade om en handelshögskola var ett annat än läget 1948. År 1906 hade världen, Sverige och Göteborg bakom sig ett halvsekel av enastående materiellt uppsving, internationalisering, industrialisering och upphävandet av de sista resterna av det medeltida skråsamhället. Det var en tid av liberalisering, en tid i vilket det fira initiativet lyste starkt.

Fyra decennier senare var läget ett annat. Två världskrig hade passerat, liksom svår ekonomisk kris däremellan. Europa hade inte gått under men var sargat. Krigsskadorna var så svåra att detta inte kunde lösas med en normal fredsekonomi. Den krigsekonomi som framtvingsats ställde de privata initiativen åt sidan och proklamerade kollektiva lösningar, och vårt land kunde inte isolera sig. Det handlade om sådant som statlig priskontroll, ökat skattetryck och ny komplicerad lagstiftning på näringslivets traditionella områden. Handelshögskolan kunde inte heller isolera sig, den måste ta upp dessa aspekter av verkligheten till både forskning och undervisning. ”Vi måste med andra ord ägna behörig uppmärksamhet åt vårt reglerings- och krångelsverige”, var Berglunds krassa slutsats.

Efterkrigstid och lokalfrågans långsiktiga lösning

Handelshögskolan i Göteborg brottades redan från början med trångboddhet. Lokalproblemen löstes tillfälligt genom de lokaler i handelsinstitutets gamla hus på Läroverksgatan i centrala staden som stadsfullmäktige upplät. Här fanns dock redan Arbetarinstitutet, så handelshögskolan kunde inte disponera hela huset.

Redan läsåret 1928-29 började lokalproblemen på nytt bli kännbara för handelshögskolan. Styrelsen konstaterade med tillfredsställelse att antalet nyinskrivna studenter väsentligt ökat, men insåg samtidigt att det snart skulle ställa nya krav på större lokaler.

När studenttillströmningen fortsatte fann sig styrelsen ingen annan råd än att skriva till stadsfullmäktige och be om att handelshögskolan måtte få disponera hela fastigheten på Läroverksgatan själv. Från skolans sida ansåg man att stadsfullmäktige tidigare hade ställt den möjligheten i utsikt. Fullmäktige svarade med att tillsätta en kommitté som skulle studera frågan. En av handelshögskolans styrelsemedlemmar togs in i kommittén.

I väntan på en mer permanent lösning startade man med att på kommitténs förslag i början av 1930-talet bygga om de lokaler som redan fanns. Stadsfullmäktige stod som vanligt för pengarna, och en del nytt utrymme kunde vinnas genom att korta korridorer och avdela rum. Arbetet skedde under sommaren för att inte

inkräkta på undervisningen. Efter ganska genomgripande sådan ombyggnation sommaren 1932 ansåg handelshögskolans styrelse att gränsen för den typen av "utvidgning" var nådd. Nästa gång krävdes nya lokaler. Fortfarande valde man att betrakta nuläget som ett provisorium.

På försommaren 1934 stötte styrelsen åter på stadsfullmäktige, via dess drätselkammare, i frågan, men utan resultat. I oktober samma år motionerade disponenten Einar Carlberg om att handelshögskolan skulle få utnyttja 400 000 kronor ur Wilhelm Röhss utdelningsfond för att köpa in en lämplig byggnad eller bygga en ny. Den här gången var konkurrensen om medel ur just denna fond för stor, varför stadsfullmäktige avslög ansökan. Men stadsfullmäktige hade uppfattat skolans problem och tillsatte därför på hösten 1934 en ny kommitté, nu för att se över lokalfrågan för både handelshögskolan och arbetarinstitutet.

Även denna kommitté, eller beredning som man också valde att kalla den, kom fram till att lösningen på lokalproblemen stod att finna inom ramen för de befintliga lokalerna, dels genom ytterligare ombyggnad av handelshögskolans lokaler, dels genom att handelshögskolan kunde få nyttja delar av arbetarinstitutets lokaler när institutet inte behövde dem. Handelshögskolan kunde utnyttja lokalerna fram till 19.00, och arbetarinstitutet från 19.30; då hann man städa dem däremellan.

Ombyggnationen genomfördes och ett kontrakt med arbetarinstitutet skrevs, samtidigt som stadsfullmäktige höjde hyresbidraget till handelshögskolan; stadsfullmäktige stod nämligen genom hyresbidrag för skolans lokalkostnader. Handelshögskolans styrelse såg fördelar med arrangemanget, men valde att fortsätta betrakta localsituationen som ett provisorium. Förmodligen hägrade hos flera av dess ledamöter redan nu den egna byggnaden och gärna då ett nybygge.

Också sommaren 1938 genomfördes ombyggnationer av lokalerna på Läroverksgatan, och återigen var det stadsfullmäktige som beviljande pengarna. Eftersom behovet ökade beslutade stadsfullmäktige något senare att dessutom upplåta ytterligare lokaler på en närliggande adress, Arkitektgatan 2, åt handelshögskolan. De kunde tas i besittning under våren 1940.

Planer på nybygge

Men inte heller detta kunde anses som ett fullgott alternativ för handelshögskolan. Skolans ledning ville ha ett eget hus, och började så smått smida planer för ett nybygge. För den sakens skull tillsattes 1941 Handelshögskolans byggnadskommitté, bestående av styrelseledamöterna Carl Ekman, Axel Adler och handelshögskolans rektor Hadar Berglund. För att samla idéer om hur ett nybygge skulle kunna gestaltas besökte kommittén ett par år senare Handelshögskolan i Stockholm och man studerade ritningar över planerade handelshögskolebyggen i Köpenhamn och Bergen.

Dessutom engagerades avdelningen för arkitektur vid Chalmers vars föreståndare M. Wernstedt gjorde skisser som kunde användas som underlag för fortsatt diskussion. Byggnadskommittén hade dessutom kontakter med den kommitté som stadsfullmäktige tillsatte i slutet av 1938 för att studera handelshögskolans lokalsituation.

Under årens lopp fick handelshögskolan disponera lokaler på olika adresser och var som mest utspridda på fem olika ställen. Frustrationen har uppenbarligen varit stor över lokalsituationen bland de ledande inom handelshögskolan, och någon förklaring varför man inte kunde flytta Arbetarinstitutet från Läroverksgatan till en annan lokal för att ge handelshögskolan tillträde till hela fastigheten framkom aldrig.

Stadens drätselkammare gav förslag på alternativa lokaler, bland annat i handelsinstitutets byggnad på Viktor Rydbergsgatan och Chalmerska skolans byggnader på Vasagatan. Inget av alternativen kom att förverkligas. För att bevaka frågan tillsatte drätselkammaren i juli 1941 en beredning bestående av Axel Dahlström och byggnadsingenjör G. Albert Gustafsson. Professor Wernstedt på Chalmers fortsatte i sin arkitekturgrupp att göra skisser på möjliga planlösningar för en ny handelshögskola. När han 1941 vände sig till stadsplanechef Uno Åhrén för att höra om tomt för ett nybygge fanns faktiskt en tänkbar sådan vid Skånegatan, ungefär där Engelbrektskatan mynnar i Skånegatan.

Tomten inspekterades och befanns något för liten för en byggnad av det slag man tänkt sig. Det kunde kanske lösas genom att till tomten foga delar av en angränsande tomt. Men det fanns ytterligare några negativa punkter, främst att det i tomtens direkta närhet redan fanns två mellanskolor; att ha två sådana skolor fyllda med ungdomar alldeles i handelshögskolans närhet ansågs av byggnadskommittén mindre lämpligt. Tomten hade dock en förtjänst, nämligen att dess ena sida vette in mot en park, Burgårdsparken.

Eftersom inga andra tomter vid den här tiden ansågs lämpliga föreslog rektor Berglund i slutet av juni 1942 att en arkitekttävling baserad på denna tomt borde utlysas. Så blev det emellertid inte. Handelshögskolans styrelsemajoritet ansåg att tomtens belägenhet tarvade ytterligare utredning, även om det verkade svårt att inom stadsplanerat område få en bättre.

Men handelshögskolans byggnadskommitté arbetade ganska intensivt för att bland maktavarna väcka intresset för att hitta en permanent lösning där handelshögskolans resurser kunde samlas under ett tak. Ett led i det arbetet var den konferens om byggnadsfrågan som landshövding Malte Jacobsson, i sin egenskap av handelshögskolans styrelseordförande, kallade till i december 1942. Bland de deltagande märks stadsplanechefen Uno Åhrén, fastighetsdirektören Frans Persson och byggnadsingenjören Albert Gustafsson, liksom tvåmannaberedningen från drätselkammaren och förstås handelshögskolans byggnadskommitté.

Här fördes flera betänkligheter fram när det gäller tomten på Skånegatan, bland annat att gatan skulle fungera som tung genomfartsled i staden och att den därför inte var särskilt välägnad åt skolverksamhet.

Ett nytt förslag som nu växte fram var stadsbibliotekets gamla lokaler på Vasagatan. Biblioteket skulle flytta och lokalerna därmed tömmas. Men här förde någon fram påståendet att fastigheten var i för dåligt skick, varför det måste undersökas. En besiktning av huset gjordes också, liksom en förfrågan om grundpålningen, som delvis hade fått göras om på 1920-talet. Efter besiktning och diverse beräkningar kalkylerades kostnaderna för ombyggnad, inklusive viss nypålning, till cirka en miljon kronor.

Handelshögskolan ansökte både 1942 och 1943 om medel för att täcka aneningen kostnader för ett nybygge eller ombyggnadskostnaderna för lokalerna på Vasagatan ur fonder som stadsfullmäktige disponerade över, men fick avslag båda gångerna. Slutligen föll planerna på en ombyggnad av gamla stadsbiblioteket. Stadsfullmäktige ansåg vid sina avslag att bygnadsfrågan inte var tillräckligt utredd, men uttalade samtidigt fortsatt förståelse för handelshögskolans behov.

Planerna förverkligas

Till slut hittades emellertid en intressant tomt mitt emot stadsbiblioteket, så i oktober 1945 anhöll handelshögskolan hos stadsfullmäktige om att kostnadsfritt få disponera tomt nummer 8845 i 22 kvarteret Husaren, i hörnet Vasagatan 3 och Haga Kyrkogata 1, för att där bygga en ny handelshögskola. På tomten hade tidigare legat Julius Lindströms stiftelses hus.

I mars året därpå beviljade stadsfullmäktige ansökan, som senare preciserades till att också omfatta delar av den angränsande tomten, stadsägan 8844 i samma kvarter. Av dessa tomter gjordes en avstyckning, varför den tomt byggnaden faktiskt uppfördes på har nummer 1-3 på Vasagatan.

Nu fanns således en byggbar tomt. Då krävdes pengar.

En bygnadsfond hade börjat byggas upp med hjälp av till handelshögskolan donerade medel. Under läsåret 1943-44 började de första donationerna till bygnadsfonden komma in. En person som ville förbli anonym donerade hela 100 000 kronor. Därefter inflöt med ojämn mellanrum ytterligare medel till fonden. I början av 1945 fanns därför drygt 100 000 kronor på fondens konto, vilket till slutet av året hade ökat med ytterligare 500 000 donerade av fru Mary von Sydow, född Wijk och änka efter landshövding Oscar von Sydow, handelshögskolans förste ordförande.

I december 1945 skrev handelshögskolans rektor till regeringen för att meddela att skolan stod inför en nödvändig utvidgning av verksamheten, främst beroende på den ökande tillströmningen av sökande till ekonomutbildningen. Planerna inför framtiden, med ökning av lärarpersonal och vetenskapliga institutioner, krävde

ökade statsbidrag. I brevet passade rektor också på att åter ta upp den besvärliga lokalsituationen, med handelshögskolan utspridd på fem adresser i staden. Rektors slutats var att ett nybygge inom en snar framtid var den enda rimliga lösningen.

Som en reaktion på detta tillsatte handelsminister Gunnar Myrdal, som själv sedan 1933 innehade professorstjänsten i nationalekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm, i januari 1946 en utredningskommitté som skulle undersöka saken och lämna förslag till hur en utvidgning av skolans lokaler bäst kunde ske.

De ledamöter som utsågs hade god förankring i det göteborgska samhället. Flera av dem var för övrigt ledamöter i handelshögskolans styrelse. Till ordförande i elvamannakommittén utsågs handelshögskolans vice ordförande Theodor Wijkander. Kommittén började sitt arbete i februari 1946, alltså relativt kort tid efter kriget, då utvecklingen ännu stod och balanserade och ingen riktigt visste vartåt vindarna skulle blåsa.

En komplikation som direkt rörde handelshögskolans byggnadsplaner var dessutom under uppsegling. Drätselkammaren sökte förläggning för 200 kvinnor som skulle arbeta i Göteborgs industri och hade börjat snegla på just den tomt som var utlovad till handelshögskolan. En motion i stadsfullmäktige, författad av socialdemokratiska och liberala kvinnor, syftade till samma sak, och drätselkammaren vara beredd att satsa 20 000 kronor för att rusta upp Julius Lindströms Minne till bostäder åt kvinnorna. Fastighetsdirektören sade sig dock vilja avvärja detta hot mot skolans byggplaner, och har uppenbarligen lyckats med det.

Elvamannakommittén tog som sin uppgift att utarbeta ett koncept för hur handelshögskolan kunde få en ny byggnad, en nybyggnad. Det hade ju tidigare kommit in en del donationsmedel till skolans byggnadsfond, och nu beslöt man att försöka fortsätta på den inslagna vägen. Ett upprop till Göteborgs näringsliv gav ett större gensvar än någon kunnat förvänta sig. Fram till försommaren 1947 hade 82 företag och privatpersoner tecknat sig för bidrag som tillsammans uppgick till över 2 miljoner kronor. I slutet av 1949 meddelades från regeringshåll att handelsdepartementet skulle ställa hela sin byggnadskvot för 1950, två miljoner kronor, till handelshögskolans förfogande. Uppenbarligen var detta ställt som en förlustgaranti, att användas om bygget blev dyrare än beräknat. Jag kan inte se att några pengar från denna kvot någonsin kom att användas till handelshögskolebygget i Göteborg.

När de insamlade medlen fanns på plats kunde skolans byggnadskommitté på hösten 1947 utlysa en arkitekttävling, som lockade 75 arkitekter. Första pris, 6 000 kronor, gick till förslaget "Pagina" inlämnat av arkitekterna Sture Ljungqvist och Carl Nyrén från Stockholm. När det sedan gällde att om- och vidarebearbeta förslaget till byggfärdiga ritningar var det Carl Nyrén ensam som gjorde jobbet eftersom Ljungqvist fick uppdrag utomlands. Pengar till att inreda den nya byggnaden, 250 000 kronor, fick man 1948 via stadsfullmäktige från Wilhelm Röhss utdelningsfond.

Det fanns de som hade invändningar mot den tänkta placeringen av den nya handelshögskolan. Dit hörde stadsarkitekt Sten Branzell, som i ett brev till Haldar Berglund beklagade att tomten vid Vasagatan hade upplåtits till bygget. Det var när beslutet hade fattats oklart om hur Vasagatan i framtiden skulle fungera som trafikled och om hur resten av tomten skulle utnyttjas; ”ändå föreslås en byggnad här som klavbinder och kanske på ett olyckligt sätt låser områdets framtida läggande under stadsplan”. Särskilt upprörande fann Branzell att detta var med tanke på att staden enligt hans mening hade ett annat bra tomtläge för handelshögskolan, enkom skapat för ett liknande ändamål och med gator framdragna, nämligen Levgrenska ängen. Stadsarkitektens yttrande tycks inte ha fått något inflytande på utvecklingen.

De akuta lokalproblemen kunde indirekt också lösas med hjälp av den göteborgska donationsandan. När Karoline Kennedy testamenterade bort sin fastighet på Parkgatan 8 var det i syfte att den i fortsättningen skulle användas för ett visst socialt ändamål. Men för att det skulle kunna uppfyllas krävdes rivning och nybyggnation, vilket skulle ta viss tid att administrera. Därför beslutade den stiftelse som bildats kring arvet att handelshögskolan under tiden fick disponera de befintliga lokalerna, så från början av 1947 fanns den nationalekonomiska institutionen här, liksom ett studentrum och en seminarielokal.

Theodor Wijkander avled i september 1948 och fick således aldrig njuta frukterna av sitt arbete för en ny handelshögskolebyggnad.

I juni 1950 fick handelshögskolan det nödvändiga regeringstillståndet att starta byggnationen och i november började man bygga. Huvudentreprenör var ett Stockholmsföretag, Olle Engkvists Byggnads AB. Samtidigt insåg byggnadskommittén, med tanke på den branta prisökningen på bland annat byggnadsmaterial, att de beräknade kostnaderna på 2,1 miljoner kronor för bygget inte skulle hålla; det skulle bli betydligt dyrare. Därför vände sig Handelshögskolans byggnadskommitté åter till donatorerna för att höra om de kunde tänka sig att öka donationen, förslagsvis med 30 procent. Ett glädjande stort antal av dem förstod i vilken belägenhet byggnadsplanerna befann sig, varför byggnadsfonden kunde ökas med ytterligare drygt 700 000 kronor.

Inflyttning i egna lokaler

Nybygget stod ännu inte riktigt klart, men tillräckligt för att man under sommaren 1952 kunde börja flytta in biblioteket och affärsarkivet tillsammans med en del inventarier. Senare under hösten 1952 stod bygget helt klart och slutbesiktigades, några månader försenat. En klausul om ett vite på 3 000 kronor per vecka efter den 1 juni 1952, som byggmästare Engkvist undertecknat, utlöstes aldrig, trots att bygget försenats kraftigt. Handelshögskolan hade anställt arkitekt Gunnar Wetterlundh som byggnadskontrollant, och han gav sitt godkännande även

åt Engkvists sista fakturor, daterade i början av 1953. Orsaken var att förseningen till en del berott på förseningar hos andra entreprenörer. Därför godkändes och betalades alla fakturor.

När Hadar Berglund i februari 1953 kunde summera kostnaderna för bygget fann han att de ökat till 3,7 miljoner kronor. Fördyringarna berodde dels på utgifter som inte fanns i kalkylen från början, dels och framför allt på ökade priser, indexuppräknings under byggtiden. Dessutom menade han att det gick att lägga ytterligare 600 000 kronor till byggkostnaderna, så att de ökade till 4,3 miljoner kronor. Det rörde sig om två poster på vardera 300 000 kronor, dels arvoden till arkitekt, konstruktörer och kontrollanter, dels utgifter för inventarier.

Berglund kunde dock konstatera att handelshögskolan haft egna medel till i stort sett hela kostnaden. Emellertid uppstod ett underskott på cirka 150 000 kronor. För att täcka detta menade Berglund att handelshögskolan själv av sina fonder kunde ta maximalt 90 000 kronor. Han hoppades att staden skulle bidra med några tiotusen kronor och att staten skulle bidra med resten ur de extra ordinarie medel som under senare år utgått till handelshögskolorna från den så kallade Handels- och Sjöfartsfonden. Handelshögskolan i Göteborg hade tidigare år fått 40 000 kronor ur denna fond.

Kring årsskiftet 1960 upptäcktes en del förmodade byggfel i den nya fastigheten. Ingjutna varmvattenrör hade börjat rosta och grundmuren hade börjat läcka, liksom den nedgrävda oljetanken. Försäkringsbolaget Svea-Nornan ansåg sig inte ersättningsskyldigt så byggtreprenören uppmärksammades på problemen. Dessutom lät man byggnadsingenjören vid stadens byggnadsnämnd, Arne Andrén, besiktiga skadorna. Han bedömde att reparationerna skulle kosta minst 30 000 kronor, så det var bara för rektor Trolle att skriva till handelsministern och be om lov att få överskrida årets budgetpost för "underhåll av byggnader och inventarier". Genom trepartsavtalet hade handelshögskolan vid den här tiden blivit helt beroende av staten.

Handelshögskolans ekonomi och trepartsavtalet

Avtalet mellan staten, staden och Handelshögskolan i Göteborg, det så kallade trepartsavtalet som nämnts några gånger tidigare, slöts den 9 december 1952, alltså kort efter att handelshögskolan hade flyttat in i sitt nybygge på Vasagatan. Både staden och staten skulle enligt avtalet ta ett vidgat ansvar för handelshögskolans ekonomi, vilket visar den betydelse ekonomutbildningen börjat få i samhället, och då inte bara för det privata näringslivet utan också för den offentliga administrationen.

För att förstå grunderna till trepartsavtalet finns orsak att blicka bakåt och se hur Handelshögskolan i Göteborg under de ditillsvarande åren finansierat sin verksamhet.

Handelshögskolans ekonomi

Under skolans 25 första år, 1923-1948, uppgick skolans sammanlagda utgifter till fyra miljoner kronor. Hälften täcktes av räntor från handelshögskolans fonder, medan hälften täcktes av elevavgifter och bidrag från stat och kommun. De senare, de offentliga bidragen, var inte särskilt stora, totalt 800 000 kronor varav 385 000 från staten, alltså under 10 procent av det totala.

Viktigast roll för verksamheten spelade fondavkastningen. Under sina första år kunde handelshögskolan till och med lägga undan reservfonder från fondavkastningen. Därutöver gjorde man avsättningar till en pensionsfond, som i början av 1953 uppgick till 360 000 kronor. Dessutom fanns under Handelskammarens förvaltning donationsfonder, vars kapital inte fick röras, på sammanlagt två miljoner kronor och stipendiefonder på 200 000 kronor. Det gör alltså 2,2 miljoner i bundna medel.

Men allteftersom verksamheten växte ändrades tiderna; efter de goda åren följde sämre. Utgifterna ökade snabbare än inkomsterna. Medan utgifterna 1938 låg på cirka 134 000 kronor låg inkomsterna på nära 137 000 kronor. Då utgick statsbidrag med 12 500 kronor. Fram till 1952 hade förhållandena ändrats. Utgifterna låg då på nära 543 000 kronor medan inkomsterna hamnade på drygt 369 000 kronor, varav 110 000 i statsbidrag. På dessa 14 år hade således utgifterna fyrdubblats medan inkomsterna bara tredubblats, och statsbidragets andel därav hade ökat från nio till 30 procent.

Därför hade handelshögskolan alltsedan 1948 tvingats äta på sitt kapital för att hålla verksamheten igång. Det var i längden en ohållbar situation, vilket staten kände till. Både elvamannakommitténs utredning från 1946-47 och justitierådet Dahlmans utredning från 1947-48 bekräftade att Handelshögskolan i Göteborg behövde ökade statsbidrag. Efter att en för de två handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg gemensam motion väckts i riksdagen hade en ny utredning tittat på frågan. Resultatet blev för Handelshögskolans i Göteborg del trepartsavtalet i december 1952. Avtalet gick ut på att det allmänna skulle ställa medel till handelshögskolans förfogande så att verksamheten kunde bedrivas i minst dåvarande omfattning men helst öka något.

I detta läge kunde skolan göra sig skuldfri genom att ytterligare tära på kapitalet. Då kunde man rädda sig över halvårsskiftet 1953, efter vilket det nya avtalet skulle gälla, och därmed till en säkrare ekonomisk tillvaro. Men långsiktigt skedde det till priset av skolans självständighet; med avtalet försvann stora delar av den ekonomiska självständigheten. Enligt avtalet skulle nämligen handelshögskolans budget i förväg godkännas av regeringen, och fick bara överträdas med regeringens tillstånd.

Avtalet fick naturligt nog stor betydelse för handelshögskolans ekonomi. Budgetåret 1958-59 var löneutgifterna närmare 730 000 kronor. Räntor och utdelningar av skolans fonder uppgick till cirka 135 000, medan stadens bidrag var på totalt 193 000

kronor och statens bidrag på närmare 710 000 kronor. Staten hade således tagit över den största delen av det ekonomiska ansvaret för Handelshögskolan i Göteborg. Utdelningen från fonderna räckte numera bara till en bråkdel av skolans driftsbudget.

Trepartsavtalets betydelse

Trepartsavtalet syftade till att trygga Handelshögskolans i Göteborg fortsatta utveckling. Göteborgs stads bidrag maximerades till 175 000 kronor per budgetår, men redan i december 1958 meddelades att maximibeloppet för stadens bidrag skulle höjas till 200 000 kronor om året.

I övrigt skulle staten finansiera verksamheten, vilket därmed innebar att statens makt över skolan ökade. Handelshögskolan kunde till exempel inte längre motta donationer av mer varaktig art utan att först inhämta statens tillstånd, fastigheten fick inte in-tecknas eller säljas utan tillstånd och staten kunde ”meddela de föreskrifter i fråga om handelshögskolans organisation och verksamhet, som Kungl. Maj:t finner erforderliga eller lämpliga...”, men skulle då först höra handelshögskolestyrelsens egen åsikt.

I samband med trepartsavtalet ändrades dessutom styrelsens sammansättning. Antalet ledamöter minskades från nio till sju. Handelskammaren och staden skulle tillsätta två ledamöter vardera, medan handelsinstitutets och högskolans medverkan försvann. Regeringen skulle vid sidan av ordförandeposten också utse en ledamot.

Trepartsavtalet skulle gälla fram till halvårsskiftet 1968. Det kom emellertid aldrig att bli fallet. Förstatligandet kom att bryta det.

IDAF och STAV

Vi har tidigare sett hur institutionsbildningar vid sidan av den ordinarie institutionsstrukturen ganska tidigt utvecklades på handelshögskolan. I första hand gällde det Ibero-amerikanska institutet från 1939, som vid tiden för nybygget och trepartsavtalet fortfarande existerade. I samband med skolans tillväxt och de nya lokalerna öppnades på 1950-talet nya möjligheter för andra institut att bildas i handelshögskolans hägn.

IDAF, Institutet för distributionsekonomisk och administrativ forskning, var Ulf af Trolles skapelse. Han utnämndes till den nya professuren i distributions-ekonomi 1951, tillträdde den rent fysiskt först i början av 1952 och bildade IDAF redan i början av 1953. Institutet drevs i stiftelseform och belastade inte handelshögskolan ekonomiskt, men var organisatoriskt en del av den. För institutets räkning hyrde Trolle översta våningen i handelshögskolans höghus.

Ulf af Trolle hade licentierat i nationalekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm och därefter börjat sin livslånga karriär som så kallad företagsdoktor med en verksamhet som syftade till att kartlägga konkreta företags problem och komma med förslag till organisatoriska motåtgärder. När han fick professuren

på Handelshögskolan i Göteborg var han sysselsatt som rationaliseringskonsult för det stora konfektionsföretaget Schwartzman & Nordström i Uddevalla med det då kända varumärket Tiger. Trolle fick direktör Robert Schwartzmans tillåtelse att använda material från företaget som fallstudier i sin undervisning på handelshögskolan, efter att ha bytt identitet på företaget och givit det ett fingerat namn.

Enligt Trolle själv grundades IDAF för att skapa forskningsmöjligheter inom den nya professuren. Institutionsanslag för forskning saknades nämligen helt på handelshögskolan vid denna tid. Därför åtog sig Trolle att under fem år bedriva konsultationsverksamhet för näringslivet. Överskottet gick till grundforskning, som inte kunde finansieras på annat sätt. Trolle fick helt enkelt inte de medel han sökte från staten och olika forskningsfonder. Som mest hade institutet cirka 40 anställda och ett betydande överskott som helt användes till grundforskning. Institutet kunde avkasta så pass goda resultat bland annat på grund av att professorerna inte lyfte någon lön för sitt arbete på institutet.

Institutet hade således som syfte att dels faktiskt lösa problem inom näringslivet och därmed vidga den ekonomiska kunskapen, dels att samla praktikfall, material som kunde användas i undervisningen på handelshögskolan, samt att vidareutbilda civilekonomer för att bereda näringslivet tillgång till kvalificerade utredare. Inom IDAF kunde Ulf af Trolle också ägna sig åt det som kom att bli hans specialitet, nämligen att agera "företagsdoktor". Han tog erfarenheter härifrån med sig till undervisningen på handelshögskolan.

När det gäller det andra syftet, att samla praktikfall åt handelshögskolan, ansluter detta till en metod som flera ville använda i ekonomistudierna, nämligen så kallade *case-studies*, alltså analys av verkliga problem som uppstått ute i företagen. Direktör Göran Tamm, som på 1950-talet var biträdande lärare i distributionsekonomi på Handelshögskolan i Göteborg, var en varm förespråkare för denna metod, inspirerad av besök på bland annat Stanford University i California, USA.

När han något år tidigare hade pläderat för denna typ av studier även i Sverige kunde han konstatera att det fanns ett problem, nämligen avsaknaden av just *cases*, konkreta fall hämtade ur verkligheten. För att en händelse i näringslivet skulle kunna få status av fall måste den innehålla en frågeställning som kunde ha alternativa lösningar. Läraren skulle sedan sitta med "facit", den lösning som blev verklighetens. Tamm förmodade dock att det här sättet att arbeta skulle kunna stöta på problem i Sverige: studenterna var vana vid den traditionellt svenska metoden för undervisning, att lyssna och absorbera. Fallstudier krävde en betydligt mer aktiv hållning. Men metoden infördes, och IDAF kom att samla ett flertal *cases* från verkligheten som sedan användes i studierna.

Den viktigaste punkten i IDAF:s verksamhet var emellertid den första, att inom institutet lösa teoretiska och praktiska distributionsproblem. Det var den sysselsättningen som genererade pengar. Institutet skulle nämligen vara ekono-

miskt självfinansierat eftersom det visat sig att staten var kallsinnig när det gäller anslag till institutet.

Därmed uppstod ett problem. Den forskning man kunde ta in pengar på var målforskningen, alltså den i vilken man utreder specifika problem för en uppdragsgivare, medan den forskning som var bäst lämpad för utbildningen inom institutet var grundforskningen, som inte var inriktad på specifika problem utan mer syftade till att stödja målforskning genom att skapa dess verktyg, dess metoder. Fördelen med grundforskning ur undervisningssynpunkt var att där inte fanns en otålig beställare som satt och väntade på resultat.

Arbetet inom institutet sköttes nämligen av amanuenser, civilekonomer som gick på vidareutbildning. De arbetade självständigt under ledning av institutets föreståndare, Ulf af Trolle själv. Med tanke på att de stod under utbildning kunde ibland inte förväntas den högsta vetenskapliga halten i deras prestationer, vilket enligt Trolle inte var ett så stort problem eftersom det handlade om praktiskt inriktad forskning.

Eftersom det fanns en diskrepans mellan målforskning och grundforskning när det gäller att generera pengar och staten inte ville skjuta till medel lades all grundforskning ned i början av februari 1953. Den återupptogs emellertid snart, om än i mer begränsad skala. Pengar flöt nämligen in från bland andra Samhällsvetenskapliga forskningsrådet och Gulins forskningsfond, pengar som kunde läggas på grundforskning. Dessutom kunde överskott från målforskningen, konsultationsverksamheten, bidra till finansiering av grundforskning.

Efter de fem åren, alltså från och med 1 januari 1958, slopades all konsultationsverksamhet inom IDAF, och i oktober samma år hade verksamheten krympt så mycket att institutet lämnade den förhyrda övervåningen. Den förmodligen viktigaste orsaken var att föreståndaren, Ulf af Trolle, tackat ja till att ta jobbet som handelshögskolans rektor. Då fanns inte mycket tid över att handleda forskarna inom IDAF. Antalet anställda civilekonomer hade minskat till tre. Nu var institutet enbart inriktat på grundforskning och därför helt beroende av statliga anslag. Från industri och handel fanns inga anslag till grundforskning att vänta. Här var man av den bestämda uppfattningen att det var statens uppgift att bekosta grundforskningen vid handelshögskolorna.

Vid sidan av Ibero-amerikanska institutionen, som betraktades som en integrerad del av handelshögskolan ända fram till slutet av 1960-talet då den som institut inordnades i Göteborgs universitet, och IDAF fanns en tredje institutbildning organisatoriskt knuten till Handelshögskolan i Göteborg, nämligen STAV (Stiftelsen för administrativ vidareutveckling).

Volvo, som 1927 hade startat sin verksamhet som en avknoppning från SKF, fick efter andra världskriget rejäl skjuts på personbilsförsäljningen genom storsäljaren PV 444. Bilindustrin, med start på amerikanska Ford i Detroit i början

av 1900-talet, var först med den rationaliseringsmetod som därför fått namnet fordism. Det handlar framför allt om en metod, tidsstudier, och en teknik, det löpande bandet, som tillsammans givit enorm rationaliseringskapacitet i Ford-fabrikerna.

I Sverige var Volvo en av föregångarna för den här typen av rationaliserings-tänkande. Här kom metoden att kallas MTM (metod – tid- mätning). Liksom dess föregångare, den vetenskapliga arbetsledningen (*Scientific Management*), eller taylorism som den också kallades efter sin upphovsman, var MTM ett sätt att med vetenskapliga metoder söka sig fram till de mest effektiva produktions-metoderna, det bästa sättet att öka produktiviteten. Grunden till metoden var tidsstudier parade med utprovning av de mest effektiva sätten att utföra ett visst arbetsmoment. Vid den här tiden, och särskilt inom bilindustrin, var MTM ofta kopplad till arbete vid löpande bandet. Metoden skapade inte bara effektivitet i produktionen utan också hög personalomsättning under främst 1960-talet, när arbetslösheten var låg och det var lätt att skaffa nytt jobb.

År 1958 satsade Volvo 100 000 kronor för att bygga upp ett institut kring forskning om och vidareutveckling av främst MTM-metoden. Institutet skulle drivas i stiftelseform, ha egen ekonomisk förvaltning och finansieras med bidrag från vetenskapliga stiftelser, myndigheter, näringslivsorganisationer och enskilda företag, men också genom att ta betalt för utbildning av företagsledare och tjänstemän.

För att skapa goodwill kring verksamheten ville institutets stiftare att det organisatoriskt skulle knytas till handelshögskolan, genom att efter namnet sätta "vid Handelshögskolan i Göteborg", utan att det skulle belasta skolan ekonomiskt. Handelshögskolans styrelse gick med på detta, och en representant för skolan valdes in i institutets styrelse.

Förre Volvochefen Assar Gabrielsson blev stiftelsens förste ordförande och civilekonom Walter Goldberg dess förste föreståndare. Sitt första verksamhetsår ägnade stiftelsen åt uppbyggnadsarbete och PR-kampanjer samtidigt som kurs-verksamheten startades. Bland kurser som återkom märks rubriker som "MTM och annan rationaliseringsteknik", "Skatteteknik" och "Ledningspsykologi". Efter handelshögskolans förstatligande 1961 fortsatte STAV sin verksamhet utan organisatorisk anknytning till skolan.

En gemensam nämnare för de två fristående forskningsinstitut som uppkom under 1950-talet och organisatoriskt knöts till handelshögskolan, IDAF och STAV, var Ulf af Trolle. Han startade IDAF, var dess föreståndare och var samtidigt en av grundarna av det Volvofinansierade STAV.

Självständigheten ifrågasatt

Liksom Handelshögskolan i Stockholm var dess mindre systerskola i Göteborg från början ett initiativ från näringslivet. Till skillnad från skolan i Stockholm

hade dock Handelshögskolan i Göteborg inte lika rika privata finansiärer bakom sig. Vi har sett hur detta i början av 1950-talet ledde fram till trepartsavtalet och statens ökande inflytande över skolan. Det fanns dock fler orsaker än bara de rent ekonomiska till att staten ökade sitt engagemang för de svenska handelshögskolorna under efterkrigstiden. Behovet av utbildade ekonomer ökade starkt, både inom näringslivet och inom den offentliga sektorn. Samtidigt pockade andra yrken på sitt, så staten såg gärna att den kunde få allmänt ökad kontroll över de högre utbildningsvägarna.

Strax efter andra världskriget hade arbetsmarknadskommissionen uttalat sig för en försiktig, inte allt för snabb expansion för handelshögskolorna eftersom man inte ville att det privata näringslivet skulle suga upp alltför många av studenterna. De behövdes i andra yrken, som läkare och tandläkare.

Men ekonomiämnet ökade i betydelse, och i slutet av 1950-talet fick universiteten i Uppsala och Lund professurer i företagsekonomi, däremot inte högskolan i Stockholm och universitetet i Göteborg. Där förutsattes att samarbete med handelshögskolorna kunde fylla behovet. Samtidigt var staten i färd med att införa en ny *politices* magister examen (pol.mag.), i vilken företagsekonomi skulle ingå. På flera områden, främst tjänster inom den offentliga sektorn, skulle dessa *politices* magistrar konkurrera med handelshögskolornas civilekonomer om jobben. Handelshögskolorna kunde därför inte förväntas bli alltför entusiastiska över att behöva utbilda dessa konkurrenter.

Dessutom hade ecklesiastikministern sagt att den företagsekonomiska undervisning som skulle betonas på universiteten var kostnads- och intäktsanalys samt finansiering och redovisning, inte lika mycket varudistribution och administration. Vid handelshögskolorna fanns på de företagsekonomiska institutionerna professurer inom båda dessa inriktningar. Det var alltså ett något annorlunda definierat företagsekonomiskt ämne som statsmakten ville ha på universiteten, för att utbilda egna blivande byråkrater. Därför ansåg styrelsen för Handelshögskolan i Göteborg att det bästa vore att universiteten i Göteborg och Stockholm också fick professurer i företagsekonomi. Det skulle inte bli det resursslöseri som föresvävade professor Nils Stjernquist, som skrivit en inträngande artikel om den antagna reformen, helt enkelt för att det var två olika definierade ämnen.

I början av 1960-talet hade den långa efterkrigstida högkonjunkturen fått upp fart och näringslivet utvecklades för fullt. Då uppstod åter frågan om hur många civilekonomer landet behövde och därmed hur stor intagning de två handelshögskolorna och den ekonomiska fakulteten i Lund, som startade sin verksamhet 1961, skulle ha årligen. År 1963 var intagningen vid de tre lärosätena sammantaget 675 studenter. Ecklesiastikdepartementet ville att antagningen skulle öka till 1 100 kring decennieskiftet 1970, men det fanns de som ansåg att ökningen borde vara ännu större. Ett uttryck för det var förslaget, och senare beslutet, om att starta

civilekonomutbildning också vid Umeå universitet från höstterminen 1964.

Civilekonomer hade sedan flera decennier en naturlig marknad i de privata företagen, men numera också en växande sådan inom den offentliga sektorn. Det är ju inte svårt att tänka sig att statsmakten då ville påverka utbildningen, medan handelshögskolorna slogs för sin civilekonomexamen. Pol.mag.-examen var ett sätt att vid sidan av civilekonomutbildningen skapa en utbildning primärt för blivande statliga byråkrater.

Ett annat sätt var att modifiera den ekonomutbildning som växte fram vid universiteten. När den ekonomiska fakulteten vid Lunds universitet bildades lades studierna upp på tre år, med en valfri sjätte termin, alltså formellt lik ekonomutbildningen på handelshögskolorna. Skillnaden var att den sjätte terminen i Lund inte behövde innehålla något ekonomiskt ämne. Vid den planerade ekonomutbildningen i Umeå räckte det att fyra av de sex betygen låg inom ekonomiska ämnen. Detta motsatte sig handelshögskolornas folk. Gunnar Arpi, rektor för Handelshögskolan i Stockholm, menade att utbildningen i Umeå därför inte borde leda fram till en civilekonomexamen utan till en pol.mag. En annan skillnad mellan handelshögskolornas och universitetens ekonomutbildningar var strävan till ämnesintegration, som fanns hos handelshögskolorna men saknades vid universiteten. Där räckte det att läsa ett ämne i taget tills man uppnådde en lämplig kombination. Arpi menade således att det fanns flera skäl som talade för att hellre bygga ut de befintliga ekonomutbildningarna vid handelshögskolorna än att starta nya.

Under det sista decenniet av sin självständiga tillvaro, i princip från inflyttningen i det nya huset och trepartsavtalet 1952 till förstatligandet 1961, kan jag mot denna bakgrund märka hur handelshögskolans självständighet på olika sätt började ifrågasättas. Tidigt fanns tankar inte bara om ett förstatligande utan också om handelshögskolans inlemmande i Göteborgs universitet, som bildades 1954 genom sammanslagning av Göteborgs Högskola och den medicinska fakulteten i staden. Därmed omvandlades den kommunala högskolan till ett statligt universitet, och inom statsmakten fanns de som ville gå vidare på den inslagna vägen.

Genom trepartsavtalet tog som vi sett staten, och i viss mån staden även om deras bidrag var maximerat på ett sätt som inte statens åtagande var, en betydligt större del av handelshögskolans finansiering än tidigare. Uppenbart gav det hos en del av statens företrädare en känsla av att Handelshögskolan i Göteborg i högre utsträckning än tidigare blivit en statlig högskola, trots dess formella självständighet. Detta ledde bland annat till att tre riksdagsmän 1956 reste ned till Göteborg för att försöka förmå handelshögskolans rektor Hadar Berglund att gå med på en sammanslagning av handelshögskolan och Göteborgs universitet. Då tillbakavisades förslaget.

När IDAF 1958 upphörde med sin konsultverksamhet drogs personalen ned

rejält, och institutet lämnade den förhärda övervakningen i höghuset. I samband med detta sade studentkårens ordförande vid ett möte någonting om att IDAF höll på att flytta ur sina lokaler, och vips var ryktet i luften. Snart visste man i kanslihuset uppe i Stockholm att det fanns lediga lokaler på Handelshögskolan i Göteborg. Det fick statssekreteraren i ecklesiastikdepartementet att flera gånger genom Göteborgs universitets rektor framhålla att lediga lokaler på Handelshögskolan i Göteborg borde upplåtas åt universitetet.

Ryktet om halvtomma lokaler utvecklades dithän att det också fanns med när man på högsta ort resonerade om ökad intagning på handelshögskolan. Det föranledde i sin tur Hadar Berglund att alldeles i slutet av sin långa rektorsperiod, i juni 1959, skriva några rader för att söka lägga sakerna tillrätta. Hans slutsats blev att lektionssalarna nog skulle tillåta viss ökad inskrivning, men att det var värre med gemensamma utrymmen som bibliotek, kårlokaler och kapprum med studenternas förvaringsskåp. Han resonerade då utifrån en ökning av antalet inskrivna studenter från dåvarande 500 till 750. När det gäller lediga rum fanns tre sådana av totalt 60, men de skulle mer än väl gå åt genom planerad utvidgning av gruppundervisning och därmed anställning av assistenter och biträdande lärare eller lektorer.

Ännu under våren 1959 hade handelshögskolan inte fått något positivt besked om den tidigare nämnda begärda ökning på lärar- och forskarfronten, två professorer, två docenturer och fem lektorat. Handelsminister Gunnar Lange hade sagt att man borde vänta in universitetsutredningens förslag.

Då kontaktade rektor Berglund universitetsutredningens ordförande Torgny Segerstedt och bad om ett sammanträffande. Ett sådant kom till stånd i maj 1959 genom att representanter för utredningen reste ned till Göteborg efter att först ha bokat ett möte där inte bara handelshögskolan utan också universitetet och socialinstitutet var representerade.

Det hade enligt Berglund länge legat i luften att utredningen skulle föra fram förslaget att Handelshögskolan i Göteborg skulle gå upp i stadens universitet. Och det var precis vad professor Segerstedt gjorde på mötet. Han fick dock inget stöd för en tvångsanslutning vare sig från universitetet eller från socialinstitutet, och naturligtvis inte från handelshögskolan.

Men det fanns de på handelshögskolan som inte var främmande för att organisatoriskt söka lösa problemet med dubbla institutioner i vissa ämnen, en på handelshögskolan och en motsvarighet på universitetet. Professorn i nationalekonomi vid handelshögskolan, Harald Dickson, motsatte sig inte en sammanslagning av de två nationalekonomiska institutionerna, men tänkte sig att den sammanslagna institutionen skulle förläggas till handelshögskolan. Senare accepterade också handelshögskolans rektor Ulf af Trolle en sådan ståndpunkt.

Den här gången blev det emellertid inget av tankarna på att slå samman

handelshögskolan med Göteborgs universitet. Däremot fanns fortfarande planer på att öka intagningen av studenter på handelshögskolan eftersom efterfrågan på ekonomiskt utbildade personer ökade starkt under den långa högkonjunktur Sverige var inne i. Under sommaren 1959 tillfrågades därför handelshögskolans ledning av universitetsutredningen om det fanns möjligheter att redan 1960 öka studentintaget till 180 elever om året, och om i så fall handelshögskolan var villig att göra det med hjälp av ett provisoriskt förstärkningsanslag, trots att det skulle innebära ett utvidgande utan den tillökning av antalet professorer som också utredningen ansåg nödvändig. Lärarrådet accepterade, och förutsåg då att den provisoriska ökningen snabbt skulle följas av en permanent upprustning.

Svårigheten skulle ligga i att skaffa lärare, särskilt i företagsekonomi. I andra ämnen ansågs det möjligt att skaffa extralärare även med relativt kort varsel och i december 1959 var en tillfredsställande lärarkapacitet tryggad. Men när ärendet kom till riksdagen under våren 1960 hade handelsministern tänkt om och beslutat senarelägga utvidgningen med ett år och i ett slag få till stånd en permanent lösning. Därför blev den provisoriska medelsförstärkningen inte av. När det blev bekant på handelshögskolan visade det sig omöjligt att behålla extralärarna. Ulf af Trolle kunde förklara det med löneläget på handelshögskolan: de assisterande lärarna hade en lön på 1 000 – 1 500 kronor i månaden på IDAF, där de formellt anställdes, mot mer än det dubbla på sina första tjänster ute i näringslivet. Lärarrådet konstaterade då att om en utvidgning skulle komma till stånd 1961 var Handelshögskolan i Göteborg i ett sämre läge. Då måste man dels konkurrera om lärarkrafterna med den nystartade ekonomisk fakulteten i Lund, dels få fatt på mer kvalificerad personal eftersom de inte skulle hinnas skolas in annat än under någon enstaka sommarmånad.

Handelshögskolan positionerar sig

Diskussionen på mötet 1959 mellan statliga representanter och företrädare för den högre utbildningen i Göteborg fick handelshögskolans styrelse att ta tjuren vid hornen och faktiskt börja granska vilka effekterna skulle bli om handelshögskolan gick upp i universitetet. Det blev handelshögskolans professorsråd som fick uppgiften att genomföra granskningen. Professorerna utgick från civilekonomutbildningen och hur den var utformad, vilket bland annat märks på återkommande referenser till begreppet "för en karriär i näringslivet", som Ulf af Trolle tidigare använt som boktitel, och Trolle har förmodligen haft ganska starkt inflytande över formuleringarna i professorernas betänkande.

För att underbygga sina resonemang refererade professorerna inte bara svenska erfarenheter utan också en del internationella utredningar om handelshögskolor och deras utbildning, inte minst från USA och Tyskland. Den tidigare förebilden Tyskland framhölls nu som exempel på hur illa det kan gå när civilekonomutbildningen sköts av universitet och inte av fristående handelshögskolor.

De argument som fördes fram för att påvisa handelshögskolornas betydelse var egentligen inte nya. De hade använts i flera olika sammanhang och hade väl satt sig som givna utgångspunkter hos de berörda. Bland resonemangen märks att civilekonomutbildningen i första hand är utvecklad för näringslivets behov. Även om också den offentliga sektorn anställer civilekonomer har utbildningen inte optimerats för den eftersom den hade tillgång till andra utbildningar, framför allt pol.mag.-utbildningen. Dessutom konstaterades att civilekonomutbildningen inte är någon specialistutbildning, utan syftar till att ge studenten en bred allmänekonomisk grundutbildning som kan användas för en rad olika karriärvägar. Näringslivet efterfrågade inte en specialistutbildning. Däremot ville man ha en praktisk inriktning på studierna, vilket man också med så kallade *case studies* fick, alltså studier av konkreta fall hämtade ur verkligheten.

Det kanske viktigaste argumentet var emellertid ämnesintegrationen på handelshögskolan, vilket skilde dess civilekonomutbildning från universitetens motsvarigheter. På handelshögskolan lästes ämnena integrerat så att på varandra följande kurser alltid tillhörde olika ämnen. Bara språkundervisningen, som bedrevs helt vid sidan av undervisningen i huvudämnena, avvek från denna princip.

Det var alltså en bunden så kallad studiegång som följdes på Handelshögskolan i Göteborg. Var det valfrihet som studenten var ute efter, var handelshögskolan inte rätta stället. Denna bundna studieform gav ett viktigt positivt resultat, nämligen att en väldigt hög andel av dem som skrev in sig på skolan faktiskt också tog examen. Examinationsfrekvensen höll sig regelmässigt kring 80 – 90 procent, vilket ansågs vara exceptionellt bra.

Det var således en slags varudeklaration av handelshögskolan som professorsrådet levererade. I dag skulle vi nog tala om "varumärkespositionering": detta är vårt varumärke, Handelshögskolan i Göteborg! Efter positioneringen övergick professorerna till frågan om hur en inkorporering av handelshögskolan i Göteborgs universitet skulle påverka förhållandena. Innan de gick in på själva huvudfrågan poängterade de att det inte fanns några planer på att inkorporera Handelshögskolan i Stockholm i Stockholms Högskola. Det skulle innebära att om Handelshögskolan i Göteborg försvann bara en handelshögskola i hela Sverige återstod.

Professorskollegiet utgick från att den effektiva studieplan man ansåg fanns på handelshögskolan inte skulle ändras vid en eventuell inkorporering, vilket vore att kasta bort inte bara resultatet av årlånga utredningar och detaljplanering utan också ett instrument som erbjöd studenterna maximala möjligheter att tillgodogöra sig utbildningen. Dessutom förutsattes att den administrativa smidigheten som fanns i den lilla organisationen på Handelshögskolan i Göteborg skulle behållas. Om staten tänkte i de här banorna fanns därför inget att vinna med inkorporeringen, bara risker för successiva försämringar.

Dessutom ifrågasatte kollegiet om en universitetsfakultet kunde uppnå den prestige hos näringslivet som en fristående handelshögskola kan. Det var i denna fråga professorerna förde fram negativa erfarenheter från Västtyskland. Där bedrevs civilekonomutbildningen vid den här tiden främst vid universiteten, och där kunde konstateras att en fakultet vid ett universitet inte får samma dragningskraft på näringslivet som en fristående handelshögskola. Rekryteringen av lärarkrafter från de utexaminerade civilekonomerna skulle därför säkerligen försvåras om Handelshögskolan i Göteborg inkorporerades i universitetet, eftersom ju Handelshögskolan i Stockholm fanns kvar som fristående skola. En sammanslagning skulle därför medföra sämre kvalitet på utbildningen genom att starkt försämra möjligheterna att konkurrera om lärarna.

Hur det kunde gå visades också av exemplet Västtyskland. Där fanns ett överskott på civilekonomer medan Sverige brottades med ett stort underskott. Orsaken var att företagen i Västtyskland själva tog hand om utbildningen i stället för att anställa de civilekonomer som utbildades vid universiteten. Tyskarna hade blandat civilekonomutbildningen med en motsvarighet till den svenska pol. mag.-examen. En tysk utredning kunde konstatera att bristerna efter 30 – 40 års erfarenhet av denna blandform bara kunde åtgärdas genom att skilja de två utbildningarna åt, att renodla civilekonomutbildningen. Civilekonomutbildningen sågs i utredningen som den praktiskt inriktade utbildning näringslivet behövde medan pol.mag.-utbildningen var mer renodlat teoretisk.

Så handelshögskolans professorskollegium var inte oväntat negativ till en sammanslagning av handelshögskolan och Göteborgs universitet. Att jag stannat lite extra vid denna händelse är för det första att en sammanslagning till slut ändå skedde, för det andra att en ny handelshögskola så småningom såg dagens ljus och att argumenten från 1950-talet gav eko under den processen.

Handelshögskolan växer och statens aktivitet ökar

Den statliga 1955 års universitetsutredning publicerade ett av sina betänkanden i oktober 1958. Det handlade om forskningens villkor. Här hade handelshögskolorna helt utelämnats i de konkreta förslagen, vilket troligen berodde på att de inte sorterades under ecklesiastikdepartementet utan under handelsdepartementet. Men tidigt hade utredningen kommit in på samhällets växande behov av civilekonomer. Utredningens sekreterare byråchef Sven Moberg hade på ett möte i Stockholm i september 1957 talat om en ökning av intagningen vid landets två handelshögskolor med 50 procent, utan att då nämna någon tidshorisont.

I universitetsutredningens nästa betänkande, med titeln *Universitet och högskolor i 1960-talets samhälle*, fanns de konkreta planerna. Här föreslogs att Handelshögskolan i Göteborg skulle öka antalet intagna till 180 per år redan från den 1 juli 1960, vilket skulle innebära en ökning med mellan 50 och 60 procent, alltså en kraftig ökning motsvarande den Moberg hade gjort sig till tolk för. Vid

den här tiden låg den årliga intagningen på mellan 110 och 120 studenter. Det gick knappast att lägga ett sådant förslag utan att också säga något om resurser, och utredningen föreslog att handelshögskolan skulle få tillräckliga resurser så att "vi även i Göteborg skulle få ett fullt tidsenligt centrum för ekonomisk forskning och utbildning".

Det var målsättningen på lite sikt. För att klara den omedelbara tillströmningen föreslog utredningen att Handelshögskolan i Göteborg skulle få ett förstärkningsanslag på 317 000 kronor för att kunna inrätta de nya tjänster som utvidgningen krävde. Men handelsministern hade i 1960 års statsverksproposition inte tagit upp pengarna eftersom han ansåg att han inte kunde tillstyrka en utökning det året.

Också i riksdagens båda kamrar motionerades om en utökning av intagningskapaciteten vid landets två handelshögskolor, för Handelshögskolans i Göteborg del av samma storlek som den utredningen hade förespråkade. Förmodligen var det dessa tre motioner som gjorde handelshögskolans styrelse optimistisk inför riksdagens behandling av frågan, så man beslöt utlysa de nya tjänsterna, med tillägget "under förutsättning av riksdagens godkännande".

Handelshögskolans styrelse konstaterade att en utökning av intagningskapaciteten av den här storleken skulle kräva inte bara mer personal utan också utvidgade lokaler, och stadsfullmäktige var inte ovillig att bidra till vissa ombyggnader i den nya byggnaden. Däremot ville man inte öka de ekonomiska bidragen till skolan. Från Göteborgs stads sida såg man handelshögskolans status som primärt en fråga mellan skolan och staten.

När handelshögskolans styrelse diskuterade frågan i augusti 1960 lyfte rektor Ulf af Trolle fram professorskollegiets synpunkter på en inkorporering i universitetet. Han betonade att kollegiet samstämmigt och starkt avfärdade tanken eftersom en sammanslagning skulle innebära att handelshögskolans möjligheter att rekrytera lärarkrafter i konkurrens med Handelshögskolan i Stockholm skulle vara obefintlig och att risken var stor att kontakterna med näringslivet skulle försämrats, vilket skulle vara till men för civilekonomutbildningen som ständigt måste förändras efter näringslivets krav. Riskerna, menade Trolle, skulle bli avsevärt mindre om handelshögskolan förblev en helt självständig administrativ enhet inom universitetet.

Mitt i sommaren 1960 var handelshögskolans ordförande landshövding Per Nyström uppe i Stockholm, inbjuden av ecklesiastikdepartementet för att diskutera handelshögskolans framtid. Departementet hade planer att under hösten samma år inleda diskussioner om det gällande trepartsavtalet, och ville som förutsättning för en upprustning av handelshögskolan diskutera om skolan inte borde inkorporeras i Göteborgs universitet.

Men fortfarande under tidig höst 1960 resonerade handelshögskolans styrelse med trepartsavtalet som utgångspunkt. Den ekonomutbildning som till årsskiftet

1961 skulle börja vid Lunds universitet sågs som en testballong. Eftersom trepartsavtalet inte skulle gå ut förrän i slutet av 1967 borde det finnas tid att dra erfarenheter ur det lundensiska projektet med en ekonomutbildning inom universitetets ramar. Om erfarenheterna från Lund skulle visa att en sammanslagning vore önskvärd var det ju lätt att ordna den då. Därför avtog handelshögskolans styrelse i augusti 1960 på nytt en sammanslagning mellan handelshögskolan och Göteborgs universitet.

Däremot kunde handelshögskolan tänka sig frivilliga samarbeten med Göteborgs universitet, vilket ju hade skett till och från under hela skolans existens i främst språkundervisningen. Vid den här tiden skedde det också inom företags ekonomi och statistik.

På hösten 1960, när handelshögskolans styrelse skulle formulera budgetförslag för läsåret 1961/62, satt man med samma problem som tidigare, lärarbrist i förhållande till den utökning av intagningen som staten ville se. Styrelsen insåg än mer svårigheten att utan förstärkning på lärarfronten redan hösten 1961 genomföra hela den önskade upprustningen, särskilt som den ökade intagningen skulle göra att tiden för forskning drastiskt skulle minska på grund av den starkt ökande undervisningsbördan.

Styrelsen skrev trots allt ihop ett förslag till budget som innehöll flera nya tjänster, i första hand tre professurer, två i företagsekonomi och en i ekonomisk geografi (det var där man ville placera den önskade professuren i internationell ekonomi). Förslaget var oberoende av den ökade intagningen, och styrelsen påminde om att Handelshögskolan i Göteborg hade hälften så många professurer i huvudämnen som handelshögskolorna i Bergen, Stockholm och Helsingfors, så även efter en ökning i den här storleksordningen skulle skolan i Göteborg ha det minsta antalet.

Äskandena innehåller utöver de tre professurerna också bland annat sex lektorer och fem assistenter i huvudämnena, under rubriken nya tjänster. Detta motiverades med den ökade intagning som begärts. Handelshögskolans budgetförslag skulle i löner innebära en fördubbling av kostnaderna, från närmare 790 000 kronor till något under 1,6 miljoner kronor.

Det var väl knappast någon på handelshögskolan som trodde att statsmakterna i rådande läge skulle köpa hela budgetförslaget, men under våren 1961 beslutade regeringen faktiskt om en förstärkning på personalsidan, men då var redan handelshögskolans förstatligande beslutad. De nya tjänsterna skulle tillsättas samtidigt som förstatligandet trädde i kraft, den 1 juli 1961.

Handelshögskolan i Göteborg förstatligas

Handelshögskolan i Göteborg befann sig vid decennieskiftet 1960 som vi sett i en prekär situation. Samhället pockade alltmer på skolans tjänster samtidigt som

egentligen ingen under rådande förhållanden var beredd att bistå med resurser. Från det västsvenska näringslivet, som hade byggt upp skolan och sett till att den kunnat drivas i flera decennier, var knappast mer att vänta. Trepartsavtalet gjorde att framför allt staten tagit över allt mer av skolans finansiering. I den meningen var handelshögskolan nu i statens händer. Styrelsen hade inga större ekonomiska resurser att fatta egna, självständiga beslut. Staten å sin sida ville se Handelshögskolan i Göteborg i ett större sammanhang, där 1955 års universitetsutredning tjänade som riktgivare. Därför ville staten invänta utredningens betänkande i frågan innan man beslutade om eventuella resursförstärkningar.

Ända sedan trepartsavtalet undertecknades på hösten 1952 hade folk inom statsapparaten ifrågasatt handelshögskolans självständighet. En del ville omgående se en inordning av den i Göteborgs universitet, vilket länge var universitetsutredningens ståndpunkt. När motståndet lokalt visade sig ganska kompakt började tankar formuleras om att de facto förstaliga skolan; i realiteten satte ju staten redan ramarna för dess verksamhet. En logisk följd av situationen var således att staten tog över helt.

Avtalet om handelshögskolans förstatligande undertecknades den 24 april 1961. Den som från statens sida fört förhandlingarna med handelshögskolan var 1958 års statliga förhandlingskommission i Göteborg. Förhandlarna från handelshögskolans sida var styrelsens ordförande Per Nyström, skolans rektor Ulf af Trolle, professor Kurt Grönfors och styrelseledamoten rektor K. A. Jansson.

I avtalet stadgades att Handelshögskolan i Göteborg med bibehållen benämning den 1 juli 1961 skulle ombildas till statlig högskola. All handelshögskolans egendom liksom alla skolans rättigheter och skyldigheter skulle övertas av staten, vilket inkluderade äganderätten till byggnaden på Vasagatan. En paragraf i avtalet stadgade att om inte byggnaden längre behövdes för handelshögskolans behov fick staten använda den till annat utbildnings- eller forskningsändamål, eller för statlig administration eller rättsskipning.

Donationsfonder som handelshögskolan förfogade över skulle överföras till den statliga handelshögskolan, för att "under iakttagande av donationsvillkoren" användas för skolans syften. Fondernas kapital, byggnadsfonden oräknad, uppgick till cirka 2,75 miljoner kronor varav ca 2,5 miljoner kronor förvaltades av Handelskammaren i Göteborg. Byggnadsfonden uppgick till cirka 4,4 miljoner kronor och bestod av fastighetens värde inklusive inredningen.

Handelskammaren menade emellertid att det skulle strida mot donatorernas vilja att föra över förvaltningen av donationsfonderna till staten. Fonderna måste därför ligga kvar hos Handelskammaren, och en del av medlen borde även i fortsättningen kunna användas fritt av skolans ledning för skolans bästa, allt enligt donatorernas vilja. Den statliga förhandlingskommissionen konstaterade då att en överföring av förvaltningen till staten skulle kräva permutation, och att det för sådana åtgärder knappast gick att anföra tillräckliga skäl. Permutation in-

nebar att ändra villkoren som de uttrycktes i donatorns testamente. Sådana ändringar får bara göras med Kammarkollegiets, i sista hand regeringens, tillåtelse, och kräver normalt att någonting i de faktiska förhållandena har ändrats så att de ursprungliga donationsvillkoren inte längre går att följa. Något sådant hade inte skett i det här fallet, så därför stannade förvaltningen kvar hos Handelskammaren och en konflikt om den saken kunde undvikas.

Däremot skulle avkastningen av fonderna årligen inlevereras till statsverket. För de första fem åren bestämdes avkastningen till 100 000 kronor per år, högre än de ca 85 000 kronor den legat på de närmast förflutna åren, vilket berodde på att avsättningar till pensionsfonden och till värderingsfonden för byggnadsunderhåll inte behövde göras efter förstatligandet. Handelshögskolans pensionsfond, som också förvaltades av Handelskammaren, skulle däremot snarast inlevereras till statsverket eftersom de anställda skulle överföras till det statliga pensionssystemet.

När det gäller de två ekonomiskt fristående forskningsinstituten träffades en separat överenskommelse om IDAF, medan STAV skulle fortsätta som ett helt fristående institut. IDAF skulle med bibehållet namn efter förstatligandet den 1 juli 1961 anknytas till den företagsekonomiska institutionens andra avdelning, den som behandlade distributionsekonomi och administration, således under Ulf af Trolles professur. Institutets uppgift skulle vara att inom ramen för detta ämne samla in, bearbeta och publicera "ekonomiska data rörande distributionsekonomiska och administrativa problem". I avtalet ingick också att IDAF skulle upplåta sina tillgångar och fonder till den statliga handelshögskolan.

Alla som hade anställning vid handelshögskolan skulle fortsätta ha det också på den statliga handelshögskolan, med minst lika goda villkor som tidigare.

Trepartsavtalet upphävs

Förstatligandet innebar med nödvändighet att trepartsavtalet från den 9 december 1952 upphävdes i förtid, och om detta träffade staten ett särskilt avtal med staden. Trepartsavtalet skulle egentligen gälla till halvårsskiftet 1968, och enligt avtalet hade handelshögskolan rätt till bidrag från staden med 200 000 kronor om året, en rätt som nu överfördes på den statliga handelshögskolan. Den statliga kommissionen tyckte emellertid att det var rimligt att ge staden en viss lättnad under de tre sista åren som trepartsavtalet skulle ha gällt, alltså 1965/66 – 1967/68. Bidraget skulle trappas ned till först 150 000, sedan 100 000 och sista året 50 000 kronor. Genom förstatligandet minskade alltså stadens utgifter fram till sista budgetåret med 300 000 kronor. Å andra sidan hade staden gett bort ett tomt i attraktivt läge till staten, så nog hade staden förtjänat denna statliga eftergift!

Handelshögskolan skulle som fristående statlig enhet inordnas under universitetskanslern. Som närmaste organisatoriska förebild hade parterna tänkt sig Karolinska institutet. Handelshögskolans ledning skulle därför utgöras av

ett lärarkollegium eller liknande organ. Dessutom skulle det finnas ett rådgivande organ med i princip samma intresserepresentation och befogenheter som det fakultetsråd som var knutet till den ekonomiska fakulteten i Lund. På Handelshögskolan i Göteborg kom lärarkollegiet och studierådet att fylla de två funktionerna.

Ibero-amerikanska institutionen följde med handelshögskolan vid förstatligandet, men genom avtal med Göteborgs Bank förband sig banken att fortsätta betala föreståndarens lön så länge Nils Hedberg, satt kvar, och därefter betala hans pension. Elov Hansson skulle i sin tur fortsätta betala assistentens lön.

Staten övertog således den nya byggnaden på Vasagatan i samband med handelshögskolans förstatligande. Genom avtal med staden övertog staten också äganderätten till tomten. Tidigare hade tomten upplåtits till handelshögskolan med nyttjanderätt. Nu överläts den således till staten med äganderätt. Vid den nya tomtindelning som gjordes i samband med nybygget i början av 1950-talet hade Samskolan, granne till handelshögskolan, fått rätt att använda en del av handelshögskolans tomt till skolgård. Staten förband sig nu att låta detta fortsätta.

När förstatligandet redan var beslutat tog sig styrelsen för handelshögskolan an ett lite mer delikat ärende. Olof Bruun hade varit lärare på den rättsvetenskapliga institutionen sedan 1952 och ansökte på försommaren 1961 om att få titeln lektor. Ärendet behandlades på handelshögskolans styrelsemöte den 2 juni 1961, men protokollfördes aldrig. I stället har det lagts som bilaga med etiketten "konfidentiellt". Styrelsen beslöt att ingenting besluta i frågan med hänvisning till förstatligandet om mindre än en månad, den 1 juli.

Varför var nu ett sådant ärende känsligt? Man skriver: "Lektorstiteln har vid Handelshögskolan hittills icke inneburit en benämning på en med vederbörande titel förenad tjänst." I stället har det varit en *benämning* på en befattningshavare som hade utpräglat självständiga uppgifter inom undervisning och examination, och styrelsen påpekade att den hittills aldrig fattat något formellt beslut om att utdela en lektorstitel. Vad man nu möjligen ville mörka var att man valt att kalla även obehöriga för lektorer inom handelshögskolan. Normalt för lektorsbehörighet är att personen i fråga har doktorerat. Vid inte minst företagsekonomiska institutionen var det länge sällsynt med disputerade lärare. Kanske var det detta styrelsen nu inte direkt ville skylta med utåt.

På våren 1961 lossnade det på personalfronten. Inför förstatligandet den 1 juli verkade den hårt pressade personalsituationen på handelshögskolan gå mot sitt slut. Regeringen hade som vi sett tillstyrkt ett antal nya befattningar som skulle tillträdas i samband med förstatligandet. De hade annonserats ut i april, men när ansökningarna kom in visade det sig att farhågorna till viss del besannats; det var svårt att få kompetenta personer till alla tjänsterna. Till flera av tjänsterna fick

man söka dispens för personer som inte var formellt kompetenta, men som inom en inte alltför avlägsen framtid kunde bli det. Värst var det i statistik: ingen hade sökt det utannonserade lektoratet. Därefter var problemen störst i företagsekonomins båda avdelningar, medan det såg hyggligt ut för nationalekonomi och ekonomisk geografi, även om urvalet inte var stort. I rättsvetenskap såg det till en början bra ut, ända tills den som skulle tillträda lektoratet meddelade att om han fick tjänsten skulle han direkt söka tjänstledighet för en tillförordnad professur i Stockholm. Så även här fick man söka dispens.

Vid halvårsskiftet 1959 hade Ulf af Trolle övertagit rektorsstolen på Handelshögskolan i Göteborg efter Hadar Berglund. Trolle satt på rektorsposten i tre år, till halvårsskiftet 1962 då Kurt Grönfors tog över. Det var således Trolle som satt i ledningen för handelshögskolan när förstatligandet skedde. Styrelsemötet den 2 juni 1961 var det sista som självständig handelshögskola. Styrelsen skulle upplösas och ordföranden, landshövding Per Nyström, höll ett tal i vilket han tackade ledamöterna för gott samarbete och framförde förhoppningen att skolans traditioner skulle vårdas väl även i denna sin nya kostym. Rektor Ulf af Trolle talade för kollektivet och menade att handelshögskolans lärare med tillfredsställelse hälsat det nya avtalet med staten, eftersom det medgav en utvidgning av intagningskapaciteten och i längden borde leda till en förbättring av forskarresurserna. I lärarkollektivets namn beklagade han dock att samarbetet med skolans styrelse nu måste upphöra. I den meningen gick en epok i graven.

3. Handelshögskolan under den statliga tiden (1961-71)

Det går att datera början till slutet på handelshögskolans självständighet till åren kring nybygget på Vasagatan, som stod färdigt för inflyttning hösten 1952, och trepartsavtalet som undertecknades strax därpå. Grunden till problemen var helt enkelt dålig ekonomi. Handelshögskolans egna resurser räckte inte när studenttillströmningen ökade. En bidragande orsak var att den lågräntepolitik som fördes under och direkt efter andra världskriget gjorde att avkastningen från Handelskammarens fonder minskade.

Att de ekonomiska förhållandena på Handelshögskolan i Göteborg under 1950-talet inte var de bästa finns olika slags vittnesbörd om. Ett gäller den påvra inredningen i denna nya, moderna byggnad. Hadar Berglund omtalade redan 1953 att det fanns delar av önskad inredning, inklusive apparater och andra hjälpmedel, som helt enkelt inte kunde finansieras och därför fick skjutas på framtiden. Ännu 1959 hade framtiden inte kommit. Kurt Grönfors efterträdde Berglund på den rättsvetenskapliga professuren vid handelshögskolan, och steg in i ett hus han tyckte var både vackert och smakfullt. Men möblemanget var förvånansvärt påvert, gammalt och slitet, och seminarierummens enkla utrustning "bröt kraftigt mot byggnadens moderna elegans". Han kunde konstatera, liksom Berglund sex år tidigare, att pengarna bara räckte till byggnaden och inredningen av vissa gemensamma utrymmen.

Nu kunde ju detta tolkas positivt, som sparsamhet i det lilla, passande för dem som skulle undervisa om sparsamhet i det stora. Dessutom fanns det en anda som tilltalade många, en anda av trygghet i en liten, obyråkratisk värld med korta vägar mellan lärare och professorer och mellan studenter och lärare, en värld i vilken informella kontakter ofta betydde mer än formell hierarki. Där hade den lilla miljön sina fördelar.

Ser vi till forskningen kan vi däremot snabbt urskilja dess nackdelar. Som forskningsmiljöer var institutionerna alldeles för små, vilket också flera företrädare för handelshögskolan insåg och försökte göra något åt genom att begära fler tjänster. Institutionerna hade formellt inrättats vid mitten av 1930-talet, då som grupperingar kring en ensam professur. Innehavaren av den fick således stor makt, vilket inte alltid inbjöd till vetenskaplig, dubbelriktad, kommunikation. Kurt Grönfors kallade dem "plattformar för vederbörandes enmansshow".

Det var alltså denna organisation som nu blivit statlig och därmed gick in i en tid när mycket borde kunna bli bättre med tanke på de större ekonomiska resurser som nu åtminstone potentiellt stod till buds. Men samtidigt minskade rörelsefriheten, så det var förmodligen en något kluven stämning bland många av skolans anställda.

Dessutom kanske man kan säga att handelshögskolan under sina tio sista år levde på lånad tid. Det fanns krafter som alltsedan trepartsavtalets tillkomst ville

inkorporera skolan i Göteborgs universitet, och framstötter i den frågan hade skett ett antal gånger under årens lopp. Hittills hade handelshögskolan kunnat freda sig, men tiderna höll på att förändras, inte minst genom den utbildningsexplosion som blev en av följderna av den långa högkonjunkturen och välfärdssamhällets utbyggnad.

Efterfrågestyrd reformtid för universiteten

När förstatligandet av Handelshögskolan i Göteborg ägde rum var vi inne i en period av socialdemokratiskt administrerad högkonjunktur, den långa efterkrigs-konjunkturen som i princip varade fram emot mitten av 1970-talet då den bröts av oljekris och strukturproblem. Den högre utbildningen kom av flera skäl ganska omgående upp på dagordningen.

Redan 1945 hade regeringen tillsatt en universitetsberedning, med historikern Erik Lönnroth som sekreterare. Snart nog fick beredningen ta sig an de i detta sammanhang närmast eviga frågorna om dålig genomströmning. Vid den tiden handlade det främst om många och långa studieavbrott, framtvingade av försörjningsproblem under en period då studiemedel knappt existerade. Samtidigt började det ökade behovet av utbildad arbetskraft alltmer att uppmärksammas. Det moderna välfärdssamhälle som höll på att byggas började hamna i allt intensivare konkurrens med det expansiva näringslivet om den utbildade arbetskraften. Den tillväxt av den högre utbildningen som skedde var således efterfrågestyrd.

På 1940-talet hade statens engagemang i den högre utbildningen alltså ökat, och man fortsatte på den inslagna vägen. Universitetens samhällsnytta betonades bland annat i ett betänkande från 1955 års universitetsutredning, publicerat 1959. Inte minst samhällsvetenskaperna var på frammarsch, en reflex av det moderna samhällsbygget och den fortsatta utvecklingen av välfärdssamhället med statliga transfereringar i form av barnbidrag, sjukpenning och pension. Skolsystemet byggdes på olika stadier ut med offentliga medel. Utbildningen var avgiftsfri, liksom skolmåltiderna och läroböckerna.

I ökande utsträckning professionaliserades vård och omsorg och flyttade ut från hemmen och in på institution. Allt finansierades via skattsedeln och innebar att den offentliga sektorn växte kraftigt, vilket bland annat ledde till att kvinnor i allt högre utsträckning hittade ut på arbetsmarknaden, men också till ökat behov av både utbildade samhällsvetare och samhällsvetenskaplig forskning. Behovet av utbildade ekonomer var en av orsakerna till att handelshögskolan förstatligades. Genom att själv kontrollera skolan kunde staten också vara med om att kontrollera utbildningen av ekonomer.

Universitetsreformerna under 1950- och 1960-talen, med kulmen i Pukas och U 68, skall också ses mot bakgrunden av den starkt ökade studenttillströmningen. Från höstterminen 1950 till höstterminen 1968 ökade antalet studerande vid svenska universitet och högskolor från knappt 17 000 till drygt 115 000. Det

fanns flera orsaker till ökningen, bland dem ökande ungdomskullar som tagit studenten eftersom gymnasieutbildningen också byggts ut inför anstormningen från den demografiska puckeln, de stora ungdomskullarna i fyrtiotalisternas generation. Det blev helt enkelt fler som var behöriga till högre studier. En annan viktig orsak var att ett studiemedelssystem infördes under perioden, vilket gav allt fler ökade möjligheter att studera vidare.

Utvecklingen ledde naturligt nog till att statsmakterna tvingades tänka över frågan om högre utbildning, eftersom den till syvende og sidst är en resursfråga. Hur skapa resurser till denna väldiga tillströmning? Och om vi skall styra den, i vilken riktning då?

Statsmakten började således att också ställa kvalitativa frågor, frågor om vilken typ av utbildning samhället borde ha. Den ökade tillströmningen riktade sig mot den filosofiska fakulteten, men det kanske var främst naturvetare och tekniker vi behövde? Hur hårt skulle samhället styra utbildningsströmmen? Här uppstod det dilemma som ofta präglat diskussionen mellan reformivrare och mer konservativt inriktade akademiker, motsättningen mellan den rationella samhällsnyttan och det tidlösa akademiska frihetsidealet, där studiernas syfte är den personliga utvecklingen, inte nödvändigtvis den samhälleliga. Det går att höra ekon av denna diskussion under i stort sett alla diskussioner som förts kring universitets- och högskoleväsendets reformering.

Den första stora universitetsutredningen var U-55, 1955 års universitetsutredning, som enligt instruktionerna skulle vara en "allsidig och förutsättningslös" utredning om universitetens och högskolornas uppgifter i det moderna samhället. Upptakten till utredningen togs på en konferens på Harpsund i januari 1955, där statsminister Tage Erlander samlat partivänner, bland dem landshövding Per Nyström, ordförande för Handelshögskolan i Göteborg, för att diskutera högskolefrågan.

U-55 var ingen parlamentarisk utredning. Regeringen ville i stället för politiker ha så kallade experter på viktiga poster inom utredningen, folk med egen universitetsbakgrund, och utsåg bland ledamöterna tre professorer, bland dem Torgny T. Segerstedt från Uppsala. Ragnar Edenman, fil. dr. från Uppsala och statssekreterare i ecklesiastikdepartementet, blev utredningens förste ordförande. När koalitionsregeringen mellan socialdemokrater och bondeförbundare upplöses 1957 blev Edenman ecklesiastikminister och Segerstedt tillträdde posten som utredningens ordförande. Utredningen kom att få viss betydelse för Handelshögskolan i Göteborg.

Utredningen kom bland annat fram till att resurserna till högre utbildning måste öka, vilket inte vållade några större protester från något håll. Därför kunde den så kallade universitetsautomatiken införas 1960. Den innebar att filosofisk fakultet, dit den stora majoriteten av studenterna sökte sig, skulle få automatisk resurstilldelning efter tillströmningen. Den ende som var emot var finansminis-

ter Gunnar Sträng. Han insåg problemen med långsiktig ekonomisk planering i ett sådant system.

Men studenttillströmningen tog enligt allt fler debattörer en olycklig riktning. En mycket stor majoritet av de studenter som sökte sig till filosofisk fakultet valde att studera humanistiska ämnen. År 1959 kom U-55 med ett av sina betänkanden. Här ville man se den högre utbildningen i ett mer långsiktigt perspektiv och förordade en satsning på naturvetenskap, samhällsvetenskap, ekonomi och teknik i den fortsatta utbyggnaden. Att ekonomi förordades ökade rimligen statsmaktens intresse inte bara för att bygga nya utan också för de befintliga ekonomutbildningarna. Nybyggnadstanken resulterade i ekonomutbildningen i Lund från 1961 och i Umeå, som 1963 fått eget universitet, från 1964. Intresset för de befintliga ekonomutbildningarna resulterade i förstatligandet av Handelshögskolan i Göteborg 1961.

Reformivern var alltså stor på högskoleområdet kring decennieskiftet 1960, och den matchades av högkonjunktur, budgetöverskott och den nya omsättningskatten, som gav ytterligare miljoner till statskassan. Men kostnaderna för den ökande tillströmningen och universitetsautomatiken ökade mer än planerat. Resursfrågan blev åter omdiskuterad och resulterade bland annat i att när U-55 avslutat sitt arbete tillsattes ytterligare en utredning, U-63. Denna skulle utreda organisatoriska lösningar för att universiteten och högskolorna skulle kunna klara sina ökande åtaganden, men kanske framför allt studera olika kostnadsalternativ inför den stundande utbyggnaden av hela högskoleväsendet.

Här stod man inför ett vägval: antingen fortsätta utbyggnaden av universitetssektorn genom att bygga ett sjätte universitet någonstans i landet, eller att inrätta mindre universitetsfilialer, med i stort sett bara grundutbildning, på ett flertal orter (på lite sikt förverkligades båda förslagen). Dessutom presenterades ganska snart tankar på att minska valfriheten och därmed öka genomströmningen vid universitet och högskolor. Då stod så kallade fasta studiegångar, alltså linjer i vilka ämnes- och poängfördelningen var bestämd i förväg, och spärrade utbildningar på förslagslistan. De ambitionerna fortsatte in i Ukas-utredningen lite längre fram på 1960-talet.

När Edenman avgick från posten som ecklesiastikminister på hösten 1967 tillträdde Olof Palme, som vid årsskiftet 1967/68 ombildade departementet till utbildningsdepartementet. Det var under Olof Palmes tid som minister Ukas presenterade sitt förslag och som universitetsutredningen U-68 tillsattes. Den förra introducerade linjetänkandet, som redan fanns på handelshögskolorna, på universiteten och den senare ledde till den stora högskolereformen 1977.

Genomströmning och resursdiskussioner

Den starkt ökande tillströmningen till universiteten under 1960-talet berodde

alltså på att det moderna projektet krävde utbildad arbetskraft samtidigt som de stora barnkullarna från slutet av 1930-talet och början av 1940-talet hade nått "universitetsålder". Så länge det fanns ospärrade linjer och enstaka kurser kunde studenter välja fritt, studera det som intresserade dem eller som de ansåg sig ha mest nytta av, men med möjlighet att göra det i egen takt och efter egen smak. Genomströmningen vid landets universitet började sjunka då många fastnade i sina studier.

I det läget började allt fler efterlysa fastare organisation för den högre utbildningen. Statsmakten tillsatte en utredning, den nämnda 1963 års universitets- och högskolekommitté (U-63) som 1965 föreslog att så kallade fasta studiegångar skulle införas, vilket också blev riksdagens beslut. U-63 kunde tänka sig att införa spärrar på vissa utbildningar och att stänga av studenter som visade för klena resultat, alltså samma åtgärder som tidigare diskuterats och införts på Handelshögskolan i Göteborg. Det handlade om att försöka styra utbildningen så att tilldelade resurser och antalet studenter kom i samklang och att resultatet i form av utbildade personer var i samklang med efterfrågan. Det var en nyttoaspekt som lades på den högre utbildningen, vilken stred emot det gamla friakademiska ideal som fortfarande fanns inom högskolesfären.

Hur de fasta studiegångarna skulle utformas blev uppgiften för en ny utredning, arbetsgruppen Ukas, som tillsattes av universitetskanslern i början av 1966. Ukas ägnade sig därmed åt en fråga som rimligen skulle få stor betydelse för hela universitets- och högskolesfären, men kritiserades efteråt för att ha arbetat i hemlighet, utan insyn och möjligheter till påverkan från berörda parter.

Det förslag som Ukas lade fram 1968 blev starkt kritiserat, både av studenter och av lärare. Förslaget argumenterade för fasta studiegångar och yrkesutbildning, vilket i mångas ögon hotade den personliga och intellektuella frihet som borde prägla universiteten. Förslaget lades fram vid en tid då vänstervågen, särskilt bland studenterna, var påtaglig, och från vänstern sågs förslagen som ett försök att underordna universiteten under kapitalet. Men det var inte bara vänstermänniskor som protesterade mot tanken på bundna studier. I riksdagen motionerade ett antal ledande folkpartister mot förslaget, och menade att "Låser man studiemöjligheterna till de nu mest gängse ämneskombinationerna får man ett stelt utbildningssystem utan den flexibilitet som är nödvändig i ett modernt samhälle". Också från höger- och centerhåll hördes protester. Kritikerna ville slå vakt om den intellektuella friheten, och fördrog utökad studierådgivning framför fasta studiegångar för att råda bot på problemen med genomströmningen.

Kritik mot förslaget kom också inifrån universiteten. Gunnar Blom, professor i matematisk statistik, menade att Ukas förslag var "stelt, besökarovänligt och utvecklingshämmande". Det skulle tvinga studenten till ett vägval i början av studierna, innan det stod klart "vad vägen har i beredskap för vandraren". Litteraturhistorikern Gunnar Brandell menade att den styrning som Ukas föreslog

var hårdare än vad nöden kräver, och docenten i teoretisk filosofi Dag Prawitz hävdade att reformen inte ens skulle nå de torftiga mål som satts upp.

På Handelshögskolan i Göteborg var det utbildningsrådet som svarade på remissen från Ukas. Kritiken härifrån var något annorlunda jämfört med universitetens. Här fanns en grundläggande förståelse för fasta studiegångar eftersom utbildningen på handelshögskolan faktiskt byggde på en sådan, kodifierad i studieplanen från 1960. Handelshögskolans hela existens var uppbyggd kring en utbildningslinje, ekonomlinjen. Men den kritik som skolans representanter riktade mot förslaget rörde likväl valfrihet, nämligen den lilla valfrihet som trots allt fanns inom handelshögskolan, den sjätte terminens valfria studier, som skulle försvinna om förslaget genomfördes.

Studenter förkastar Ukas

Bland många av studenterna var domen över Ukas hård. Det var som en reaktion på Ukas som kårhusockupationen i Stockholm ägde rum på senvåren 1968. Det var fredagen den 24 maj som vänsterns studentklubb bjudit in alla universitetets studenter till ett möte om Ukas och på det sättet körde över "kärbyråkraterna" som ansåg att mötet inte var stadgeenligt utlyst. Upptakten till mötet hade inte bara visat på sprickan mellan VPK:s studentorganisation och kärfullmäktige vid Stockholm universitet, utan också inom vänstern. Vänsterorganisationen Clarté inbjöds att vara medarrangör av mötet, men avstod med citat ur "Maos lilla röda" och motiveringen att frågan måste föras ut till massorna och inte kunde behandlas i ett forum enbart för studenter. Vänsteruppsvinget var internationellt, ute i Europa stod studenter på barriaderna och i Paris hade de rent av en tid ockuperat universitetet.

Efter en och en halv timmes möte fattade de närvarande studenterna beslutet att ockupera kårhuset, för att protestera mot Ukas, men också för att pressa ett klart besked ur studentkåren om vad den stod i frågan. Ytterligare ett skäl till att protesterna blev så starka var att utarbetandet av Ukas tycktes ha skett ovan huvudet på alla inblandade. Det hade inte förekommit några rådslag, och inte funnits några direkta fora för diskussion. Protesterna var också protester mot ett förslag som inte hade förankrats, en synpunkt som Ulf af Trolle delade och senare återkom till.

Under kvällen kom på studenternas begäran utbildningsminister Olof Palme till kårhuset för att redogöra för regeringens syn på frågan. Efter ett par timmar avlägsnade han sig, men kårhusockupationen fortsatte ytterligare några dagar och avslutades först på måndagen den 27 maj. Det var alltså i princip över en veckohelg som huset var ockuperat. Under tiden hade diskussionen varit hetsig och flera av talarna hade faktiskt försvarat Ukas, även om motståndarna av naturliga skäl varit i klar majoritet.

Den skarpa kritiken mot förslaget manifesterade sig alltså på olika sätt, och

betydde sammantagit säkert en del för utvecklingen. Ukas antogs inte i sin ursprungliga form, utan omarbetades inom utbildningsdepartementet till Pukas, efter utbildningsministerns efternamn, P som i Palme, och genomfördes i sitt omarbetade skick från 1969. Enligt vissa bedömare ledde inte Pukas i praktiken till minskade möjligheter att läsa enstaka kurser, snarare tvärtom. Ett bestående resultat av reformen var hursomhelst det poängsystem som i närmare 40 år gällde på svenska universitet, och som vid halvårsskiftet 2007 ombildades i enlighet med europeisk standard.

Men därmed var reformarbetet när det gäller den högre utbildningen i landet inte avslutad. Pukas ledde fram till utredningen U-68, som i sin tur ledde fram till den stora högskolereformen 1977. Ulf af Trolle menade efteråt att dessa utredningar sköttes på samma sätt som Ukas, alltså utan att involvera de som berördes, vilket innebar att oppositionslustan inom universitetsvärlden minskade; man vande sig helt enkelt vid att aldrig bli tillfrågad.

Samma år som Pukas genomfördes, 1969, skildes forskarutbildningen från grundutbildningen vid svenska universitet och blev en särskild del av universitetet, vilket var unikt i internationell måttstock.

Interna utredningar på handelshögskolan

1960-talet var som vi sett en tid av stora förändringar inom den högre utbildningen i Sverige. Utredningarna avlöste varandra och arbetade på olika plan. Några har nämnts ovan. Därutöver fanns också lokala utredningar, för Göteborgs del bland annat den Hammarska utredningen som inte minst ägnade sig åt förhållandet mellan handelshögskolan och universitetet i Göteborg och om ekonomlinjens innehåll, och på det sättet blev en föregångare till Götek, till vilken jag återkommer.

Till utredningarna kan föras den som beslutades av Handelshögskolan i Göteborg i oktober 1966. Det gällde en förutsättningslös översyn av studieordning och studieplaner på handelshögskolan och sammanhänge med ett beslut av fakulteten 1965 att effektivisera utbildningen. Eftersom flera andra utredningar arbetade med mer långsiktiga frågor, som kunde förväntas leda till genomgripande förändringar kring 1969-70, så skulle denna utredning ha ett kortsiktigt perspektiv. Uppdraget gick till studenten John Fletcher. Syftet var att komma med förslag till förbättringar som låg inom rådande ekonomiska ramar.

Fletcher inriktade sig främst på att söka få till en ökning av studenternas träning i självständiga bedömningar och beslut, men också på att förstärka samordningen mellan ämnena inom ekonomiutbildningen. Bland de konkreta förslagen återfanns därför både ett ökat antal självständiga uppgifter och införandet av en inledningskurs till ekonomistudierna. Introduktionskursen skulle sätta in de olika ämnena i en gemensam referensram där deras inbördes förhållanden framgick.

Samordningen, integrationen mellan ämnena på ekonomlinjen, var länge om-

diskuterad, och den nya studieplanen från 1960 ansågs ha nått långt på denna väg. Handelshögskolan berömde sig själv emellanåt just för att ha nått ett högt mått av integration mellan huvudämnena i ekonomutbildningen, till skillnad från universitetets ekonomutbildningar. Trots det verkar särskilt den företags-ekonomiska och den nationalekonomiska institutionen periodvis haft svårt att samverka. En grund för motsättningar mellan ämnena kan vara inställningen till teori och forskning, där normalt nationalekonomin alltid varit mer teoretiskt och inriktat på forskning medan företagsekonomi främst ägnat sig åt praktiskt utövad ekonomi och grundutbildning.

Fletchers utredning bidrog till att det 1967 infördes två integrerade kurser i ekonomlinjen, en i början av studierna och en under den femte terminen, men de två kurserna överlevde inte Pukassystemet som infördes två år senare.

I början av 1966 fick Ulf af Trolle av universitetskanslern i uppdrag att utreda organisationen av ämnet företagsekonomi vid Göteborgs universitet. Ämnet hade då bara funnits i åtta år och saknade egen professur. Eftersom undervisningen i hög grad sköttes av folk från handelshögskolans företagsekonomiska institution föreslog Trolle en formell samordning av undervisningen i ämnet mellan Göteborgs universitet och Handelshögskolan i Göteborg, vilket reellt alltså redan var ett faktum. Båda professorerna på företagsekonomiska institutionen vid handelshögskolan, Albert ter Vehn och Ulf af Trolle, deltog som vi sett aktivt i att bygga upp den företagsekonomiska institution vid universitetet genom att arbeta som lärare där. ter Vehn gick med pension 1967 och Trolle avgick 1968, så ingen av dem var med vid handelshögskolans upplösning 1971. På sätt och vis var de ändå med om att lägga grunden till den.

Dubbleringar av institutioner förebådar en sammanslagning

I Göteborg hade Högskolan, grundad 1891, omvandlats till statligt universitet 1954 genom att slås samman med Medicinska institutet. Tio år senare delades den filosofiska fakulteten i tre delar: en humanistisk, en samhällsvetenskaplig och en naturvetenskaplig fakultet. Både samhällsvetenskaper och humaniora studerar människan som samhällsvarelse och hennes samhällen, men har olika historiska, teoretiska och metodologiska rötter. Om begreppen positivism och hermeneutik får gälla som någon slags idealtyp av respektive vetenskapsgren kan synen på generaliserbarhet och användandet av kvantitativa metoder vara en utgångspunkt för att skilja dem åt teoretiskt och metodiskt (även om den faktiska, inomvetenskapliga utvecklingen särskilt efter andra världskriget i flera avseenden har fört dem närmare varandra). Det var nog på de här punkterna man i realiteten skilde dem åt när man tillskapade de tre fakulteterna. Det var inte minst samhällsvetenskapernas expansion som nödvändiggjorde uppdelningen. Samhällsvetenskaperna skulle tillhandahålla hårda, kvantitativa fakta om samhälls-

maskinen samtidigt som de förväntades ge instrument för hur den kunde styras.

Av samhällsvetenskaper fanns i den gamla högskoleorganisationen egentligen bara statskunskap och nationalekonomi; åtminstone var det bara de ämnena som hade egna professurer. Efter att högskolan förstatligats och blivit universitet 1954 grundlades flera nya samhällsvetenskapliga institutioner, som ekonomisk historia 1954, statistik 1959 och kulturgeografi 1962. Dessutom fanns nationalekonomi på högskolan alltsedan den Röhsska donationen 1902 och företagsekonomi etablerades som ämne på universitetet 1958, dock utan att få någon egen professur. Detta innebär att flera institutioner nu fanns dubblerade, en på det statliga universitetet, en annan på den statliga handelshögskolan, ett förhållande som efterhand framstod som allt mindre rationellt.

Spärrade kontra ospärrade utbildningar

1960-talet innebar som nämnts en stor tillströmning av studenter till universitetet. På Göteborgs universitet ökade antalet studenter från 2 500 år 1960 till 14 000 år 1969. Tillgängligheten till högre studier betonades av statsmakten, särskilt som rekryteringen till den högre utbildningen i landet var socialt sned. Därför sökte man så långt möjligt att undvika spärrade utbildningar eftersom sådana ansågs bidra till snedvridningen. Det innebar att det på universitetet växte fram en rad ospärrade linjer och enstaka kurser, medan ekonomlinjen på Handelshögskolan i Göteborg även fortsättningsvis förblev spärrad.

Efter handelshögskolans förstatligande 1961 växte således fram en struktur inom den högre utbildningen i Göteborg i vilken flera institutioner var dubblerade, en på handelshögskolan och en namne på universitetet. Inte nog med det, efter handelshögskolans förstatligande växte det dessutom fram två parallella ekonomutbildningar, en nystartad och ospärrad vid universitetet och den gamla spärrade vid handelshögskolan. Alternativet för den som inte kom in på handelshögskolans spärrade ekonomlinje var att läsa en pol.mag. på universitetet, med företagsekonomi som huvudämne. Då läste man också statsvetenskap, och utbildningen kom att i viss utsträckning bli en konkurrent till ekonomlinjen, särskilt för dem som gick vidare inom offentlig sektor.

Den dubblerade strukturen återkom i flera av handelshögskolans kärnämnen.

Företagsekonomi

När handelsteknik blev ett av huvudämnena på handelshögskolan från starten 1923 var det ett ungt ämne utan några djupare forskningstraditioner. Även i fortsättningen, också efter att ämnet på 1930-talet hade utvecklats till företagsökonomi, var forskning inte ämnets starka sida. Den låg i grundutbildningen. Ämnet var i hög utsträckning praktiskt orienterat med tunga inslag av redovisning, bokföring, marknadsföring och administration. Civilekonomutbildningen var alltså väldigt praktiskt inriktad och gav egentligen ingen särskilt god

metodologisk grund att stå på för den som ville studera vidare och börja forska. Den var en generalistutbildning, ingen specialistutbildning. Den delvis konkurrerande pol.mag.- utbildningen på universitetet var i det avseendet förmodligen bättre. Studenterna här läste ganska mycket nationalekonomi och statistik, och företagsekonomi bara på slutet. Dessutom läste de statskunskap. Det var alltså en slags ekonomlinje mer avpassad för den offentliga sektorn än för näringslivet, men förmodligen också bättre som forskningsförberedande utbildning än civil-ekonomutbildningen.

När den företagsekonomiska institutionen vid Göteborgs universitet etablerats 1958 förblev den länge beroende av sin storebror vid handelshögskolan, varifrån institutionens ledande krafter hämtades. Från början hade företagsekonomi på universitetet i Göteborg ingen professur, men fick efter en tid en preceptur, ett slags förstadium till en professur. Precepturen hölls i tur och ordning av Albert ter Vehn och Ulf af Trolle, båda från handelshögskolan. Albert ter Vehn hade då en lång karriär på handelshögskolan bakom sig. Han började redan 1926 och blev kvar till sin pensionering 1965, alltså i nära 40 år.

Efter att ha Ulf af Trolle 1962 avgått som rektor för handelshögskolan satt han kvar på sin professur i företagsekonomi ytterligare ett antal år. Men 1967 var det slut med handelshögskolan för hans del. Carl-Gustav Engström berättar om ett stormigt möte med någon av statens representanter. Vad som exakt avhandlades på mötet är det ingen som kommer ihåg i dag, men Engström minns hur Trolle med dunder och brak rusade ut ur rummet, återkom efter en kvart med en uppsägning i handen och sedan aldrig mer satte sin fot på institutionen. Hans hemvist blev därefter under ett antal år precepturen på företagsekonomi vid universitetet. Här fick han ett stort inflytande, vilket han också haft på handelshögskolan, och flera av hans studenter från den tiden blev sedermera professorer i företagsökonomi.

Nationalekonomi

Nationalekonomi hade tidigt etablerats på Göteborgs Högskola i form av den så kallade Röhsska professuren, vilken inrättades 1902 som en kombination mellan nationalekonomi och sociologi, men där sociologi så småningom föll bort. Vid handelshögskolan fanns också en professur i ämnet, men uppenbarligen vid denna tid av lägre akademisk status än universitetets. Handelshögskolans professur sågs som en hållplats på vägen till universitetsprofessuren, som styrde över den större av de två institutionerna.

Att handelshögskolans professur i nationalekonomi inte hade samma status som universitetets hängde samman med två saker: dels att ämnet på handelshögskolan inte hade samma forskningstradition som universitetsämnet, dels för att ämnet i sig hade lägre status där än på universitetet. På handelshögskolan var det företagsekonomi som var dominanten.

Ekonomisk geografi (kulturgeografi)

Under 1950-talet etablerades ämnet kulturgeografi vid universiteten, också i Göteborg. Även inom detta ämne växte således fram en institutionsdubbling. På handelshögskolan hette ämnet förvisso ekonomisk geografi, men var i sin kärna en del av samma ämne som kallades kulturgeografi vid universitetet, även om kulturgeografi tog ett något bredare grepp på geografiämnet. Också inom detta ämne var det universitetets institution som blev den större av de två.

Rättsvetenskap (juridik)

När det gäller juridiken, eller rättsvetenskap som ämnet hette vid den här tiden, fanns det bara på handelshögskolan. Här uppstod därför inte någon dubbling. Högskolan i Göteborg hade aldrig etablerat ämnet inom sina väggar. Genom sammanslagningen 1971 fick alltså universitetet ett helt nytt ämne.

Det fanns således parallella strukturer i flera ämnen, en organisatorisk oformlighet vilken redan från början hade stört en del statliga utredare, som ville upphäva handelshögskolan och inordna dess verksamhet i universitetet. Men det skulle bli tio år med "oformligheterna". Handelshögskolans litenhet gav upphov till smidig byråkrati men problem när det gäller forskningsmiljön. Organisationen med enprofessorsinstitutioner hade ju även internt kritiserats för bristande flexibilitet på forskningsfronten, där respektive professor huserade på varsin våning i höguset och enligt somliga såg till att träffa varandra så lite som möjligt. Forskningsresurserna var knappa. När det nu fanns parallella statliga institutioner blev det emellanåt så, särskilt när det gäller nationalekonomi, att de som ville läsa vidare och börja forska sökte sig till universitetets institution.

Det var den dubbla institutionsstrukturen och de dåliga forskningsresurserna på handelshögskolan som så småningom ledde fram till bildandet av arbetsgruppen Götek, en av alla dessa utredningar under 1960-talet.

Götek och slutet för Handelshögskolan i Göteborg

Mot slutet av 1960-talet led också handelshögskolans tid som självständig enhet mot sitt slut, och i juli 1971 inleddes skolans institutioner i Göteborgs universitet.

Carl-Gustav Engström, som började sin karriär vid företagsekonomiska institutionen på handelshögskolan och senare blev utbildningsledare på universitetet, har sin bild klar över när upplösningen av Handelshögskolan i Göteborg egentligen började. Det var 1963. Då gav Ulf af Trolle tillsammans med institutionskollegerna Walter Goldberg och Bo Wickström ut boken *För en karriär i näringslivet*, som tog upp ekonomutbildningen ur ett näringslivsperspektiv. Den var kontroversiell för nationalekonomerna, så här skall en motsättning ha grundlagts som successivt fördjupades. Docent Tor Fernholm på den nationalekonomiska

institutionen vid handelshögskolan var en viktig person på institutionen, och han skall ha reagerat våldsamt på boken. Enligt Engström växte från denna dag upp en önskan att liera nationalekonomin med universitetet, medan företagsekonomerna ville stanna kvar på handelshögskolan.

I botten på denna motsättning mellan de två ekonomiämnena fanns dock fortfarande, och finns i viss utsträckning än i dag, olika syn på teori, metod och därmed forskning. Som tidigare visats har, åtminstone i Göteborg, nationalekonomi som ämne varit betydligt mer inriktat på forskning än företagsekonomi, som i stället haft sin tyngd förlagd till grundutbildningen på ekonomlinjen.

Särskilt tydliga blev motsättningarna i samband med att handelshögskolan började upplösas, alltså vid tiden kring 1970. När spärrarna till ekonomlinjen togs bort 1969 välldes det in studenter till linjen, som efter Pukasreformen hette 6 a, och därmed i första hand till företagsekonomiska institutionen som var det tyngsta ämnet på linjen. Det fanns ett uppdämt behov av att gå denna hittills spärrade linje, så när spärrarna togs bort revs fördämningarna.

Det innebar att stora lokaler, biografen och ibland Betlehemskyrkan i centrala staden, fick hyras till storföreläsningar för emellanåt mellan 800 och 1 000 studenter åt gången. De egna lokalerna förslog inte inför en sådan anstormning. Det utvecklades till en närmast katastrofal undervisningssituation. Den redan eftersatta forskningen på företagsekonomiska institutionen blev än mer eftersatt.

Inte heller blev det pedagogiskt särskilt lyckat med massstillströmningen till den numera ospärrade ekonomlinjen. Den inleddes med statistik och nationalekonomi, på en för hög nivå för de flesta av nybörjarna, så utgallringen blev stor. Tidigt kom därför kritik mot ekonomutbildningen för att den helt enkelt var för svår. Linjen startade alltså med statistik och nationalekonomi, vilket snabbt rensade bland studenterna. Det handlade framför allt om kunskapsbrister i matematik och engelska. Genomströmningen blev därför på tok för låg. Carl-Gustav Engström, som vid den tiden var utbildningsledare för bland annat den ekonomlinje som var ett samarbete mellan universitetet och handelshögskolan, hävdar att av 800 intagna kanske 60 tog examen. Ett grundproblem var att statsmakterna släppte på spärrarna utan att i någon nämnvärd utsträckning öka resurserna.

Dessutom kom ganska snart efter Pukassystemets införande kritik mot den bristande integreringen av ekonomlinjen. De två integrationskurser som hade införts 1967 ströks i den nya linje 6 a. Några försök gjordes från höstterminen 1971 att införa moment som integrerade de ingående ämnena på ett lämpligt sätt, men en del av ansträngningarna tycks ha stupat på just de gamla motsättningarna mellan nationalekonomi och företagsekonomi.

Detta var under några enstaka år, säg från 1969 till 1971. År 1971 började man försöka lösa problemen som skapats, och under resten av 1970-talet var förhållandena något mer drägliga på ekonomlinjen, särskilt från 1977 då spärrarna återinfördes i och med den stora högskolereformen.

Händelseförloppet visar att det inom handelshögskolan fanns utrymme för åsiktsskillnader när det gällde den organisatoriska tillhörigheten, och därmed ingen för hela skolan självklar linje i frågan om den sedan länge föreslagna inkorporeringen med universitetet. Rimligt är att dessa åsiktsskillnader kan ha ökat i takt med att de parallella institutionerna på universitetet utvecklades.

När handelshögskolan slutligen gått i graven kom ekonomutbildningen i Göteborg således helt att ligga på det statliga universitetet. Den gamla näringslivsfinansierade handelshögskola som sett dagens ljus 1923 hade successivt blivit allt mer beroende av statliga pengar för sin existens. Särskilt från slutet av 1940-talet, inte minst i samband med nybygget, blev de ekonomiska bekymren allt mer kännbara, vilket resulterade i trepartsavtalet 1952 och förstatligandet 1961. Det går därför att se sammanslagningen 1971 som en logisk följd av en händelsekedja som startat minst 20 år tidigare.

Vägen till sammanslagningen: Götek

Den 1 juli 1969 övertog universitetet huvudmannskapet för Ibero-amerikanska institutet, som vuxit fram på handelshögskolan och länge var en integrerad del av dess verksamhet. I början av november samma år organiserades utredningen Götek. Det var Universitetskanslersämbetet (UKÄ) som tillkallade åtta sakkunniga för att göra en översyn av utbildnings- och forskningsorganisationen på det ekonomiska området i Göteborg.

Till sakkunniga utsågs representanter från handelshögskolan och Göteborgs universitet. Professor Bo Eric Ingelmark, rektor för universitetet, utsågs till ordförande. Ledamöterna var universitetslektor Ove Brandes, professorerna Sven Godlund och Kurt Grönfors, studerandena Karl-Göran Ottosson och Margareta Victors, direktör Bertil Thorburn och avdelningsdirektör Erland Ringborg, gruppens sekreterare. Ringborg började sin karriär som ordförande för SFS, Sveriges förenade studentkår, och fortsatte sedan sin bana inom den statliga administrationen. Vid den här tiden beskrevs han som en ung, hungrig akademiker vilken påbörjade sin statliga karriär som sekreterare för den utredning som ledde till nedläggning av Handelshögskolan i Göteborg.

På egen begäran lämnade Godlund uppdraget den 2 mars 1970 och ersattes av professor Kjell Härnqvist. Kjell Härnqvist, som nu alltså var med om att inlemma handelshögskolan i universitetet, var senare som universitetets rektor aktiv när det gäller att starta en ny handelshögskola i Göteborg, då som en organisation inom universitetet.

De sakkunniga tog sig alltså namnet Götek. I utredningsgruppen satt flera personer med direkt anknytning till handelshögskolan. Kurt Grönfors var dess rektor och professor i rättsvetenskap. Ove Brandes var lärare på skolan, Bertil Thorburn hade suttit i dess styrelse och Margareta Victors studerade på skolan.

Förankringen inom handelshögskolan fanns alltså. Ändå kom utredningens betänkande att innehålla förslaget att skolan skulle läggas ned.

Götek började med att utarbeta förslag om en provisorisk samordning mellan Göteborgs universitet och handelshögskolan för budgetåret 1970/71, och hade ett möte med företrädare för handelshögskolan i december 1969 för att diskutera hur samordningen mellan de två lärosätena skulle genomföras. Ett liknande möte hölls också med representanter för universitetet.

Regeringen följde utredningens rekommendationer och beslutade på våren 1970 att en gemensam organisation för viss samhällsvetenskaplig utbildning och forskning skulle inrättas för kommande budgetår. Det skedde alltså en förtida sammanslagning ett år före den definitiva, men handelshögskolans ledning vägrade att betrakta den annat än som provisorisk.

Resultatet av denna förtida sammanslagning tillsammans med slopandet av spärrarna till högre utbildning, som ekonomlinjen, har beskrivits ovan. Att en sådan samordning skedde berodde på att de fasta utbildningsgångarna á la Ukas/Pukas nu hade blivit verklighet, liksom borttagandet av spärrarna. Det innebar som vi sett en enorm studenttillströmning. I en rapport som delades ut till de anställda på handelshögskolan skrev Kurt Grönfors och Ove Brandes i december 1969 att antalet nyinskrivna på linje 6, som ekonomlinjen alltså kommit att heta på det nya linjespråket, i Göteborg beräknades till mellan 1 500 och 2 000 för läsåret 1970/71. Det var därför man på handelshögskolan kunde tänka sig denna provisoriska samordning med universitetet. Det gällde att klara anstormningen av nya studenter!

Göteks slutbetänkande om forskning och utbildning inom det samhällsvetenskapliga området i Göteborg från och med budgetåret 1971/72 lades fram den 29 april 1970. En utgångspunkt var samordningen för läsåret 1970/71, som i sin tur berodde på att både handelshögskolan och universitetet i princip skulle ge samma ospärrade utbildning, och att tilldelning av lärare och andra resurser skulle ske på samma grunder, vilket ledde fram till kraven på att gemensamt utnyttja de resurser som fanns. Den gemensamma organisationen omfattade i princip all utbildnings- och forskningsverksamhet vid handelshögskolan.

Göteks slutsats blev naturligt nog att det inte längre fanns någon saklig motivering för att bevara en fristående handelshögskola, särskilt som den provisoriska lösningen ansågs administrativt otymplig. Hittills hade 1961 års avtal om förstatligande av Handelshögskolan i Göteborg varit ett avgörande argument för att bevara skolan, vilket var orsaken till att 1955 års universitetsutredning inte hade lagt något förslag om att inordna handelshögskolan i universitetet. Men nu, menade Götek, hade förutsättningarna för en fristående högskola förändrats dithän att fortsatt självständighet för handelshögskolan inte längre var meningsfull. Därför föreslog Götek att handelshögskolan vid utgången av budgetåret 1970/71 skulle upphöra som självständig myndighet och inordnas i Göteborgs

universitet. Institutionerna på de två läroanstalterna skulle slås samman till en institution för varje ämnesområde.

En annan kommitté, utrustningskommittén eller Lup-kommittén för Göteborg, hade varit förutseende och redan i mars 1970 skissat på lokaler för de sammanslagna institutionerna. Företagsekonomi och rättsvetenskap skulle finnas kvar i handelshögskolans byggnad. Kulturgeografi och nationalekonomi skulle inhysas i ett nybygge på Viktoriagatan och statistiska institutionen skulle finnas på Vasagatan 7, där universitetets statistiska institution redan fanns. Lokalerna skulle vara inflyttningsklara till budgetåret 1972/73. I samband med inordnandet under universitetet skildes statistiken från handelshögskolans nationalekonomi och gifte sig med sin namne på universitetet i stället.

En ekonomisk fakultet?

Tanken på att bilda en ekonomisk fakultet hade varit på tapeten redan före Göteks betänkande kom ut, så utredningen tittade också på den frågan. Utredningen hade vid kontakter med berörda på både handelshögskolan och universitetet inte funnit något stöd för tanken att det efter sammanslagningen skulle bildas en särskild fakultet för de ekonomiska ämnena. Att man inte skulle ha hört positiva tongångar i den frågan på handelshögskolan låter lite märkligt eftersom det är precis det förslaget som fakulteten och utbildningsnämnden vid handelshögskolan förde fram i sitt remissvar från slutet av september 1970.

Hursomhelst hade Götek inte uppfattat något stöd för en ekonomisk fakultet inom universitetet, utan föreslog att fakulteten på handelshögskolan skulle slås samman med den samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet. Däremot föreslog man också att så kallade linjenämnder kunde inrättas vid denna utvidgade samhällsvetenskapliga fakultet, för att slå vakt om studiegången inom det som på Göteborgs universitet närmast var utbildningslinje 6 a i det nya systemet med utbildningslinjer, och som vid handelshögskolan var civilekonomutbildningen. Detta var väl då en eftergift för opinionen inom inte minst handelshögskolans företagsekonomiska institution som delvis redan kommit. Linjenämnderna skulle vara samordnande organ för de olika ämnen som fanns representerade på en viss utbildningslinje.

Göteks förslag omdiskuterat

Inom Handelshögskolan i Göteborg fanns väldigt många och splittrade åsikter om "Ringborgs utredning", men enligt Clas-Göran Alvstam stod en grupp åtminstone utåt samlad, nämligen professorerna. De sade samstämmigt nej. Och sammantaget var motståndarna i majoritet inom handels.

Men också bland professorerna på handelshögskolan tycks de verkliga åsikterna ha gått isär. Alla verkar inte ha varit emot sammanslagningen med universitetet. En del hade sett frågan resursmässigt rationellt och kommit till en annan slutsats.

Hur professor Kurt Grönfors, som ju satt med i Götek, ställde sig i frågan ger han själv svar på i en intervju i *ekon* nr 3 1971, alltså i Handelshögskolans studentkårs tidning från mars 1971. Det var då klart att handelshögskolan skulle upphöra den 1 juli samma år, så tidningens redaktör Anders Olsson passade på att intervjua Grönfors, handelshögskolans siste rektor.

Grönfors hade redan tidigare i en intervju hävdade det orimliga att bedriva samma ospärrade utbildningar på två olika ställen i samma stad. Nu menade han att också en spärrad utbildning med samma kursplaner som en ospärrad var meningslös. Det enda sättet två ekonomutbildningar kunde samexistera var om den ena inte bara var spärrad utan också hade en egen profil, till exempel i form av en långtgående integration mellan ämnena. Men det var inte längre aktuellt.

Grönfors var också emot förslaget om att bilda en ekonomisk fakultet inom universitetet, som hade förts fram av handelshögskolans utbildningsnämnd. Om en sådan hade bildats skulle ämnen som nationalekonomi och kulturgeografi på ett konstlat sätt skurits av från andra samhällsvetenskapliga ämnen. Han erkände också att man på handelshögskolan faktiskt saknat den typen av berikande kontakter med andra samhällsvetenskapliga ämnen som beteendevetenskap. Och han vitsordade att erfarenheter från handelshögskolan i hög utsträckning tagits tillvara när man utformade den nya ekonomutbildningen, linje 6 i det nya linjesystemet. Det enda som inte tillvaratagits i den nya utbildningen var handelshögskolans försök med integrationskurser.

I stället för att sörja en skola som var på väg att gå i graven pekade Grönfors på det positiva i det ekonomcentrum som höll på att ta form kring Vasa- och Viktoriagatorna, där de sammanslagna institutionerna skulle komma att samlas. Grönfors hade uppenbarligen inte haft några större problem med att sitta i utredningsgruppen Götek. Han delade de flesta av dess slutsatser, och avvek alldeles tydligt från den samsyn som skulle ha rått mellan handelshögskolans professorer när det gäller Göteks förslag. Dessutom var han full av tillförsikt inför framtiden och avslutade intervjun med att betona den positiva och intressanta utveckling universitetet stod inför med uppbyggnaden av ett ekonomcentrum och en ökad samhällsvetenskaplig orientering av debatten och i samhället, vilken skulle kunna öppna storartade möjligheter: "Det finns alla möjligheter att här i Göteborg skapa landets centrum för samhällsvetenskaplig utbildning".

Jag har inte hittat något dokumenterat om vilken inställning de båda tidigare professorerna i företagsekonomi, Albert ter Vehn och Ulf af Trolle, hade till sammanslagningen. Albert ter Vehn gick i pension 1967, efter över 40 år på sin professorstjänst, och af Trolle lämnade Handelshögskolan året därpå. Båda hade således slutat när sammanslagningen blev aktuell, men hade arbetat som lärare i företagsekonomi både på handelshögskolan och vid universitetet, och skulle möjligen ha givit tanken om sammanslagning sitt stöd, om än kanske med olika bevekelsegrunder. Om ter Vehn gick nämligen ryktet att han med sin tyska bak-

grund helst hade blivit universitetsprofessor; högskoleprofessor hade inte samma status. Men kanske han egentligen tänkte som Trolle, att han såg möjligheterna med en betydligt större organisation, vilket Trolle vid något tillfälle givit uttryck för. Men det finns olika åsikter om vilken ståndpunkt Trolle rimligen skulle ha intagit. Carl-Gustav Engström menar att sammanslagningen inte skulle ha blivit av om Trolle varit kvar på handelshögskolan. Trolle skulle ha satt sig på tvären och fått övriga skolan med sig.

Andra är inte lika övertygade. Claes-Göran Alvstam menar tvärtom att Ulf af Trolle tillsammans med kollegan Albert ter Vehn bäddade för sammanslagningen genom att börja samköra de båda företagsekonomiska institutionerna, den egna på handelshögskolan och den nya på universitetet. Trolle stödde dessutom ett ökat samarbete mellan de båda nationalekonomiska institutionerna.

Att kontrafaktiskt försöka avgöra vad Ulf af Trolle skulle ha tagit för ståndpunkt i sammanslagningsfrågan om han suttit kvar som rektor kring 1970-71 är naturligtvis omöjligt och därtill inte särskilt intressant. Däremot kan vi konstatera att han onekligen var en viktig del av utvecklingen under den tid han fanns på handelshögskolan och sedan på företagsekonomiska institutionen vid universitetet, och att han definitivt i någon mån faktiskt bäddade för sammanslagningen.

När det gäller nationalekonomerna hade professor Harald Dickson redan tidigare gett uttryck för tankar på en sammanslagning av de två nationalekonomiska institutionerna i staden. Han om någon visste ju att det skulle öppna för helt andra forskningsresurser än de som fanns på institutionen vid handelshögskolan. Det är ganska lätt att föreställa sig att han inte sade direkt nej till Göteks förslag, även om hans tanke om sammanslagning av nationalekonomi handlade om att den sammanslagna institutionen skulle placeras på handelshögskolan, inte på universitetet. Det är ändå rimligt att tänka sig att han kunde se fördelar med en sammanslagning.

Det lämnar oss med professorerna i företagsekonomi och ekonomisk geografi. Där fanns ett motstånd mot Göteks förslag om sammanslagning.

Bland studenterna fanns en överväldigande majoritet för att handelshögskolan skulle bestå. Utbildningen hade hög status inom näringslivskretsar och denna ville de blivande företagsledarna behålla.

Det tycks bland lärarna inte ha funnits några större institutionsskillnader på handelshögskolan i synen på sammanslagningen, helt enkelt för att de flesta inte tänkte i institutionstermer. Detta gällde särskilt den företagsekonomiska institutionen. Företagsekonomi var inget begrepp som användes eftersom institutionen var uppdelad på fyra avdelningar med varsin professur. Studenterna läste således redovisning, marknadsföring, kostnads/intäktsanalys eller organisation och administration. Det var avdelningarna som framstod som enheter, inte det övergripande begreppet företagsekonomi. Just för att den stora företagsekonomiska in-

stitutionen var uppdelad på fyra ganska självständiga avdelningar upplevdes inte handelshögskolan som tydligt profilerad utifrån institutioner. De övriga ämnena på handelshögskolan, nationalekonomi, ekonomisk geografi, rättsvetenskap och statistik, var inte några större institutioner och gav hyggligt svängrum åt individuella ställningstaganden. Inom framför allt rättsvetenskap och nationalekonomi fanns flera personer som såg fördelar med en sammanslagning.

Trots det kan man av intervjusvar att döma få känslan av att de flesta på handelshögskolan var emot sammanslagningen, samtidigt som många säkert insåg att det på sikt inte gick att spjärna emot. Den kostsamma dubbleringen och möjligheterna till ökade resurser genom en sammanslagning var argument som var svåra att värja sig emot, så någon hård kamp för att bevara handelshögskolan var ingen beredd att ge sig in på. Dessutom kan en viss uppgivenhet ha brett ut sig efter alla utredningar, betänkanden och omorganisationer som skett sedan förstatligandet 1961. Staten hade gjort klart vem som satt på pengarna och därmed makten.

Förslaget remissbehandlas

Göteborgs förslag gick ut på remiss till berörda parter inom handelshögskolan och universitetet. Remissvaren kom in först under september månad 1970. Från handelshögskolan svarade både fakulteten och studierådet, från universitetet svarade den samhällsvetenskapliga fakulteten.

Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet konstaterade att förslaget innebar att handelshögskolan och samhällsvetenskapliga fakulteten sammanfördes till en organisation, en slags utvidgad samhällsvetenskaplig fakultet. Fakulteten stödde förslaget, men hade en del synpunkter.

En av synpunkterna gällde inrättandet av linjenämnder, som företagsekonomerna livligt stött som ett sätt att bevara civilekonomutbildningen så intakt som möjligt. Andra institutioner hade emellertid varit betydligt mer tveksamma. Nationalekonomi hade ställt sig avvaktande och ville att linjenämndens funktion skulle preciseras närmare. Statistiska institutionen var inne på ungefär samma linje och förordade fortsatt utredning, medan kulturgeograferna röstade för avslag eftersom linjenämnderna skulle innebära ökad byråkrati.

Samhällsvetenskapliga fakulteten ville därför vänta med en definitiv ståndpunkt tills saken utretts ytterligare. I övrigt handlade deras remissvar i hög utsträckning om hur den sönderslagna handelshögskolans resurser skulle portioneras ut. Det rörde sig om sådant som administrativa tjänster och bibliotek. Bland annat ville man att tre biträdestjänster från handelshögskolan som enligt Göteborg skulle föras över till universitetet centralt skulle få arbetsuppgifter inom den samhällsvetenskapliga fakultetens ämnesområde. Dessutom ansåg fakulteten att avkastningen av handelshögskolans fonder, som Handelskammaren disponerar för "handelshögskoleändamål", skulle komma den högre utbildningen och forsk-

ningen inom det ekonomiska området i Göteborg till godo. I övrigt tillstyrktes utredningens förslag. Handlingen är undertecknad av Artur Attman, professor i ekonomisk historia, och Stina Nilsson, sekreterare.

Utbildningsrådet vid handelshögskolan skrev i sitt remissvar att dess särskilda uppgift var att tillvarata avnämarnas intressen, det vill säga intresset hos näringslivet och den offentliga förvaltningen. Ur deras synvinkel måste handelshögskolans upphörande innebära "en betydande olägenhet". De studerande som gått ekonomutbildning på universitetet ansågs inte ha samma profil som de handelshögskoleutbildade civilekonomerna, och erfarenheterna av den väl sammanhållna utbildningen av civilekonomer hade visat sig ge så gott resultat att det inte fanns några skäl att ändra på den. Slutsatsen blev att "Från näringslivets synpunkt innebär upplösandet av handelshögskolan en klar försämring av möjligheterna att rekrytera effektiv och välutbildad arbetskraft".

När nu förslaget om sammanslagning lagts insåg företrädarna för handelshögskolan trots allt att loppet var kört. Det gällde att gilla läget och att komma med en lösning som var "*second best*". Studierådet ansåg att om ekonomlinjen även i fortsättningen skulle kunna hållas samman som en utbildningslinje krävdes ett samordningsorgan. Linjenämnderna kunde vara ett sådant, under förutsättning att de fick en stark ställning vid planering av ekonomilinjerna, en slags minimigaranti för att i någon mån ersätta den integrerade uppläggningsstudier. Linjenämnden måste därför bli ett kraftcentrum för policy- och planeringsbeslut, inte betungas med rutinärenden.

Men det blev ingen linjenämnd den här gången. Frågan stöttes och blöttes ett tag, men begravdes sedan. Det fanns ett motstånd mot den från vissa lärare, vilka såg det som ett sätt att försöka bevara handelshögskolan inom universitetets ramar, vilket det ju i hög utsträckning också var.

I början av september 1970 diskuterade också fakulteten och utbildningsnämnden vid handelshögskolan Göteborgs förslag. Två arbetsgrupper tillsattes. En för att utarbeta ett yttrande utifall Handelshögskolan i Göteborg trots allt skulle bestå som självständig enhet, en annan för att utarbeta förslag om skolan skulle komma att upphöra.

Därefter diskuterades Göteborgs remiss vid två ytterligare möten, den 21 och 28 september. Under remissarbetets gång blev det helt klart att handelshögskolan skulle komma att inkorporeras i Göteborgs universitet. Fakultetens svar på Göteborg blev därför den andra arbetsgruppens förslag, nämligen att en ekonomisk fakultet borde inrättas vid Göteborgs universitet. Lars Westberg, lektor på handelshögskolans nationalekonomiska institution, reserverade sig mot beslutet i efterhand, eftersom han inte kunde medverka vid mötet när det antogs. Westberg skriver att "Jag uppfattar en sådan fakultetsutformning som försvarande för ett vidgat samarbete mellan de samhällsvetenskapliga ämnena." Önskvärdheten i ett sådant

samarbete hade betonats också i nationalekonomigruppens remissvar.

Här kan vi uppenbarligen åter se en spricka mellan nationalekonomi och företagsekonomi. Det framgår emellertid inte helt tydligt om hela "handelshögskolefalangen" inom nationalekonomi stod bakom Westberg och tyckte som nationalekonomigruppens majoritet, eller om det också fanns en spricka inom nationalekonomiämnet, då mellan folk från handelshögskolan respektive Göteborgs universitet. Förmodligen var det inte så. Ingenting i mitt material tyder på det. Nationalekonomerna verkar överlag inte ha haft samma kärlek till handelshögskolans civilekonomlinje som skolans företagsekonomer.

Fakulteten vid handelshögskolan svarade på Göteks remiss först den 30 september 1970. Huvudståndpunkten var att handelshögskolan inte borde upplösas. Göteks förslag "i framlagt skick" avstyrktes alltså. Att man gått med på tillfälliga, provisoriska, lösningar för att disponera utbildningsresurserna under innevarande läsår, för att tillfälligt klara rutinerna i det påbörjade, stegvis startande Pukassystemet, innebar inte att man sagt ja till en långsiktig sådan lösning.

Fakulteten sade alltså nej till Göteks förslag om sammanslagning av handelshögskolan och universitetets samhällsvetenskapliga fakultet, men menade att om en sammanslagning ändå skulle äga rum borde en ekonomisk fakultet bildas för i princip de ämnen som redan fanns inom handelshögskolan. Dessutom ställde man helhjärtat upp på förslaget om en linjenämnd, och i slutet av oktober 1970 beslutade fakulteten att skicka en delegation från handelshögskolan till Stockholm för att träffa statsrådet Moberg på utbildningsdepartementet och där försöka åstadkomma en departementsskrivning som innebar att en linjenämnd borde komma till stånd, och att det skulle vara rimligt om fakultetsnämnder bildades under ett övergångsskede.

Sammanslagningen i praktiken

På handelshögskolan var vid tiden för sammanslagningen den företagsekonomiska institutionen stor, enligt somliga för stor för att egentligen vara till gagn för skolan. Av de ledande på institutionen, de då fyra professorerna, var det vid decennieskiftet 1970 bara Bo Wickström som hade disputerat (1971 disputerade också Sten Jönsson). De andra var bara licentiater. Och forskarinriktningen var inte stark inom ämnet. När den företagsekonomiska institutionen vid handelshögskolan slogs ihop med sin betydligt mindre namne på universitetet hade ingen av institutionerna någon forskarutbildning att tala om. Den nya doktorsexamen hade införts 1970, så det blev för företagsekonomerna att efter sammanslagningen försöka bygga upp en mer forskningsinriktad verksamhet än hittills, vilket inte underlättades av den enorma undervisningsbörda man fick på grund av studenttillströmningen när spärrarna togs bort 1969.

Snart blev det också diskussion om handelshögskolans fonder. Götek skulle egentligen inte ägna sig åt frågan, men kunde inte låta bli att ändå lägga fram ett

förslag om hur fonderna skulle disponeras. När det gällde den mindre delen av dem, stipendiefonderna, menade Götek att permutation borde begäras, alltså att regeringen tillät förändring av donationsvillkoren, alternativt att överenskommelse kunde nås med Handelskammaren som gjorde att stipendierna kunde gälla dem som studerar vid Göteborgs universitet och går på en utbildning som motsvarar den som tidigare gavs på Handelshögskolan i Göteborg.

När det gällde övriga fonder konstaterades att tillgångar motsvarande en årlig avkastning av 100 000 kronor i form av räntebärande svenska statsobligationer i samband med förstatligandet hade överförts till en depå. Avkastningen av dessa fonder hade hittills av Handelskammaren levererats in till statsverket senast tre månader före varje budgetårs utgång, som bidrag till handelshögskolans drift. Avkastningen av resterande delen av fonderna hade Handelskammaren, efter avsättningar till förstärkning av kapitalet, ställt till handelshögskolans styrelses förfogande, för att ganska fritt användas för att främja högskolans syfte. Dessa medel uppgick vid denna tidpunkt till ytterligare 100 000 kronor.

Handelshögskolan och Handelskammaren hade båda uttalat att en fristående handelshögskola var en viktig förutsättning för att donatorernas huvudönskemål, en handelsutbildning som motsvarade näringslivets behov, kunde anses fullföljt.

Handelskammaren förklarade sig dock beredd att träffa avtal om att avkastningen skall ställas till universitetets förfogande, om ramarna för användningen av medlen och formerna för beredning av ärenden reglerades på ett visst sätt. Götek hade utarbetat ett förslag till avtal mellan Handelskammaren och staten, där avkastningen av fonderna ställdes till universitetets förfogande så att samhällsvetenskapliga fakulteten skulle besluta om användningen, och att ramen för denna användning sätts vid utbildning och forskning inom det ekonomiska området i vid mening, "för vilka kostnaderna inte kan bestridas inom ramen för universitetets reguljära resurser".

Att Götek lade ett sådant här förslag berodde på insikten om att fondavkastningen inte utan rättslig prövning kunde komma den statliga utbildnings- och forskarverksamheten i Göteborg till del, om man inte lyckades nå en överenskommelse mellan staten och Handelskammaren. Handelskammaren skulle få inflytande genom ett råd, bestående av tre ledamöter från fakulteten, två studenter och fem från Handelskammaren. Detta råd skulle vara ett beredningsorgan för ansökningar om medel från fonderna.

Internationalisering utgick från geografin

Några avslutande ord om den gamla handelshögskolan, den som definitivt gick i graven 1971. Jag skall här ta upp internationaliseringen, ett ämne som i allra högsta grad är levande på dagens moderna handelshögskola. Det finns därför orsak att något stanna vid frågan och söka spåra dess rötter bakåt, i den gamla strukturen.

Internationell ekonomi fanns som tillvalskurs på Handelshögskolan i Stockholm från slutet av 1950-talet, medan ämnet kom till Handelshögskolan i Göteborg genom den nya studieordningen 1960 som ett av de valbara alternativen under den sjätte och avslutande terminens studier. Undervisning i ämnet startade vid Handelshögskolan i Göteborg därför inte förrän 1963, då 1960 års studieordning började gälla fullt ut.

Varför kom denna internationella inriktning så sent på handelshögskolan? Erling Andersson, lektor vid geografiska institutionen på handelshögskolan under den statliga tiden, menar att frånvaron av internationellt inriktade studier dessförinnan bara var skenbar. Genom att handelshögskolan redan från starten 1923 fick en internationell prägel fördröjdes troligen inrättandet av internationell ekonomi som examensämne. Man tänkte inte i de banorna eftersom hela utbildningen var internationellt inriktad.

På dagens handelshögskola är den internationella inriktningen närmast självklar. På den gamla handelshögskolan tog det längre tid att nå samma grad av institutionalisering. Visst hade en del lärare internationella kontakter, och visst hade lärarna på handelsteknik tysk bakgrund, och visst var språken viktiga, men en verklig internationalisering av utbildningen dröjde alltså till 1963.

Fördröjningen av internationaliseringen, där alltså internationaliseringen fördes upp i studieplanerna och fick organisatorisk stadga, berodde inte minst på att de studenter som tidigt skaffade sig en internationell inriktning snabbt plockades ut av det privata näringslivet. De blev således inte kvar på skolan och kunde därmed inte heller fungera som inspiratörer.

Internationaliseringen före 1960 skedde dels genom undervisningen i ekonomisk geografi, dels genom det stora inslaget av språk i studierna. Geografiska institutionen spelade förmodligen störst roll åtminstone under den första fasen av internationalisering på Handelshögskolan i Göteborg. De hade bäst internationella kontakter. Inom företagsekonomi var det professor Sune Karlsson vid Uppsala universitet som drev internationaliseringslinjen hårdast. Karlsson hade ett förflutet i FN:s ekonomiska sekretariat och därför goda internationella kontakter. Inspirationen från Uppsala spelade också viss roll för etablerandet av den internationella ekonomlinjen i Göteborg.

Den ökande internationaliseringen av näringslivet liksom tillkomsten av EEC och EFTA var faktorer som fick ledningen på handelshögskolan att ta ett fastare organisatoriskt grepp om den internationella utbildningen. Administrationen av kursen knöts till institutionen för ekonomisk geografi, men var i övrigt en starkt integrerad kurs där förutom geografi ingick moment av företagsekonomi och nationalekonomi, i mindre utsträckning också av rättsvetenskap. Några fasta lärartjänster för just den här inriktningen skapades däremot aldrig. Undervisningen lades ut på institutionernas befintliga lärare genom att institutionerna tillsammans skapade en så kallad resurspool.

I samband med sammanslagningen av handelshögskolan med universitetet 1971 lades ämnet ned.

– När man beslutade om sammanslagningen var det detta integrationsämne som först rök, säger Claes-Göran Alvstam, numera professor i kulturgeografi och tidigare ledamot av handelshögskolans ledningsgrupp.

Han hade börjat studera företagsekonomi på Handelshögskolan i Göteborg, bytte till nationalekonomi när han tyckte att företagsekonomin blev för ointellektuell och fastade snart i ämnet internationell ekonomi där han fick en tjänst. När tjänsten försvann i samband med att sammanslagningen planerades öppnade sig en ny möjlighet på ekonomisk-geografiska institutionen, där en assistenttjänst blev ledig. Ett krav ställdes dock: Alvstam blev tvungen att läsa in det första betyget i ekonomisk geografi under sommaren så att han på hösten hade läst nästan lika mycket av ämnet som studenterna. Det var så han kom in i geografiamnet, i vilket han sedermera blev professor.

Ekonomisk geografi på handelshögskolan hade emellertid aldrig någon särskilt stark ställning. Sven Dahl, som doktorerat på ett agrarhistoriskt ämne, var professor och hade en lektor och en assistent vid sin sida. Den kulturgeografiska institutionen på universitet var betydligt större och starkt expansiv. Där satt Sven Godlund på professuren och drog in statliga utredningspengar på löpande band. Samhällsbygget krävde vägar, järnvägar, hamnar, flygplatser, broar, ja all den infrastruktur ett växande samhälle behöver. Allt måste utredas och förankras. Här kom kulturgeograferna väl till pass. Godlund var vid sidan av statsvetaren Jörgen Westerståhl den professor som drog in mest utredningspengar till Göteborgs universitet vid den här tiden.

4. Handelshögskolan läggs ned och återuppstår Övervintring (1971–86)

Den första juli 1971 upphörde Handelshögskolan i Göteborg som organisatorisk enhet. Ett omedelbart resultat var att de dubbla institutionerna försvann eftersom handelshögskolans institutioner slogs samman med sina motsvarigheter vid universitetet. De institutioner som berördes var som nämnts företagsekonomi, nationalekonomi och kulturgeografi. Kulturgeografi fanns inte med detta namn på handelshögskolan, men dess institution i ekonomisk geografi gick upp i universitetets kulturgeografiska institution. Rättsvetenskap fanns bara på handelshögskolan så den institutionen kunde fortsätta intakt.

När handelshögskolan upphörde ombildades också studentorganisationen Handelshögskolans i Göteborg studentkår (HHGS). Studenterna skulle härnäst tillhöra samma studentkår som övriga universitetsstuderande, det vill säga Filosofiska fakulteternas studentkår (FFS). Men den fristående studentkåren vid handelshögskolan hade samlat på sig vissa tillgångar som den sista kärstyrelsen ville bevara för ekonomistudenternas räkning. Från den 1 juli 1971 övergick därför HHGS med sina tillgångar, bland annat en sportstuga i Hindås, i den frivilliga studentkåren Götekon (Göteborgs ekonomistuderandes förening). Götekon bestod av ekonomistuderande som i någon mån försökte förvalta handelshögskolans arv, och organisationen kom att bli en av förespråkarna för att återupprätta en handelshögskola ett drygt decennium senare.

Efter sammanslagningen

Ämnet kulturgeografi fanns som sagt inte på handelshögskolan, däremot ekonomisk geografi, som emellertid hade en ganska svag ställning. Sven Dahl var professor. Efter sammanslagningen kom han och hans tidigare institution att hamna i skuggan av den betydligt större och mer expansiva kulturgeografiska institutionen vid universitetet, som vid tiden för sammanslagningen låg på Bangatan i Majorna. Där var Sven Godlund professor.

Som tidigare nämnts hade Sven Godlund vid sidan av professorn i statsvetenskap Jörgen Westerståhl profilerat sig som en utredare av rang, och deras institutioner drog in stora medel på statliga utredningar. Denna expansionism kom att dominera även den sammanslagna geografiinstitutionen, som placerades i nyrenoverade lokaler på Viktoriagatan 30 tillsammans med nationalekonomiska institutionen.

Nationalekonomiska institutionen på handelshögskolan slogs följdriktigt ihop med sin namne på universitetet, som då fanns ute på Mölndalsvägen. Eftersom universitetsinstitutionen varit den tunga på forskningssidan hade handelshögskolestudenter som ville läsa vidare och börja forska gått över till universitetets institution, så en mindre överströmning hade redan skett. De två institutionerna

hade varsin professur, så efter sammanslagningen fick den nya institutionen alltså två professurer.

Men den här perioden i institutionens historia hade nog kunnat börja bättre. Den nyligen tillträdde professorn på universitets institution bodde i USA och pendlade till Göteborg. Därför syntes han ganska sällan på institutionen i Göteborg. Det gav visserligen större svängrum för den andre professorn, Harald Dickson som kom från handelshögskolan, men var rimligen inte ett optimalt utnyttjande av befintliga resurser.

Den företagsekonomiska institutionen vid universitetet hade som vi sett ända sedan starten 1958 framstått som en lillebror till handelshögskolans institution, och det var lärare från handelshögskolan som stått för mycket av dess undervisning, så här var viktförhållandena omvända jämfört med kulturgeografi och nationalekonomi. Kanske var det orsaken till att universitetets företagsekonomer fick flytta till handelshögskolebyggnaden efter sammanslagningen.

Kvar i den upplösta handelshögskolans höghus på Vasagatan blev inte bara företagsekonomi utan också rättsvetenskap. Till skillnad från de andra institutionerna hade rättsvetenskap inte haft någon namne vid universitetet. Den juridik som fanns inom högskoleväsendet i Göteborg fanns alltså ända från början, från 1923, på handelshögskolan, så den rättsvetenskapliga institutionen förblev intakt densamma som tidigare.

Det var en egenhet hos Göteborgs universitet att inte ha någon juridisk fakultet. Det gjorde bland annat att Göteborg inte hade någon examinationsrätt för juris kandidater. Juristerna på handelshögskolan hade länge velat få till stånd en egen sådan linje eftersom de som ville läsa en jur. kand. länge hänvisades till universitetet i Lund, men detta bromsades av att universitetet inte hade någon juridisk fakultet och av att juridik, i form av rättsvetenskap, som sagt bara fanns på handelshögskolan.

Juristerna i Göteborg var specialister av olika slag, som till exempel Kurt Grönfors med en professur i sjö- och transporträtt. Dessutom fanns en grupp kring lektor Olle Bruun som höll på med allmän handelsrätt. Handelshögskolans rättsvetenskap låg i flera avseenden alltså nära traditionella handelsämnen.

De flesta som kom från handelshögskolans institutioner för nationalekonomi, kulturgeografi och rättsvetenskap tyckte att forskarmiljöerna förbättrades genom sammanslagningen. Nationalekonomi från gamla handelshögskolan kom att snabbt inlemmas i universitetets forskarutbildningstradition, medan företagsekonomi befann sig i en annan situation. Institutionen hade ingen egentlig forskarutbildning och de flesta av institutionens professorer och lärare var bara licentiater. De enda som hade disputerat var som tidigare nämnts Bo Wickström och Sten Jönsson. De praktiskt inriktade företagsekonomerna utbildade framför allt för näringsliv och förvaltning, och det var inte särskilt många av deras stu-

denter som gjorde akademisk karriär. Men efter sammanslagningen började en verklig forskarutbildning utvecklas också på företagsekonomiska institutionen.

De mot sammanslagningen negativa åsikterna frodades framför allt på just företagsekonomiska institutionen. Sten Jönsson, som 1976 blev professor i redovisning, ett av de fyra större ämnesområden som rymdes inom företagsekonomi, menar att det föddes en slags motståndsrörelse på hans institution.

– Vi hade en fiende som hette Lars Gurmund. Jag vet inte vad han var då men han blev universitetsdirektör. Han tryckte ned företagsekonomerna. Jag råkade själv ut för det.

Orsaken var än en gång brist på resurser. Sten Jönsson hävdar att inom redovisning var institutionen i Göteborg vid den här tiden den största i Norden, sett till produktion av doktorer och publikationer, men hade minst resurser. En närmast orimligt stor arbetsbörda lades på honom själv och hans assistent Einar Häckner, numera professor vid Mittuniversitetet. Jönsson fick avslag på sin begäran om ytterligare en professur och försökte därför själv samla medel till en sådan, dock utan att lyckas.

– Det var sådant som gjorde att många företagsekonomer ville ha tillbaka handelshögskolan som en arbetsenhet. Jag blev med i den rörelsen närmast automatiskt därför att det var redovisning som då var det största ämnet, och det var vi som främst drabbades av resursproblemen.

Så det fanns enligt Sten Jönsson en tydlig handelshögskoleanda bland företagsekonomerna. Att den främst fanns på företagsekonomiska institutionen berodde dels på resursproblemen, dels på att den företagsekonomiska institutionen på gamla handelshögskolan vid sammanslagningen var klart större än sin namn vid universitetet. Att kontroverser funnits också på den gamla handelshögskolan minskade inte känslan för den. De kontroverserna kunde lättare lösas i den mindre och byråkratiska organisationen.

– När vi åkte in i den där stora universitetsapparaten blev det en identitetskris, samtidigt som vi upplevde att vi genom den enorma tillströmningen av studenter fick en definitiv resursbrist, menar Jönsson.

Det var alltså när spärrarna till de olika utbildningslinjerna togs bort som studenttillströmningen till inte minst ekonomutbildningen närmast exploderade. På kort tid femdubblades antalet studenter på linjen. Det bör åter poängteras att den ökande studenttillströmningen inte hängde samman med handelshögskolans inlemmande i universitetet utan med de universitetsreformer som låg i tiden, vilka som vi sett också var starkt bidragande orsaker till själva sammanslagningen.

Tillströmningen innebar massundervisning med flera hundra studenter vid varje föreläsning. Det var naturligtvis ansträngande för de inblandade lärarna, men samtidigt ekonomiskt fördelaktigt för dem som fanns inne i systemet. De blev extralektorer, vilket lönemässigt var ganska bra. Då gällde att så snabbt som

möjligt få ihop sina obligatoriska 400 timmars undervisning per år, sedan kunde man ägna sig åt forskning. Den generation som kom in i det här läget, födda mellan cirka 1940 och 1947, fick det därför rätt bra.

Den stora högskolereformen

Det reformarbete som påbörjats med U-55 och U-63 fortsatte med fler trumvirvar under 60-talet: Ukas, Pukas och U-68. Det var U-68 som ledde fram till den stora högskolereformen 1977. De fasta studiegångarna och yrkesinriktningen av studierna, båda barn av Pukas, behölls, men universitetet blev en del av en sammanhållen högskola i vilken all eftergymnasial utbildning inordnades.

U-68 innehöll också förslag om ökade möjligheter att få tillgodoräkna sig arbetslivserfarenhet vid ansökan till högre studier. Detta infördes, men kom att kritiserar för att förvrida åldersstrukturen på universitetet. De universitetsstuderandes medelålder ökade, vilket var till förfång för dem som ville gå en spikrak karriärväg från gymnasium via högre studier till arbete eller forskning, något som bland annat Ulf af Trolle från den gamla handelshögskolan kritiserade. Också mer moderna utredningar har visat att det är samhällsekonomiskt mest lönsamt om individerna går direkt från gymnasium vidare till högskolan, även om det inte nödvändigtvis är det mest lönsamma eller önskvärda för den enskilda individen.

Genom högskolereformen 1977 blev de flesta utbildningslinjer spärrade. Andra viktiga inslag var startandet av ett antal regionala högskolor, som i sina respektive regioner skulle ge högskolemässig grundutbildning men inte ägna sig åt forskning. Dessutom inleddes en rad tidigare fristående högskolor i den statliga universitetssfären, till exempel konsthögskolor, teaterhögskolor, socialhögskolor och journalisthögskolor. Det bäddade för en rekyll tio år senare.

Många såg reformen som ett barn av de vänsterpolitiska stämningar som rådde från 1968 och framåt. Syftet skulle ha varit att sätta en vänsterprägel på den högre utbildningen, att omvandla den från en elitär företeelse till en massutbildning. Måhända fanns tanken hos en del av reformivrarna, men den grundläggande orsaken var mer pragmatisk, nämligen den stora studenttillströmningen som började under 1960-talet och som i kombination med stor frihet att välja ämnen resulterat i dålig genomströmning. En del såg framför sig det unga seklets drönare vid universitetet, som tidigt skrevs in, sent skrevs ut men aldrig blev klar, en figur som hämtad ur en skröna av Fritiof Nilsson Piraten. Ukas/Pukas hade så här långt inte lyckats särskilt bra med att öka genomströmningen.

Ur den synvinkeln var emellertid universitetsreformen 1977 inte särskilt väl tajmad. Det problem reformen syftade till att lösa, den stora tillströmningen, fanns inte längre när reformen väl presenterades. Tvärtom, under första hälften av 1970-talet, efter en kortvarig explosiv ökning i samband med att spärrarna upphävdes 1969, hade studenttillströmningen minskat för att därefter närmast stagnera, varför flera universitet brottades med övertalighet på både lärar- och

lokalfronten eftersom den så kallade universitetsautomatiken gett universiteten ökade resurser efterhand som studentantalet ökade.

Man skulle av det ovan sagda och den stora utredningskapacitet som lades ned på högskoleområdet kunna tro att diskussionen i samband med och efter den stora högskolereformen var intensiv. Så var emellertid inte fallet. Ulf af Trolle återgav en del av den diskussion som ändå förekom i en bok om den akademiska utbildningen i Sverige som han gav ut flera år senare. De som yttrade sig var företrädesvis män med egen universitetsbakgrund, som alla betonade behovet av en studerande och forskande elit, vilken kunde hotas om jämlikhetssträvanden när det gäller den högre utbildningen gick för långt. Så till exempel poängterade Torgny T Segerstedt att det utan en skapande elit inte görs några vetenskapliga framsteg. Men denna kritik fick ingen betydelse för den faktiska utvecklingen.

Reformen uppfattad som försämring

Vid tiden kring handelshögskolans inkorporering med universitetet var både personal och studenter vid handelshögskolan aktiva för att till myndigheterna kommunicera de problem man tyckte sig se med ekonomutbildningen och dess framtid. Pukasystemet hade enligt många inneburit klara försämringar av utbildningen.

Några dagar före nedläggningen, den 28 juni 1971, skickade därför studentkåren vid den döende handelshögskolan ett brev till universitetskansler Hans Löwbeer för att påtala sin oro för utvecklingen av ekonomlinjen. Enligt studenterna hade Pukas inneburit en rad olika försämringar: dålig verklighetsanknytning, brister i examinationsförfarandet, ingen samordning mellan de berörda institutionerna, och som resultat av detta en kraftig kvalitetssänkning. Till kvalitetsförsämringen bidrog också kravet på genomströmning. En viktig faktor i sammanhanget var resursbrister, särskilt brist på kvalificerade lärare i en situation med ökad studenttillströmning. Studentkåren avslutade sitt brev med en begäran om att snarast få träffa universitetskanslern för att diskutera den uppkomna situationen.

Det tycks som om universitetskanslern avstod att svara eller valde att svara via Göteborgs universitet. Samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd kom nämligen med ett svar några månader senare, den 1 oktober. Svarebrevet var undertecknat av Kurt Grönfors, tidigare rektor för handelshögskolan och därmed rimligen väl bekant med de problem som hade drabbat ekonomlinjen. Nämnden såg positivt på brevet eftersom det visade studenternas engagemang för sin utbildning, men hävdade att studenterna inte gav någon balanserad bild av situationen eftersom flera av de frågor som togs upp faktiskt redan hade behandlats. Till exempel hade frågan om ämnesintegrationen och verklighetsanknytningen i utbildningen fått ett svar genom en organisationsförändring 1967, då särskilda integrationsavsnitt lades in i utbildningen. Visserligen föll de bort igen 1969,

men då som en följd av statliga organisationsförändringar och inget man kunde påverka lokalt.

När det gäller problemen med examinationen var nämnden överens med studenterna om att de berodde på den stora studenttillströmningen efter att spårarna togs bort, och den personalbrist som blev följden. Som botemedel förespråkade nämnden märkligt nog inte ökade resurser utan ett massivt pedagogiskt utvecklingsarbete. Kanske var det ett uttryck för att ändå gilla läget. Ökade resurser kunde inte förväntas och då fick man ta till de medel man disponerade.

Både kritiken från studenterna och svarsbrevet från samhällsvetenskapliga fakulteten tyder på att den studieordning som Ulf af Trolle hade arbetat med, den undervisningsplan som ett tag betraktades som ett under av ämnesintegration och som infördes på handelshögskolan 1960, inte längre fungerade som tänkt. De åtgärder som nämnden tar upp i sitt brev hade varit resultat av den internutredning som handelshögskolan låtit studenten Fletcher göra från årsskiftet 1967. Han sattes som nämnts att utvärdera ekonomutbildningen och kom med förslag som tydde på att integrationen mellan ämnena inte heller då fungerade som det var tänkt. I botten låg bland annat de motsättningar som fanns mellan företagsekonomi och nationalekonomi.

I början av februari 1972 skickade företagsekonomiska institutionens styrelse också ett brev till universitetskanslern, ytterst också det föranlett av studenternas brev från sommaren året innan. Institutionsstyrelsen pekade på resurstilldelningen som boven i dramat. Att i en situation med för små resurser försöka upprätthålla kvalitetskraven kunde bara leda till minskad genomströmning, alltså tvärt emot reformivrarnas syfte. Dilemmat kunde i princip bara lösas på två sätt, antingen genom att sänka kvaliteten eller genom ökade resurser.

Dessutom påpekade institutionsstyrelsen något som låter som ett uttryck för saknad av den mindre byråkratiska handelshögskolan:

De organisatoriska ramarna för dagens ekonomutbildning fungerar ej tillfredsställande. Utbildningsnämnden vid samhällsvetenskapliga fakulteten har ännu inte visat förmåga att aktivt påverka och leda ekonomutbildningen...

Här hamnade personalen från den gamla handelshögskolan tydligt i två olika läger. Grönfors som lett handelshögskolan var nu ordförande i den utbildningsnämnd som företagsekonomerna kritiserade för att inte klara av att leda ekonomutbildningen!

Företagsekonomerna påtalade också den bristande samordningen på ekonomlinjen. De skyllde ekonomlinjens brister på Pukasreformen och menade att de ansvariga för linjen hade underskattat behovet av samarbete. Samarbete mellan självständiga institutioner krävde en samordnande instans, men företagsekono-

merna såg numera pessimistiskt på möjligheterna att den planerade linjenämnden kunde bli en sådan.

Det fanns alltså strax efter sammanslagningen bland många från den nedlagda handelshögskolan en känsla av att ekonomlinjen höll på att om inte helt gå i kvav så åtminstone kraftigt försämrats i sin nya universitetsmiljö. Studieplanen från 1960 hade körts över, även om det hade börjat ske redan före nedläggningen av handelshögskolan.

Men så plötsligt hördes en annan röst inifrån systemet! Carl-Gustav Engström från handelshögskolan satt nu som utbildningsledare inom universitetet och undersökte hösten 1973 studiebetenden hos en tidig kull ekonomer som utbildats under den nya ordningen, nämligen de som tog sin examen vårterminen 1973. Han försökte täcka in både de som tog en ekonomisk och de som tog en administrativ examen. Urvalet var litet, men han kunde ändå konstatera att det nya studiesystemet i praktiken var mycket flexibelt efter genomgången basutbildning. I den allmänna debatten hade motsatsen hävdats. Pukas hade uppenbarligen i praktiken inte betytt den inflexibla likriktning som många befarat och kritiserat.

Avinternationalisering

Handelshögskolan hade som vi sett redan från starten 1923 i flera avseenden internationell inriktning. Den märktes inte minst när det gäller betoningen på moderna språk, professurerna i ämnet handelsteknik, gästföreläsare och den ekonomiska geografin. Redan under handelshögskolans statliga period började internationaliseringen av ekonomutbildningen i viss utsträckning göra halt, vilket eskalerade efter sammanslagningen. Den internationella ekonomutbildningen, som etablerats sent, försvann och språkens roll i utbildningen minskade. Det var en utveckling som egentligen gick på tvärs mot förra utbildningsministerns intentioner. Olof Palme hade förespråkat en internationalisering av utbildningen och rent av tillsatt en utredning i frågan. Men verkligheten ute på universiteten såg annorlunda ut. Där snarare minskade internationaliseringen.

Åren kring 1970 hade detta börjat uppmärksammas både inom universitetsvärlden och i näringslivet, så ungefär samtidigt inkom 1970 till Universitets och högskoleämbetet (UHÄ) tre skrivelser i frågan. En från Industriförbundet om att de saknade ingenjörer och ekonomer som kunde språk. En annan från Sune Karlsson på företagsekonomiska institutionen i Uppsala som också argumenterade för ökade språkinslag i ekonomutbildningen. Och slutligen en från Carl-Gustav Engström och geografilektorn Erling Andersson från Handelshögskolan i Göteborg där man argumenterade för att språken skulle komma tillbaka i ekonomutbildningen. Inlagorna lades med i Palmes internationaliseringsutredning som ett förslag att inrätta en internationell ekonomlinje.

Men Engström inväntade inte resultatet av utredningen utan lät som utbildningsledare på projektbasis införa språk som tillval i den linjeutbildning för eko-

nomer som hade startats 1969. Dels som assisterande lärare vid handelshögskolan, dels som gift med en språkadjukt vid Schillerska gymnasiet hade Engström särskild förståelse för språkens betydelse inte minst inom näringslivet. Med skickligt manövrerande bakom kulisserna lyckades han till slut etablera denna inriktning som en linje i linjesystemet. Han upprättade därmed en linje som egentligen inte fanns, och som fick nummer 19 eftersom 18 var den sista i det officiella systemet.

När han inte fick de egna, företagsekonomerna, med sig för den nya linjen tog Engström geograferna till hjälp. De började med franska, som snabbt blev populärt och därför efter två år kunde följas av spanska. Språkalternativet växte successivt under åren, men förankrades aldrig ordentligt inom den samhällsvetenskapliga fakulteten, där det förmodligen hade stött på patrull. Därför valde Engström att kalla det för ett projekt. Då framstod det inte som något permanent och behövde inte komma upp inför fakultetsnämnden. Han drev det som ett projekt i tio år.

Handelshögskoleanda inom universitetet?

Det fanns, trots ökad undervisningsbörda och andra problem som sammanhänge med den kraftigt ökade studenttillströmningen, enligt många en viss handelshögskolekänsla kvar hos en del av "det gamla gardet" inom den sammanslagna företagsekonomiska institutionen. Institutionen dominerades av folk från handelshögskolan, så att om känslan från förr levde kvar längre här än på de andra institutionerna, med undantag för rättsvetenskap, är det knappast ägnat att förvåna.

Carl-Gustav Engström var en av dem som fortfarande kände för den ekonomutbildning som funnits på handelshögskolan, bättre integrerad och mindre byråkratiserad än sin namne på universitetet. Engström agerade tidigt för att försöka samla krafter till en ny handelshögskola. Johan Lönnroth, som då arbetade som lärare på nationalekonomiska institutionen och aldrig hade tillhört handelshögskolan, berättar om ett möte för institutionens lärare som Carl-Gustav Engström kallat till, kanske redan i början av 1970-talet. På mötet försökte Engström för de skeptiska nationalekonomerna sälja in förslaget att återstarta handelshögskolan. Det gick inte särskilt bra. Vänsteruppsvinget på nationalekonomiska institutionen var starkt och nästan alla inom lärarkåren studerade Karl Marx *Kapitalet* i någon studiecirkel. Vänsterfronten hette institutionspartiet som samlade cirka 40 procent av rösterna vid institutionsvalen. I en sådan miljö hittade Engströms entusiasm inför en ny handelshögskola ingen grogrund.

– Dö, gubben, de e en sak du inte har förstått, och det e att du står på kapitalets sida och vi på arbetsklassens sida!

Repliken kom från en av de yngre lärarkrafterna, en ung tjej som så småningom lämnade nationalekonomin för en läkarkarriär. Uttalandet visar vilket motstånd tanken på en ny handelshögskola på 1970-talet kunde väcka bland många

i universitetsvärlden. För Engström måste det ha varit förbryllande. Handelshögskolan hade aldrig nåtts av det vänsteruppsving som växte fram inom universitetsvärlden under andra hälften av 1960-talet. Förvisso hade Engström när han 1970 tillträdde tjänsten som utbildningsledare vid universitetet blivit intervjuad av studenter från nationalekonomiska institutionen om den kommande sammanslagningen, och då tillfrågats om de vid beslutet hade tagit tillräcklig hänsyn till utvecklingen i Kina, så helt obekant med vänsteruppsvinget var han inte.

Något senare träffades de två, Lönnroth och Engström, ute på gatan. Lönnroth replikerade då, angående Engströms visioner om att återskapa handelshögskolan, att "vi", det vill säga majoriteten i samhällsvetenskapliga fakulteten, skulle rösta mot varje sådant förslag. Då kände också Engström att det nog gällde att skynda långsamt. Tiden var ännu inte mogen.

Johan Lönnroth kan se händelsen i ett något större perspektiv. En handelshögskola hade det svårt i det ideologiskt röda 70-talet, men passade utmärkt i det nyliberala 80-talet. Därför fungerade det att lägga ned handelshögskolan i början av 70-talet och återstarta den i mitten av 80-talet. Inte för att man bokstavligen bör tro på alla enkla samband, men tidsandan hade nog med saken att göra, menar Lönnroth.

Carl-Gustav Engström hävdar att det var ekonomstudenterna som genom sin organisation Götekon i första hand stod för en handelshögskoleanda, även om när några år hade gått ingen av dem själva rimligen satt sin fot på den nedlagda Handelshögskolan i Göteborg. Det var en anda som i viss mån kunde leva av alla de civilekonomer som fanns ute i näringslivet, på de företag som fortfarande anställde ekonomer både för praktik och fasta tjänster. Inom näringslivet hade begreppet handelshögskola status, en status universitetets ekonomlinjer aldrig fick. Det var därför en anda som fördes över från näringslivet till de studenter vars ambition var att skaffa sig en karriär där.

För många av lärarna från den gamla handelshögskolan fanns knappast tid över att odla någon nostalgisk handelsanda när studenttillströmningen ökade så dramatiskt kring 1970. Dessutom var ju de tidigare handelshögskoleinstitutionerna splittrade sinsemellan och de nya institutionerna bestod av folk från olika läger, handelshögskolan och universitetet. Det gjorde dels att de gamla handelshögskoleiterna inte träffades dagligdags som förr, dels att långt ifrån alla på den nuvarande institutionen hade ett förflutet på handelshögskolan.

Bland en del fanns uppenbarligen ändå en känsla för det gamla, men odlades till en början med något undantag förmodligen mest privat. Inte bara Johan Lönnroth har känt den. Också ekonomihistorikern Martin Fritz och kulturgeografen Lars Nordström har känt den, men för det mesta mer som en underström. På företagsekonomiska institutionen fanns den, vilket bland andra Sten Jönsson kan berätta om. Frågan är hur viktig den var för den kommande utvecklingen.

Det fanns nämligen andra betydelsefulla impulser som aktualiserade en göteborgsk handelshögskola. Dessa kom utifrån, från personer som en gång hade läst på skolan. Handelshögskolestudier gav status hos de så kallade avnämarna, de som anställer civilekonomer. När Handelshögskolan i Göteborg lades ner fanns bara en handelshögskola kvar i Sverige, den i Stockholm som fortfarande kunde leva ett självständigt liv med näringslivsresurser i botten. Men näringslivet i Västsverige ville anställa civilekonomer från regionen och inte alltid söka sig till Stockholm för att hitta dem.

Men inte bara en kvarvarande handelshögskoleanda och avnämkrav utan också universitetsreformer och utredningar bäddade för pånyttfödelsen av en göteborgsk handelshögskola.

Den nya handelshögskolan växer fram

Från 1971, då Handelshögskolan i Göteborg lades ned, fram till 1977, då den nya högskoleförordningen trädde i kraft, fanns ingen sammanhållande organisation för ekonomutbildningen i Göteborg.

Med högskolereformen kom linjeorganisationer som åtminstone blev ett försök att skapa sådana sammanhållande organ för alla linjer på universiteten, bland dem ekonomlinjen. På den samhällsvetenskapliga arenan tillkom den så kallade AES-sektorn (administrativ, ekonomisk och social utbildning) till vilken ekonomlinjen fördes.

Det fanns dock ett problem med denna organisation, en egenhet hos linjeorganisationen som så snart visade sig negativ, nämligen att de linjenämnder som skapades bara skötte grundutbildningen, inte forskningen. Det ledde till en organisatorisk delning mellan grundutbildning och forskning eftersom den senare låg kvar under fakulteterna.

Därför växte missnöjet med organisationen. Det var svårt att utveckla linjerna när det naturliga sambandet mellan grundutbildning och forskning var brutet, menade flera kritiker. Dessutom hade byråkratisering och revirstrider, också en följd av reformen, ytterligare försvårat utvecklingen av ekonomlinjen. Detta var kritik som artikulerades tydligast i början av 1980-talet, men som börjat gro redan i slutet av 1970-talet.

Kritiken mot ekonomutbildningen i allmänhet ökade i Sverige under slutet av 1970-talet. Både inom näringslivet och inom den offentliga sektorn började man se med viss skepsis på de kunskaper de utexaminerade civilekonomerna fått med sig. Eftersom efterkrigstidens extremt långa ekonomiska expansion kom av sig en bit in på 1970-talet, med strukturkriser inom varvs- och stålbranscherna, höjda oljepriser och vikande konjunkturer, fanns det säkert hos en del företagsledare en viss benägenhet att söka något av problemens rötter i bristande utbildning, parad med en förhoppning om att bättre utbildning kunde hjälpa till att förstå det alltmer bekymmersamma ekonomiska läget och öka konkurrenskraften.

Delvis famlade många ekonomer efter nya modeller för att förklara det som skedde. Mellankrigstidens kriser hade i mångt och mycket sett ut som överproduktionskriser där kapacitetsneddragningar och ökad arbetslöshet parades med deflation, alltså sjunkande priser som gröpte ur företagets vinster. Lösningen blev den gången den keynesianskt inspirerade ekonomiska doktrin som pläderade för att överbrygga krisen genom att på konstlad väg upprätthålla efterfrågan och därmed köpkraften. Nu på 1970-talet började man skönja en ny typ av kris, stagflation, där kapacitetsminskning och arbetslöshet var parad med inflation, prisökningar, som inte minst hängde samman med Opec:s kraftiga höjningar av oljepriset 1973-74 och 1979-80.

De traditionella modellerna verkade inte längre räcka. Därför var det nog lätt att söka brister också i ekonomutbildningen. På sikt ledde 1970-talets kris också i många länder till att man i ökande utsträckning gick ifrån de keynesianska modellerna och anammade en mer nyliberalt inriktad ekonomisk politik. I Sverige dröjde dock paradigmskiftet. Även den borgerliga regering som kom till makten efter valet 1976, efter 44 år av närmast oavbruten socialdemokratisk dominans, försökte lösa problemen med traditionell keynesiansk politik, vilket inte minst industriminister Nils G. Åsling blev en exponent för.

Carl-Gustav Engström, som vid denna tid var prefekt på den företagsekonomiska institutionen, vill börja den nya handelshögskolans historieskrivning redan i slutet av 1970-talet, flera år innan den faktiskt startade sin verksamhet. De som då började driva frågan var bland andra universitetets dåvarande rektor Georg Lundgren och Volvochefen Pehr G Gyllenhammar. Det var Robert Rydingstam, med kontakter inom företagsekonomiska institutionen, som hade fört samman Gyllenhammar med representanter för universitetet. Rydingstam var företagsledare som studerat och arbetat mycket utomlands men som 1979 återvände till Göteborg och började intressera sig för ekonomiutbildningen.

– Det började med att Engström och jag diskuterade hur vi kunde gå vidare med tanken på en handelshögskola, hur vi kunde förankra idén, berättar Rydingstam. Det bör ha varit 1980 eller 1981. Jag tog då kontakt med P G Gyllenhammar, som jag kände sedan tidigare, och Gyllenhammar bjöd oss båda på lunch ute på Volvo.

Mitt under lunchen berättade Gyllenhammar att han nyss blivit kontaktad av folk från Stockholm som ville att Volvo skulle donera pengar till prins Bertils minnesfond, pengar som sedan skulle slussas vidare till Handelshögskolan i Stockholm. Hans tanke nu blev att förmå andra stora Göteborgsföretag, som SKF, att också skänka pengar till fonden och sedan se till att dessa i stället öronmärktes för en ny handelshögskola i Göteborg. Därmed skulle det finnas en ekonomisk grund för en ny handelshögskola, särskilt som Västsvenska Handelskammaren dessutom satt på de gamla handelshögskolefonderna. Rydingstam

menar att det från denna punkt skedde ett arbete ute i näringslivet som var inriktat på en ny handelshögskola i Göteborg.

Från början hade planerna inriktats på ett nybygge för i första hand ekonomlinjen, men snart nog började tankar också på en särskild organisation kring denna byggnad växa fram. Eftersom byggnadsplanerna i ett inledningsskede kallats "ekonomiskt centrum" fick också organisationsplanerna samma namn. De första planerna på att återupprätta någon form av handelshögskola växte således ur ett byggprojekt. Hasse Kjellin ritade 1981 en enklare logotyp för ett ekonomiskt centrum, och Carl-Gustav Engström formulerade några promemorior om saken. Den modell man då främst diskuterade var den så kallade schoolmodellen, en organisation för utbildningen i vilken de enskilda institutionerna var organiska enheter men hade nått en sådan grad av samförstånd att man kan tala om ett visst mått av ämnesövergripande föreställningsramar och pedagogik samlade i en utbildningslinje.

Internt betydde Georg Lundgrens frånfälle 1982 att projektet för en kort tid gick i stå. Några nya initiativ i frågan kom inte inifrån universitetet på ett tag. Men enligt Robert Rydingstam fortsatte aktiviteterna ute i näringslivet med inriktning på en ny handelshögskola. Det var P G Gyllenhammar som aktiverade sitt kontaktnät ute i det regionala näringslivet.

Ny utredning banar väg

Det var bland annat den ökande kritiken mot ekonomutbildningen som ledde till att Universitets och högskoleämbetet fick regeringens uppdrag att utreda hela linjesystemet på universitetet, inklusive ekonomlinjen. Därför tillsattes den så kallade AU-utredningen, i vilken professor Sten Jönsson från Göteborgs universitet satt som representant för ekonomlinjen. Som ett av resultaten av AU-utredningen kan man se Universitets och högskoleämbetets beslut i juli 1982 att anslå 100 000 kronor till Göteborgs universitet för försöksverksamhet med den så kallade schoolmodellen på ekonomlinjen, och 50 000 kronor till Lunds universitet för ny upplägning av ekonomlinjen där.

I högskoleämbetets instruktioner inför försöket i Göteborg betonades att det inte borde gå ut på att bilda en ny fackhögskola med en stor och några mindre institutioner. Högskoleämbetet ville behålla ämnesinstitutionerna som fristående enheter, men tjänstemän därifrån poängterade vid ett möte med representanter för Göteborgs universitet i februari 1982 att besluten var en lokal fråga.

Högskoleämbetets tanke med dessa försök var att pröva ett sätt att skapa en förstärkt linjeorganisation med planeringsansvar för hela ekonomlinjen, alltså att tillförsäkra ekonomlinjen det övergripande ledningsorgan den saknat sedan 1971 eftersom den organisation som kom 1977 inte riktigt fungerade. Dessutom ville ämbetet att försöket skulle läggas upp så att slutsatser kunde dras som var giltiga även utanför ekonomlinjen och Göteborgs universitet.

Vid samma möte avvisade universitetets rektor tankar på att föra över forskningsresurser till en sådan linjeorganisation, men menade likväl att resurser för visst utvecklingsarbete måste finnas. Ledningsfunktionen för ekonomlinjen kunde säkerställas genom att den fick en egen studierektor.

Universitetets styrelse tog under våren 1982 beslut som beredde vägen för den kommande handelshögskolan, beslut som formellt handlade om försöken med schoolmodellen som högskoleämbetet ville att Göteborgs universitet skulle bedriva på ekonomlinjen. Men det var uppenbarligen inte helt okontroversiellt att tala om en särbehandling av ekonomlinjen ens på detta försöksstadium. Dels tvingades universitetsstyrelsen föra in ett antal ändringar i förslaget sedan det hade behandlats enligt medbestämmandelagen, dels överlät man åt rektorsämbetet att under höstterminen 1982 fatta kompletterande beslut i ärendet.

Sten Jönsson berättar att det inom AU-utredningen uppstod en konflikt som hjälpte till att bädda för en ny handelshögskola i Göteborg. Konflikten handlade om förvaltningslinjen och socionomutbildningen. Här hade studenterna inom ramen för 120 poäng, alltså tre års heltidsstudier, ett helt års praktik. De teoretiska studierna inskränkte sig således till två år, vilket de flesta på universiteten tyckte var alldeles för lite och hotade det akademiska innehållet i utbildningarna. Fackföreningarna, som var representerade i utredningen, var däremot för den långa praktiken, vilket alltså ledde till konflikt. Från akademiskt håll ville man ta bort en av praktikterminerna medan TCO och Socionomförbundet ville ha båda kvar. Utredningen skulle gå till votering i frågan, men tog först en paus. Under pausen sade Sten Jönsson till utredningens ordförande, Jean-Pierre Zune, att han skulle rösta för akademikernas och Zunes förslag om minskad praktik på dessa utbildningar om Zune i gengäld hjälpte förespråkarna för en ny handelshögskola i Göteborg. Så blev det, och möjligen hade dessa skeenden bakom kulisserna någon betydelse för utvecklingen, men det är svårt att bedöma så här i efterhand.

Identitet och resurser i fokus

Under året, alltså 1982, kom tillskyndarna till en ny högskola för ekonomlinjen i Göteborg att allt oftare kalla den nya "linjeinstitutionsorganisationen", ett ord någorlunda lämpat för papperet men knappast för tungan, för Ekonomihögskolan. Det var en benämning, menade de, som bar på identitet. Det gamla namnet handelshögskola bar förvisso på än mer identitet, men förmodades ha en mer provokativ och elitistisk klang.

När Göteborgs universitet fått uppdraget att testa schoolmodellen på ekonomutbildningen ledde det som sagt till läsningar bland de berörda. Den arbetsgrupp som tillsattes för att utarbeta organisationsförslag inför testperioden hade fastnat i revirstrider om utbildningens innehåll. Men också om resursfrågor eftersom ett av förslagen direkt syftade till att bilda en ny högskola, till vilken resurserna skulle fördelas direkt från universitetets styrelse och alltså inte indirekt

via den samhällsvetenskapliga fakultet som ekonomutbildningen ännu var en del av. Här handlade det således om en positionering där den nya ekonomihögskolan likställdes, inte underordnades, den samhällsvetenskapliga fakulteten. På det sättet skulle det bli möjligt att nå en närmare samordning inom "den del av samhällsvetenskapliga fakulteten som avser ekonomiämnen", som ett av diskussionsutkastet från slutet av 1982 uttryckte det.

Då meningsmotsättningarna och därmed låsningarna i fråga om hur försöken med schoolmodellen egentligen skull drivas blev allt tydligare, tog i januari 1983 prefekten vid rättsvetenskapliga institutionen, Mats Tullberg, initiativ till ett möte med ett antal berörda personer för att diskutera det uppkomna läget och formera en grupp för att mer samordnat kunna argumentera för en ny ekonomihögskola. Gruppen bestod av Mats Tullberg, Olof Bruun, lektor vid rättsvetenskapliga institutionen, och Walter Goldberg, professor i företagsekonomi. Till gruppen sällade sig ofta Sten Jönsson, också han professor i företagsekonomi. Det var alltså företrädare för de två institutioner som kunde förväntas vara mest positiva till en ny handelshögskola som träffades.

På mötet beslöt gruppen att fortsätta arbetet för en ekonomihögskola, som man snart enades om borde vara målet. Försöken med schoolmodellen var för dem bara en inkörsport till något större. Möjligen kan man därför se det Tullbergska mötet i början av 1983 som den definitiva startpunkten för arbetet hän mot en ny handelshögskola, även om inte ens gruppen till en början använde den benämningen.

Ganska tidigt tog gruppen kontakter med både näringslivet och den kommunala förvaltningen. De man först kontaktade var Volvos P G Gyllenhammar och K H Pettersson från Första Sparbanken samt kommunalrådet Sören Mannheimer och landshövding Åke Norling från den offentliga sektorn. Från båda håll kom god respons på tankarna om en ny ekonomihögskola.

Dessutom togs kontakter med företrädare för de övriga institutioner man tänkte sig skulle ingå i en kommande ekonomihögskola, nationalekonomi, statistik, kulturgeografi och ekonomisk historia (företagsekonomi och rättsvetenskap fanns redan företrädda i den informella arbetsgruppen). I de flesta fall vände man sig till professorerna, men när det gällde ekonomisk historia valde man att kontakta Martin Fritz, som satt i universitetets styrelse, i stället för den till förslaget förmodat negative professorn Lars Herlitz.

Successivt formades en bild av en ny handelshögskola, ännu så länge dock inom en ganska begränsad grupp och med annan benämning. I de fortsatta resonemangen i olika fora inom universitetet och i viss mån utåt till intressenter började ett nyckelbegrepp vaskas fram: identitet! Den gamla handelshögskolan hade givit dåtidens ekonomutbildning en identitet som den nuvarande ekonomlinjen saknade. Bristen på identitet hade gjort att ekonomutbildningen tappat status och

förflackats. I ett odaterat och anonymt utkast, förmodligen från tiden kring slutet av 1982 - början av 1983, betonas särskilt vikten av en yttre identitet för den nya ekonomihögskolan. Den skulle uppnås genom en stark styrelse som gav prestige och "avnämarstöd", alltså stöd utifrån. Styrelsen skulle handplockas, författaren tänkte sig till en början inga demokratiska val, och bestå av cirka tio personer, varav en tredjedel från näringsliv och förvaltning. Kärnan i verksamhetens skulle vara ämnet *management*, företagsledning.

Arbetet fram till denna punkt skulle ledas av en liten grupp, kanske tre personer, för opinionsbildning utåt, och en större grupp för förankring inåt universitetet. Det fanns alltså lite av sekt- och konspirationsstämning över dessa första ansatser, även om den aktiva gruppen var medveten om att projektet successivt måste förankras inom både Göteborgs universitet och högskoleämbetet i Stockholm, gärna också hos regeringen. Dessutom var man i detta utkast och i andra sammanhang mycket tydlig med att näringslivet måste vara med från början. Ja, hela idén med en ny ekonomihögskola var att förbättra "avnämarkontakten"! I just detta utkast var författaren inte lika säker på om också förvaltningen, alltså i princip den offentliga sektorn, borde vara involverad som part, medan kommande promemorior blev tydligare på denna punkt.

Institutionernas överväganden

När tanken på en ny ekonomihögskola väl började slå rot och blomma upp var det av naturliga skäl framför allt företagsekonomiska och rättsvetenskapliga institutionerna som var för. När det gäller rättsvetenskap anade emellertid somliga i den övriga samhällsvetenskapliga fakulteten en dold agenda och menade att institutionen egentligen främst ville positionera sig för att på sikt kunna bilda den hett eftertraktade juridiska fakulteten.

På nationalekonomiska institutionen hade man gått igenom en turbulent tid från senare delen av 1970-talet, ville ha arbetsro och var i princip emot förslaget. Att nationalekonomerna kunde ha en så annorlunda syn på saken jämfört med företagsekonomerna hängde ihop med den gamla skillnaden mellan företagsekonomi och nationalekonomi. Nationalekonomi var ett mycket mer forskningsinriktat ämne, medan företagsekonomi hade sin tyngdpunkt i grundutbildningen, ekonomlinjen. Och det var ju ekonomlinjen det handlade om. Därför hördes inga jubelrop från nationalekonomerna när förslaget om en ny ekonomihögskola började ta form. Det var inget som direkt berörde deras forskning.

Statistiska institutionen, som varit tämligen obetydlig i den gamla handelshögskolan men vuxit i universitetets hägn, var heller inte särskilt intresserad. På forskningssidan hade institutionen dessutom ganska intima kontakter med nationalekonomerna. Också här fanns interna stridigheter, som hamnade på universitetsstyrelsens bord på hösten 1979. En utredning genomfördes, men inga åtgärder vidtogs. Det hela avskrevs som en brist på kommunikation, och en

uppmuntran till bättring. Även statistikerna hade således sin turbulens att ta hänsyn till.

Inom kulturgeografiska institutionen fanns starka motsättningar i frågan. En falang kring Lars Nordström var till en början emot, och det var under en tid institutionens officiella framtoning. Vad som fick institutionen att ändra ståndpunkt var enligt Claes-Göran Alvstam att Lars Nordströms gjorde en helomvändning. Han fick med sig sina kolleger, så från senare delen av 1983 var kulturgeografiska institutionen för. Det finns de som menar att Nordströms omvändelse skedde då han började inse sina egna möjligheter att bli den nya ekonomihögskolans förste rektor, medan Lars Nordström själv menar att det förslag som arbetsgruppen presenterade från början var alldeles för smalt, och därför något som kulturgeograferna inte kunde gå med på. Att bara företagsekonomer och jurister drev frågan hade gjort programmet för snävt, menar Nordström, men efter en omfattande diskussion på institutionen bestämde sig kulturgeograferna för att gå med. De hade redan inslag i ekonomutbildningen, så det kändes naturligt att trots allt liera sig med den nya ekonomihögskolan.

Så de tre institutioner som bildade basen i den nya ekonomihögskolan var företagsekonomi, rättsvetenskap och kulturgeografi. Nationalekonomi var en kluven institution, och när somliga började förstå vilka möjligheter en del nya fonder kunde få för den egna forskningen började successivt motståndet att luckras upp. Ekonomisk historia valde däremot att ställa sig utanför. När det gäller ekonomisk historia, och för den delen kulturgeografi, var institutionerna så pass små att organisatörerna kunde ha sagt att "det är trevligt om ni vill vara med, men frågan står och faller inte med det". Då var det värre med den betydligt större nationalekonomiska institutionen. Den borde vara med, åtminstone fortsatt i undervisningen.

Den informella gruppen blir formell

Vad som förefaller märkligt vid denna tid, kring 1982-83, är att trots flera beslut i frågan och trots att UHÄ sköt till 100 000 kronor till försöken med schoolmodellen tycks inga egentliga sådana försök ha påbörjats. Än märkligare mot bakgrund av detta framstår universitetsstyrelsens beslut i mars 1983, då man beslutade att undersöka hur försöken kunde utvidgas till att också omfatta forskning och forskarutbildning. Försök som inte hade påbörjats skulle nu utvidgas. Möjligen var en del av detta ett spel för gallerierna, det vill säga för de anslagsgivande myndigheterna.

En ledtråd till vad som hände med försöken att införa den så kallade schoolmodellen finns i ett brev från universitetets rektor Kjell Härnqvist daterat i mars 1983. Där berättas att försöken blivit försenade på grund av osäkerheter om finansieringen och om vilka resultat som översynen av högskoleväsendets organisation kunde leda till. Det verkar som om de utlovade 100 000 kronorna till försöken ännu inte utbetalats, och att styrelsen dessutom ville vänta in den proposition

regeringen skulle bygga på AU-utredningen. En promemoria från departementet väntades till april 1983. Härnqvist menade att den fortsatta diskussionen måste anknyta till denna.

Att styrelsen kände till något av innehållet i den kommande regeringspropositionen berodde på att en grupp från Göteborgs universitet i början av mars hade varit uppe i Stockholm och träffat ansvariga tjänstemän på UHÄ, bland dem avdelningsdirektör Jean-Pierre Zune. Syftet var att diskutera försöken med schoolmodellen. Den tillresta delegationen från Göteborg blev nöjda med vad de hörde. En kommande promemoria från utbildningsdepartementet skulle nämligen föreslå regeringen att ge universitetet ökad självständighet att anpassa sin organisation efter de egna behoven.

Det var således först nu, under våren 1983, som förutsättningarna för försöksverksamheten började klarna. Därför var det enligt rektor högst angeläget att försöken fick fortsätta även efter den 1 juli 1983, vilket universitetsstyrelsen hade accepterat. Ett led i det fortsatta arbetet blev att tillsätta en ledningsgrupp för att administrera försöken. Till denna skulle knytas en arbetsgrupp, möjligen en eftergift åt det faktum att det redan fanns en informell arbetsgrupp. Det blev nämligen denna informella grupp, bildad vid det Tullbergska mötet i januari, som kom att tillsättas också formellt.

De formella besluten om ledningsgrupp och arbetsgrupp togs vid ett styrelsemöte i slutet av mars 1983. Ledningsgruppen kom att bestå av Sten Jönsson och Bo Wickström från företagsekonomiska institutionen, Lennart Hjalmarsson från nationalekonomiska institutionen, Kurt Grönfors från rättsvetenskapliga institutionen, Bengt Rundblad som var samhällsvetenskapliga fakultetens dekanus, samt universitetsdirektör Christina Rogestam och Kjell Härnqvist från universitetets styrelse. Mats Tullberg blev gruppens sekreterare.

Rektor ville att ledningsgruppen inte bara skulle bestå av ledande företrädare för de ingående ämnena utan också av toppnamn från näringslivet och förvaltningen. Därför utökades ledningsgruppen vid vissa viktigare möten med de representanter för näringsliv och förvaltning som man redan hade kontakt med.

Härnqvist gick alltså i mångt och mycket på den befintliga informella arbetsgruppens linje, och kontaktade samma företrädare för näringsliv och förvaltning som den informella arbetsgruppen redan etablerat kontakt med. Ledningsgruppen skulle till universitetsstyrelsens möte i november 1983 lägga fram ett förslag till "organisation för en ekonomihögskola vid Göteborgs universitet". Här formulerades för första gången officiellt att en separat högskola var slutmålet för försöken med schoolmodellen.

Ekonomlinjen debatteras och utökas

I luften låg samtidigt några andra, likartade strömningar. Många aktörer inom Utbildningssverige ville se en förlängning av ekonomutbildningen. I tidskriften

Dagens Industri hävdades att den svenska ekonomutbildningen internationellt sett var alldeles för kort. I de flesta länder läste man minst ett år längre än i Sverige, där utbildningen var treårig. Riksdagens utbildningsutskott pläderade för att öka den svenska ekonomutbildningen till tre och ett halvt år, vilket ledarskribenten ansåg att regeringen måste stödja. Det var ett minimum, för även med den förlängningen, hävdade skribenten, skulle Sverige ha en av de kortaste ekonomutbildningarna i den industrialiserade världen.

Med hjälp av de extrapengar högskoleämbetet beviljade startade ett försök med sådan förlängning i Lund från och med vårterminen 1983. Den primära orsaken till både detta försök och försöket med schoolmodellen i Göteborg var således att ekonomutbildningen inte ansågs hålla måttet. Dels ansågs den som vi sett för kort, dels ansågs den för dåligt organiserad. Många uppfattade utbildningen som ett antal ämnen staplade på varandra, utan tydliga samband och sammanhang. Också detta ville man hitta motmedel mot i det lundensiska försöket. Ett sätt att söka hitta den röda tråden var att till utbildningen knyta ett sydsvenskt fadderföretag. Efter varje kurs skulle studenterna visa hur de teoretiska kunskaper man inhämtat kunde användas praktiskt i företaget.

I medierna diskuterades också universitetens organisation, särskilt resultatet av högskolereformen 1977. Den hade bland annat inneburit att en rad fristående högskolor, som journalisthögskolorna och socialhögskolorna, inordnats under universiteten. Många upplevde att dessa utbildningar efter inordnandet blivit onödigt byråkratiserade. Att vara en del av de övertunga universiteten hade i administrativt hänseende inte blivit särskilt lyckat. Det går att betrakta strävan att bygga en ny högskola kring ekonomutbildningen i Göteborg också ur det perspektivet, även om just Handelshögskolan i Göteborg hade inlemmats före högskolereformen 1977. De korta beslutsvägar och den relativa frihet som fanns på gamla handelshögskolan hade gått förlorad, och det låg nära till hands att skylla detta på universitetsbyråkratin.

En annan orsak till att universiteten expanderat så enormt under något decennium var som vi sett de stora ungdomskullar som kom upp i "högskoleålder" under främst andra hälften av 1960-talet. Det var 1940-talets babyboom parad med ökat tillträde till högre utbildning som på ganska kort tid gjort situationen på universiteten svårbemästrad. I debatten framfördes tankar på delningar av universiteten, för att skapa mindre och mer hanterbara enheter. Detta var under det 1970-tal då diskussionen om och kritiken av den svenska byråkratiseringen började på allvar, och det var en kritik som kom från både höger och vänster.

Däremot var inte alla överens om att 1977 års inrättande av linjenämnder för grundutbildningen var av ondo. Journalistikprofessorn Lars Furhoff skrev i en debattartikel i Svenska Dagbladet i början av april 1983 att linjenämnderna var en framsynt skapelse. De kunde med kraft företräda grundutbildningens intressen gentemot fakulteterna, alltså administratörerna av forskningen och forskarut-

bildningen. I artikeln pläderade han dessutom för den möjligen något oortodoxa synpunkten att fler politiker i universitetens styrelser var önskvärdt; de kunde nämligen se till helheten utan egenintressen.

Furhoff argumenterade mot ett förslag som kommit från "fakultetshåll", det vill säga från företrädare för forskningen, som ville slå samman fakultets- och linjenämnder. Han värnade i stället grundutbildningen för att den dittills alltid fått stå tillbaka för forskning och forskarutbildning. I stället ville han se att högskolestyrelserna i fortsättningen också fick ansvaret för att fördela resurserna till forskning och forskarutbildning, som hittills kommit direkt från riksdagen till fakulteterna. Högskolestyrelserna borde få ett ansvar för helheten, annars kunde ingen garantera att grundutbildningen fick tillräcklig forskningsanknytning. Här framförs ett argument som sedan vid flera tillfällen kom att upprepas i diskussionerna om ekonomihögskolan, nämligen att fakulteterna inte borde vara medelstilldelande. Då kunde lätt utbreda sig revirstrider av olika slag.

Tankar om en organisation som påminde om den som planerades i Göteborg framfördes på debattplats också i sydsvenska medier. Lundaprofessorerna Curt Kihlstedt och Ingemar Ståhl argumenterade för att inrätta ett economicentrum vid det egna universitetet. Ett sådant centrum skulle bestå av samma ämnen som man i Göteborg tänkte sig ingå i den nya ekonomihögskolan. Också i Lund var det resultatet av det förväntade regeringsförslaget som föregreps. Lundaprofessorerna menade att en sådan konstruktion, som dock inte skulle vara en fristående handelshögskola, kunde knyta till sig större resurser utifrån. Det var ett argument som hördes också i Göteborg.

Varvskrisens del av utvecklingen

Det fanns en annan, lokal aspekt som också bidrog till att en ny handelshögskola såg dagens ljus i Göteborg kring mitten av 1980-talet. Det var den svåra kris staden hade drabbats av ett årtionde tidigare, den kris som stavades varvskris. Lars Nordström menar att varvskrisen blev en symbol för att Göteborg behövde göra något nytt, gjuta ny livskraft i ett samhälle som varit alltför beroende av en bransch.

De ledande politikerna i Sverige uppfattade oavsett partipolitisk hemvist krisen som en konjunktursvacka som kunde bryggas över med traditionell keynesiansk stimulanspolitik, att upprätthålla efterfrågan med industristöd, lageruppbyggnadsstöd, omskolning och beredskapsarbeten. De första tecknen på kris kom under socialdemokratins regeringsår medan de drastiska åtgärderna fick viktas under en borgerlig regering. Socialdemokratien förlorade regeringsmakten 1976, efter 44 år i nästan oavbruten regeringsställning.

Centerpartisten Nils G Åsling blev industriminister i Torbjörn Fälldins regering. Det föll således på hans lott att genomföra de stora omstruktureringar som måste följa på krisen i basnäringarna. Åslingdoktrinen handlade om att inte bara

staten utan framför allt företagarna själva skulle ta ansvar för sina anställda när företagen hamnade i kris. Men staten ställde upp för att på olika sätt försöka mota den hotande arbetslösheten när varven, deras underleverantörer och stålverken höll på att gå i kvav.

Omställningen kostade miljarder av skattebetalarnas pengar men kunde likväl inte rädda jobben på varven. I Göteborg lades de ned ett efter ett, med början på Lindholmen redan 1976. AB Svenska varv bildades året därpå. Med Götaverken som nav införlivades snart samtliga svenska storvarv i koncernen, för att senare läggas ned. År 1979 kom turen till Eriksberg medan Götaverken Arendal hittade alternativ produktion ute på Nordsjön och kunde hålla ut ytterligare tio år. Men i slutet av 1980-talet var det obönhörligen slut. Då hade storvarvsindustrin i Göteborg gått i graven, en industri som före krisen på 1970-talet direkt sysselsatte bortemot 17 000 personer. Nu fanns bara viss reparationsverksamhet kvar på Götaverken Cityvarvet.

Den forna varvsstaden Göteborg utvecklades därefter alltmer till bilstaden Göteborg, eftersom Volvo kunde expandera starkt under 1980-talet, men såren satt i och stadens befolkning stagnerade under lång tid. Dessutom fanns ju de synliga spåren av varvsindustrin kvar på norra älvstranden. Nedlagda varvsanläggningar och tomma kajer mötte besökaren, särskilt som hamnens verksamhet från 1960-talet byggts ut väster om den gamla flodhamnen. Den del av hamnen som ligger innanför Älvsborgsbron tömdes successivt på det mesta av sin forna glans.

Även om det gick att visa på hyggliga nivåer på den öppna arbetslösheten hade krisen kostat på. Personalorganisationen P 80, som skapades för att ta hand om de övertaliga på varven, hade inte varit billig. Arbetarna i P 80 fick tryggad anställning till 1980. Genom olika stödåtgärder fick drygt 30 procent av dem arbeten utanför varvsindustrin, 20 procent återanställdes av varven (Arendal och Cityvarvet) och resten förtidspensionerades eller blev långtidssjukskrivna.

Efter dessa svårigheter fanns många inom kommunledningen som ville satsa på något nytt, och då låg utbildning nära till hands. Vi levde ju då och lever fortfarande i en tid då humankapitalet börjat värderas, då en kunskapsintensiv privat tjänstesektor som efterfrågar högutbildade personer successivt vuxit fram. Läkemedelsindustrins tillväxt i Mölndal och IT-universitetets etablering på gammal varvsmark är två sidor av sådana satsningar. Handelshögskolan hör också hemma här, enligt Lars Nordström.

Också kommunalrådet Sören Mannheimer (s) var i en intervju under hösten 1983 inne på samma sak. Han medgav att politikerna under en tid försummat näringslivet, men att man nu börjat fokusera på dess problem. Det var sysselsättningsproblemen efter varvskrisen som tagit all energi, och massor av resurser. Problemen var fortfarande stora, men nu hade kommun och näringsliv åtminstone tillsammans börjat fokusera på dem. Småföretagandet i regionen ökade

starkt, liksom antalet konkurser, men sammantaget gav det bilden av stark dynamik inte minst i teknologiskt avancerade branscher. Till de viktigare satsningar näringslivet och kommunen ville stödja hörde en mer profilerad ekonomutbildning, inte minst för att underbygga nyföretagandet. En lärdom kommunen hade dragit var nämligen att inte uppmuntra storföretagen att expandera mer.

– Det är inte bra att bli för beroende av ett företag. Vi behöver en diversifierad arbetsmarknad för att inte stelna till ett gigantiskt brukssamhälle, menade Mannheimer.

Den nya högskolan organiseras

I slutet av april 1983 kom den efterlängtdade promemorian om universitetens organisation från utbildningsdepartementet. Strax därefter tyckte ledningsgruppen för ekonomihögskolan att det var dags att gå ut till allmänheten med information och kallade därför till presskonferens den 5 maj. Däremot sköt ledningsgruppen på sitt eget första stora möte där också de tillfrågade externa krafterna skulle delta, med hänvisning till att departementspromemorian blivit försenat. Mötet sköts till hösten och mellantiden ägnades åt att utarbeta ett mer detaljerat underlag, en konkret plan för den kommande högskolebildningen som byggde på förslagen i departementets promemoria. Det antogs nämligen allmänt att promemorians förslag också skulle bli regeringens proposition.

Stadens stora tidning, Göteborgs-Posten, hörsammade kallelsen till presskonferens. Här ges tidsperspektivet: den nya högskolan skall starta sin verksamhet redan vid halvårsskiftet följande år, det vill säga 1984. Framtidsprospekten beskrivs som ökade möjligheter att höja utbildningskvaliteten och att få pengar från näringslivet. Mats Tullberg intervjuades och passade på att kontrastera den nya högskolan mot gamla handelshögskolan: nu skulle högskolan genom kontakterna med universitetet få större bredd. Det handlade alltså inte om en utbrytning utan en högskolebildning inom universitetets ramar.

De kvalitetsförsämringar på ekonomutbildningen som skett gavs kvantitativ form. Jämförelsen gällde antalet lärarledda timmar per vecka och visade att dessa hade minskat kraftigt, från 24 timmar per vecka 1971 till ynka sju nu 1983. Trots detta hävdade ämnesföreträdarna på presskonferensen att det inte var mer resurser utan mer samordning som krävdes! Möjligen var det en läpparnas bekänelse i förhållande till de storstilade planerna, där tanken kan ha varit att ju mindre resurskraven framstod desto lättare kunde det bli att genomföra den stora förändringen, upprättandet av en ny högskola.

I samma artikel uttalade sig några av representanterna för regionens näringsliv. En av dessa var Bernard Gustafsson, VD för företaget Pegenovia. Han menade att det var bättre att styra över medel från det växande utbildningsgeschäftet, som kostade allt större summor och avkastade allt mindre resultat, till universitetsutbildning. Till dessa positiva tongångar sällande sig Första Sparbankens

VD Karl-Henrik Pettersson som hävdade att de bästa förutsättningarna för att skapa en ny ekonomihögskola fanns just här, i Västsverige, där bredden inom näringslivet fanns.

Uttalandet kan synas anmärkningsvärt med tanke på vilken situation Göteborg var på väg ur. Regionen, med Göteborg i sitt centrum, hade som vi sett länge varit ganska ensidigt beroende av vissa delar av näringslivet, nämligen den tunga verkstadsindustrin, och drabbats hårt av varvskrisen. Men läget höll på att förändras och företagsstrukturen började bli alltmer diversifierad. Samtidigt fanns denna starka önskan att bygga något nytt på ruinerna av det gamla, i en process som kanske kan liknas vid den kreativa förstörelse ekonomen Schumpeter en gång talat om som förutsättning för långsiktig tillväxt. Det fanns många både inom näringslivet och inom den kommunala förvaltningen som hade den bestämda uppfattningen att Göteborg måste ta sig ur ensidigheten och sprida riskerna.

På presskonferensen var det nog ändå ekonomstudenterna som var mest positiva till en ny högskola. Från vänsterhåll fanns däremot stor misstänksamhet mot att bygga en högskola som så tydligt skulle bli beroende av medel från näringslivet. För dem handlade det om den akademiska friheten, som bara kunde garanteras om staten stod för finansieringen. Ekonomstudenterna diskuterade inte alls i sådana termer, utan såg de möjligheter till en mer statusfylld utbildning som låg i det nya prospektet.

Under resans gång, under ett möte med näringslivet under försommaren 1983, svängde arbetsgruppen för en ekonomiskola i namnfrågan. Benämningen handelshögskola hade man ju aktat sig för eftersom den kunde associera till en elitistisk, odemokratisk utbildning med en smal klassmässig rekryteringsgrund. Men på mötet övertalade de närvarande näringslivsrepresentanterna arbetsgruppen om att det knappast var så. Benämningen handelshögskola var etablerad som ett namn på en viss typ av högskola för ekonomisk utbildning, och det var inget märkligt att också den framväxande högskolan i Göteborg skulle ha ett sådant namn. Från och med nu började den nya skolbildningen i promemorior, brev och andra handlingar därför benämnas handelshögskola.

När ledningsgruppen på hösten 1983 kom med sitt förslag om organisationen kring ekonomutbildningen skickades det i sedvanlig ordning ut på remiss till berörda, och en del egentligen inte särskilt berörda, parter. Näringslivets intresse för den nya ekonomutbildningen var väckt och för att höra vilka förväntningar som mer allmänt fanns där inbjöds i slutet av 1983 kommunens näringslivssekreterare Ulf Gustavsson till universitetets styrelsemöte. Tillsammans med de näringslivskontakter styrelsen redan hade visat det vilken stor vikt man från universitetets sida tillmätte näringslivets åsikter när nu den nya högskolan stod inför sitt förverkligande.

Men de remissyttranden som kom in var definitivt inte entydigt för nybildning-

en. Kritiken riktade framför allt in sig på resurs- och samordningsfrågor. Många såg förslaget som ett sätt att slå sönder den samhällsvetenskapliga fakulteten och sprida redan knappa resurser på för många händer. En del tyckte sig se hur den resterande samhällsvetenskapliga fakulteten på sikt riskerade att utvecklas till handelshögskolans fattiga kusin, som bara hade statliga pengar att fördela medan handelshögskolan lade beslag på de näringslivspengar som stod till buds.

När remissyttrandena kommit in fortsatte utredningsarbetet. Som resultat av detta tillsattes i januari 1984 ytterligare en arbetsgrupp, denna gång med uppdrag att undersöka förutsättningarna för att inrätta en utbildnings- och forskningsnämnd för ekonomutbildningen. Vad man ville skapa var alltså en nämnd som skulle ansvara för både grundutbildning och forskning, som tidigare separerats till men för båda men framför allt för grundutbildningen som därmed enligt kritikerna tappat sin forskningsanknytning. På gamla handelshögskolan hade professorerna flitigt deltagit i undervisningen, något som vänts till sin motsats i den ekonomutbildning man nu ville reformera.

Stöd för önskan att upprätta en nämnd för både grundutbildning och forskning hämtade man i regeringens proposition från november 1983. I propositionen föreslogs att högskolestyrelserna skulle få ökade befogenheter att själva besluta om den interna organisationen. För den blivande handelshögskolans vidkommande var det viktigaste i propositionen att planerings- och ledningsorgan som är gemensamma för grundläggande utbildning, forskning och forskarutbildning skulle kunna inrättas. Formellt handlade det om en ny formulering av paragraf 24 a: "Uppgifter som ankommer på linjenämnd och på fakultets- eller sektionsnämnd får i stället fullgöras av en utbildnings- och forskningsnämnd." Reglerna skulle börja gälla den 1 juli 1984. I Göteborg valde arbetsgruppen för den nya högskolan att kasta om ordföljden, och kom att kalla den nya organisationen för forsknings- och utbildningsnämnd (FUN).

Även denna nya arbetsgrupp, som bestod av bland andra rektor Kjell Härnqvist, Ove Krafft från företagsekonomiska institutionen, Lars Nordström från kultur-geografiska institutionen och Bengt Rundblad från sociologiska institutionen och den samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden, lämnade ett förslag som gick ut på remiss. Gruppens majoritet stod bakom förslaget, men det mötte omfattande och besk kritik ute bland lärare och forskare. Också detta nya förslag, som var mer konkret än det förra utkastet och alltså gick ut på att bilda en forsknings- och utbildningsnämnd för de ekonomiska ämnena, uppfattades av många som ett försök att splittra den samhällsvetenskapliga fakulteten. Att kritiken blev starkare denna gång berodde nog på att det nu framstod som mer konkret vad planerna syftade till.

En del av kritiken gick ut på att konsekvenserna för andra delar av samhällsvetenskapliga fakulteten, den utanför ekonomiämnena, inte alls utretts. Dessutom menade en remissinstans att man först faktiskt borde testa den så kallade

linjeinstitutionsmodellen, alltså schoolmodellen, som ju aldrig prövats. Man kan inte förkasta något oprövat. När väl en sådan linjeorganisation bildats kunde man gå vidare och utreda vilket förhållande den skulle ha till samhällsvetenskapliga fakulteten, men en sådan utredningsgrupp måste ha bredare representation än den nu sittande ledningsgruppen. Kritiken i det avseendet kan väl enklast sammanfattas som att den nya organisationen för ekonomutbildningen hade planerats av en grupp där bara de berörda ämnena var representerade, inte hela den samhällsvetenskapliga fakulteten, trots att denna i allra högsta grad skulle beröras av besluten.

Det var inte bara inom institutionerna och samhällsvetenskapliga fakulteten utan också inom universitetets styrelse som meningarna i högsta grad var delade när det gäller bildandet av en ny handelshögskola. I slutet av mars 1984 stod styrelsen inför beslut. Bengt Rundblad hade i arbetsgruppen reserverat sig mot den övriga arbetsgruppens positiva inställning i frågan och krävde fortsatt utredning. Styrelseledamoten Jan Lindqvist gav honom sitt stöd och yrkade på bordläggning.

Rektor Kjell Härnqvist menade att motståndet mot ökad självständighet för ekonomutbildningen inom vissa institutioner var av så gammalt datum att den knappast skulle övervinnas under ytterligare ett års diskussioner. Därför yrkade han på att ärendet skulle behandlas på mötet. Annars fanns risken att universitetet skulle hamna i vanrykte för bristande förmåga att anpassa sin verksamhet till krav från det omgivande samhället.

Den första omröstningen vid sammanträdet gällde således om frågan skulle behandlas vid mötet eller bordläggas. Röstsiffrorna blev nio – nio, så rektors utslagsröst avgjorde, vilket således innebar att ärendet omgående skulle upp till beslut. Också nu ställdes två förslag emot varandra, rektors om att inrätta den nya nämnden och Martin Fritz om att i stället uppdra åt samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden att undersöka förutsättningarna för att införa en utbildnings- och forskningsnämnd för hela fakultetsområdet. Fritz, som var docent på ekonomisk-historiska institutionen, ansåg att rektors förslag inte var funktionellt.

Även denna omröstning slutade nio – nio, så rektors utslagsröst fick ännu en gång avgöra. Från den 1 juli 1984 skulle således inrättas en utbildnings- och forskningsnämnd som på forskningssidan skulle omfatta de företagsekonomiska, kulturgeografiska och rättsvetenskapliga institutionerna, och på grundutbildningsnivån skulle omfatta ekonomlinjen, internationella ekonomlinjen, linjen för transport och trafik, grundläggande rättsutbildning, företags- och förvaltningsjuridisk linje samt enskilda kurser i företagsekonomi, kulturgeografi och rättsvetenskap. Styrelsen beslutade också att tillsätta en organisationskommitté för att utforma förslag mer i detalj om hur ansvarsfördelningen mellan fakultets- och sektionsområde skulle se ut.

Universitetets rektor Kjell Härnqvist blev alltså efter en tid en drivande före-

språkare för en ny handelshögskola vid universitetet. Orsaken till att han blev så tilltalad av tanken är inte självklar, men kan ha berott på hans ganska nära kontakter till ett socialdemokratiskt etablissemang, både kommunalt och statligt. Han hade som pedagog suttit med i ett flertal statliga utredningar om skolväsende och utbildningsfrågor och hade goda kontakter i politikerleden. Möjligen kan detta ha påverkat honom. Dessutom fick han periodvis nära kontakt med några av näringslivets representanter, bland dem Volvos P G Gyllenhammar, och fick personlig information om deras behov när det gäller utbildningsväsendet. Han ville visa att universitetet var en organisation som faktiskt förmådde fatta beslut, inte bara diskutera dem.

Trots den omfattande kritiken fanns från den 1 juli 1984 således två sektioner inom den samhällsvetenskapliga fakulteten, den nybildade ekonomiska sektionen, eller mer formellt ekonomiska utbildnings- och forskningsnämnden, med företagsekonomi, rättsvetenskap och kulturgeografi, och en sektion som omfattade de övriga samhällsvetenskapliga ämnena. Kulturgeografen Lars Nordström blev ordförande i den ekonomiska utbildnings- och forskningsnämnden, som ganska snart ansökte hos universitetsstyrelsen om att få kalla sitt ansvarsområde för Handels- och juridikhögskolan vid Göteborgs universitet, men universitetets styrelse bordlade frågan på hösten 1984.

Ytterligare ett steg på vägen mot en handelshögskola togs i juni 1985 när universitetsstyrelsen antog ett uttalande till förmån för bildandet av en ny högskola för ekonomisk och juridisk forskning och utbildning. Under hösten 1984 hade en diskussion startat om vilka kriterier som skulle uppställas för att en avgränsad del av universitetet skulle få använda namnet högskola *inom* universitetet. Kriterierna, bland annat att det funnits en enhet med samma innehåll tidigare eller att motsvarigheter fanns på andra högskoleenheter, passade den tilltänkta handelshögskolan väl. Kriterierna antogs först i februari 1986, men hade rimligen diskuterats dessförinnan, så styrelsens uttalande i juni 1985 kan ses som ett föregripande av beslutet.

Splittring bland studenterna

Men universitetets studenter reagerade negativt. FFS reserverade sig mot beslutet och fann det "synnerligen upprörande" att ingen hänsyn tagits till synpunkter från flertalet institutioner, studenter, LO och TCO, sektionsnämnd och fakultetsnämnd, som alla ställt sig negativa till förslaget.

Däremot såg ekonomistudenterna i Göteborg, som var entusiastiska inför utsikterna att få starta ekonomihögskolan, en möjlighet att kunna bilda en ny, egen kår. Götekon skickade i april 1983 ut ett upprop: nu är det nära! Nu kan vi snart bilda egen kår på gamla Handels igen! För Götekon, egentligen en avläggare från gamla handelshögskolan, var det kanske naturligt att se planerna på en eko-

nomihögskola på detta sätt, ett återskapande av något som en gång varit. Frågan är om alla i ledningsgruppen såg det på samma sätt. För dem framstod det nog snarare som en nybildning, inte minst med tanke på att många inom lärarkåren ingen egen erfarenhet hade av den gamla handelshögskolan.

För skapandet av denna nya kår startade Götekon en namninsamling bland berörda studenter, i syfte att bryta sig ur "kårpolitikens FFS". Universitetets styrelse såg det emellertid på ett annat sätt, och var till en början negativ till att ekonomistudenterna skulle få bilda egen kår. Ett argument var att den nya ekonomiskolan inte skulle bli en egen enhet utan vara en del av Göteborgs universitet. Då borde också studenterna vara organiserade i samma kår som övriga studenter på universitetet. Det dröjde därför innan den egna kåren blev verklighet.

Omdiskuterad stiftelse bildas

Intressenterna bakom den framväxande handelshögskolan, alltså företrädare för universitetet, näringslivet och kommunen, förde tidigt fram tanken på att till den nya högskolan knyta en stiftelse som kunde generera pengar till utbildning och forskning. Lika lite som själva högskolan var det ett oomstritt projekt. Stiftelsen skulle vara ett samarbete mellan universitetet, kommunen och näringslivet, och under våren 1985 konkretiserades tankarna till ett förslag som lades fram för universitetets styrelse.

Fackföreningarna inom universitetet var från början kritiska till förslaget. De var inte överens med universitetsledningen om fördelen med en ekonomisk stiftelse i vilken näringslivet skulle ha stort inflytande. Förslaget skulle behandlas enligt medbestämmandelagen, där fackföreningarna fick säga sitt, och de sade nej. Därmed förklarades förhandlingarna enligt medbestämmandelagen för avslutade, och fackföreningarna tog frågan till central förhandling, som hölls i juni 1985.

Dagen efter den centrala förhandlingen hade universitetsstyrelsen sammanträde för att diskutera frågan. Protokoll från de centrala förhandlingarna fanns, men eftersom protokollet var en del av beslutsunderlaget och de flesta av styrelsens ledamöter fått se det först när de kom till sammanträdet yrkade Bo Särllvik från samhällsvetenskapliga fakulteten att ärendet skulle bordläggas och behandlas senare, när ledamöterna hunnit reflektera över underlaget. Frågorna om bordläggning och återremiss av ärendet gick till omröstning, i vilken rektor, som ville att ärendet skulle behandlas vid det pågående sammanträdet, fick sin vilja igenom. Särllvik och studenternas representant tillhörde dem som reserverade sig mot beslutet, Särllvik med motiveringen att det skulle komma att få "vittgående negativa konsekvenser för samhällsvetenskapliga fakulteten".

Det hjälpte nu inte. Stiftelseurkund och stadgar antogs, och rektorsämbetet fick i uppdrag att slutföra bildandet av stiftelsen tillsammans med de två andra stiftelsegrundarna, Handelskammaren och Göteborgs kommun. Dessutom

beslutade universitetsstyrelsen att till stiftelsens kapital skjuta till en symbolisk summa på tusen kronor.

Stiftelsen bildades i september 1985 av stiftarna Göteborgs universitet, Västsvenska Handelskammaren och Göteborgs kommun. Stiftelsen byggde sitt kapital framför allt på en donation från Erik Malmsten.

Nationalekonomerna kliver ombord

Den trojka av institutioner som fram mot slutet av 1985 arbetade hän mot en ny handelshögskola var således företagsekonomi, rättsvetenskap och kulturgeografi. Men nationalekonomerna bearbetades, och de föll slutligen till föga för de ökade resurser som i form av näringslivspengar byggdes upp inom den nya organisationen. På novembermötet 1985 beslutade ekonomiska utbildnings- och forskningsnämnden att till sig adjungera en företrädare för nationalekonomi. Som en följd av att nationalekonomerna steg på tåget följde statistikerna efter, och i början av 1986 togs det formella beslutet att de två institutionerna skulle bli en del av högskolan för ekonomi och juridik. Vid samma möte beslutades att den skola som upprättades vid halvårsskiftet 1986 skulle heta Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Det fanns reservanter mot båda besluten.

Bland dem som arbetade för en ny handelshögskola fördes också diskussioner om den kommande skolans profil, inte minst i förhållande till Handelshögskolan i Stockholm. Den befintliga ekonomutbildningen hade en västsvensk profil men också en stark internationell prägel som skilde den från andra liknande utbildningar i landet. Det var för de flesta en grund att bygga vidare på. Dessutom framförde någon att ambitionen borde vara att bli bättre än Handelshögskolan i Stockholm, medan andra menade att vi inte skall jämföra oss med dem, utan arbeta vidare på våra villkor i stället för att konkurrera på deras. Dessutom hävdades att en ny handelshögskola i Göteborg till skillnad från Handelshögskolan i Stockholm skulle ha lång väg till beslutsfattarna på riksplanet, men i gengäld goda kontakter med näringslivet. Det var ytterligare ett fundament att bygga vidare på.

Utöver de här mer konkreta faktorerna kom i profileringsdiskussionen också upp en del vanliga fraser i sådana här sammanhang, att vi skall satsa på kvalitet, förbättra pedagogiken, skapa skolanda, öka samarbetet mellan institutionerna, förstärka den internationella prägeln och så vidare, honnörsord som väl ingen skulle säga emot men som vid tillämpning kan vålla diskussioner och oförutsedda problem. En punkt man enades om var att till en början inte låsa resurserna i fasta professurer, utan istället bjuda in gästforskare och gästlärare.

I början av 1986 antogs i universitetets styrelse kriterier för när man får kalla sig högskola inom universitetet. Dessa antogs så att de passade den tilltänkta nya handelshögskolan väl. Bland annat fanns som vi sett kravet att området skulle ha

varit högskola tidigare eller att det fanns liknande enheter på andra universitet i landet som fått beteckningen högskola. När beslutet om högskolebildningar inom universitetet kom gällde det förutom handelshögskolan också bland annat Förvaltningshögskolan, Fotohögskolan samt Teater- och operahögskolan. Högskolebildningarna gällde från den 1 juli 1986. Därmed var handelshögskolan återupprättad, denna gång dock med tillägget "vid Göteborgs universitet". Inordningen i universitetet var inte på allvar omstridd.

Stridigheterna kring de andra högskolebildningarna var, om de alls existerade, betydligt mindre än när det gäller handelshögskolan. Den säkerligen viktigaste orsaken var att de flesta andra högskolor inom universitetet bildades utifrån en enskild institution, medan handelshögskolan är ett samarbete mellan flera institutioner.

5. Den nya handelshögskolan inom universitetet (1986–)

Från halvårsskiftet 1984 fanns således inom den samhällsvetenskapliga fakulteten två sektioner, den ekonomiska och den för övriga ämnen. Två år senare, den 1 juli 1986, bildades av den förra sektionen Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Vid bildandet ingick fem institutioner, företagsekonomi, nationalekonomi, kulturgeografi, rättsvetenskap och statistik.

Handelshögskolan finansierades i första hand av universitetets anslag, precis som vilken annan del av universitetet som helst, men en skillnad gentemot de flesta övriga delar av universitetet är att handelshögskolan har en egen identitet och utöver universitetsanslagen också kan få medel från Stiftelsen för ekonomisk utbildning och forskning i Västsverige. Dessutom genererar handelshögskolan en hel del externa medel för forskning, inte minst från Vetenskapsrådet och Sida.

Högskolans två stora institutioner var då och är fortfarande företagsekonomi och nationalekonomi, men med olika profil. Som tidigare domineras företagsökonomi av grundutbildning medan nationalekonomi är stora på forskningssidan. Kring decennieskiftet 1990 var företagsekonomiska institutionen störst sett till personal, medan nationalekonomi var störst sett till resurser, ett förhållande som fortfarande gäller. För nationalekonomernas del handlar resursstorleken om forskningsresurser. Företagsekonomiska institutionen har som sagt sin dominans på grundutbildningen, framför allt ekonomutbildningen. Skillnaderna mellan de två institutionerna är gamla och har fortsatt att präglade handelshögskolan.

Även efter etablerandet av handelshögskolan utgjordes dess styrelse av den ekonomiska utbildnings- och forskningsnämnden, ledd av dekanus som kallades rektor. Lars Nordström satt fortfarande på rektorsposten. Ledningsgruppen förutom honom var prodekanus Ove Krafft, lektorerna Arne M. Andersson och Ingvar Holmberg samt skolchef Mats Tullberg.

Handelshögskolan växer och datoriseras

Vid halvårsskiftet 1990 anslöt sig också ekonomisk-historiska institutionen och den tidigare kommunala högskoleutbildningen i ADB till handelshögskolan. ADB-utbildningen lades till en början in under statistiska institutionen, men kom ett år senare att slås samman med sin namne på Chalmers och bilda en gemensam institution för administrativ databehandling med säte på handelshögskolan. Också systemvetarlinjen hamnade inom institutionen, som 1995 bytte namn till Institutionen för informatik.

Som vi sett gick inte ekonomisk-historiska institutionen med i handelshögskolan från start 1986. Men ämnet ingick i ekonomutbildningen, så handelshögskolan köpte undervisningen av ekonomisk-historiska institutionen under de fyra första åren. I slutet av 1980-talet hade institutionen det kärvt ekonomiskt eftersom studentunderlaget sviktade. Som dekanus i samhällsvetenskapliga

fakulteten förde Lennart Hjalmarsson vid denna till seriösa diskussioner om att lägga ned den ekonomisk-historiska institutionen och dela den på nationalekonomi och historia.

Ställd inför närmast oöverstigliga problem började institutionens ledning närma sig handelshögskolan. Docenten Martin Fritz satt med i universitetsstyrelsen och hade god inblick i systemet. Han lyckades övertala övriga i institutionsledningen, bland dem professor Lars Herlitz, att institutionen hade allt att vinna på att gå med i handelshögskolan. Lars Herlitz hade varit vänsterpolitiskt aktiv och antogs ha en negativ inställning till handelshögskolan, som av många på vänsterkanten sågs som en slags näringslivsbastion inom universitetsvärlden.

Lars Nordström var rektor för handelshögskolan vid den tiden, och minns väl det möte som innebar institutionens ja till handelshögskolan. Det var Martin Fritz och Lars Herlitz som kom upp till honom för att diskutera saken.

– Herlitz gillade inte tanken, men han såg det som en pragmatisk lösning i en svår tid, menar Nordström.

Denna pragmatism ledde till att ekonomisk-historiska institutionen blev en del av handelshögskolan från halvårsskiftet 1990.

Rättsvetenskapliga institutionen hade länge arbetat för att få ge fullständig juristutbildning. Arbetet intensifierades under läsåret 1990-91, och i maj 1991 kom så äntligen riksdagens beslut om att inrätta en fullständig juristutbildning i Göteborg. Den baserades på den tidigare företags- och förvaltningsjuridiska linjen som hade införts i samband med högskolereformen 1977. Nu förlängdes utbildningen med ett halvår och kompletterades med ämnena straffrätt och processrätt, så även i fortsättningen kom juristutbildningen vid Handelshögskolan vid Göteborgs universitet att ha en företagsjuridisk inriktning. Vid en utvärdering 1999 fick den nya juristutbildningen gott betyg och i dag är den en av de mest eftersökta juristutbildningarna i landet.

Rättsvetenskapliga institutionen visade sitt samhällsengagemang genom en juristkurs för invandrade jurister som hölls våren 2000. Den var kostnadsfri och med fria läromedel, sponsrade av förlagen. Dennis Töllborg från rättsvetenskapliga institutionen följde senare upp kursen genom att aktivt vara med om att bygga upp en så kallad juristjour i den invandratäta Göteborgsförorten Hammarkullen.

Datoriseringen av handelshögskolan började på allvar 1988. Det var under den närmast överhettade högkonjunkturen i slutet av 1980-talet när de svenska avregleringarna på finans- och valutaområdena lett till en enorm utlåningsexpansion och fastighetshausse. Det var billigt att låna när realräntan, alltså räntan efter skatt och inflation, närmade sig noll. Bankerna gjorde miljardvinster. Allt kom inom loppet av några få år att vändas till sin motsats i det tidiga 1990-talets svåra kris, men ännu 1988 fanns inga moln på finanshimlen. I en

uppgörelse med staten beslöts att delar av affärsbankernas miljardvinster skulle komma högskoleväsendet till godo. Under tre år skulle sammanlagt 600 miljoner kronor delas ut till universitet och högskolor, och bankerna fick visst utrymme att själva välja mottagare. Då låg handelshögskolorna väl till. Man kan säga att den inledande datoriseringen av handelshögskolan i Göteborg bekostades med dessa medel. Varje forskare, sammanlagt 140 personer, fick varsin dator samtidigt som tre salar med femton datorer i varje öppnades åt studenterna. Handelshögskolan fick datorer för 6,5 miljoner kronor.

Studentkåren

År 1990 bildade studenterna vid Handelshögskolan vid Göteborgs universitet en egen studentkår. Efter den gamla handelshögskolans nedläggning 1971 hade ekonomstudenterna i 18 år tillhört FFS, Filosofiska fakulteternas studentkår, som de flesta andra universitetsstudenter. Under dessa år hade studentföreningarna Götekon och JF (Juridiska föreningen) haft lokaler i handelshögskolebyggnaden och upprätthållit en del samkvämsfunktioner men inga regelrätta kårfunktioner. För många ekonomstudenter kändes det inte naturligt att bege sig till kårhuset på Götabergsgatan för att delta i kåraktiviteter.

I flera omgångar hade studenterna på handelshögskolan sedan återstarten 1986 sökt träda ur FFS för att bilda egen studentkår, men fått nej av universitetets styrelse. Nu var universitetets styrelse i princip positiv, och det som återstod var ett avtal om avgränsningar mellan FFS och den nya kåren, alltså en överenskommelse om vilka studenter som skulle höra till vilken kår. Handelsstudenterna valde det gamla namnet från den förra handelshögskolans dagar, alltså Handelshögskolans i Göteborg studentkår, HHGS.

Kritik, krav och kris

Den unga handelshögskolan inom universitetet hade inte många år på nacken när den började utsättas för ganska kraftig kritik från näringslivet. Ofta förmedlades kritiken av studenter vid skolan, som i sina kontakter med näringslivet uppfattade att företagsledarna allt oftare ansåg att kompetensen hos de nybakade civilekonomerna inte var tillräcklig. Kritiken gick ut på att Handelshögskolan vid Göteborgs universitet inte var tillräckligt näringslivsanpassad. Det var ju i grunden samma kritik som hade riktats mot ekonomutbildningen vid universitetet under de år då en handelshögskola inte existerade, en kritik som i sin förlängning ledde till att handelshögskolan startade. Nu fanns alltså representanter för framför allt näringslivet som tyckte att den nya handelshögskolan inte klarat sin uppgift.

Brist på resurser

En grundorsak till att förhållandena upplevdes så verkar ha varit bristande resurser. Handelshögskolan hade inte resurser nog för att upprätthålla en undervisning

med den kvalitet ledningen egentligen ville. Antalet undervisningstimmar var för få. Problemen var kända inom skolan och debatten om hur de skulle lösas var stundtals livlig. Bland annat diskuterades storgrupper och gruppexaminationer i förhållande till mer individualiserad undervisning. Kvalitetsfrågorna var brännande, men resursbristen påtaglig. Enligt Lars Nordström, handelshögskolans rektor när kritiken började artikuleras, kunde man vid en jämförelse med Chalmers konstatera att de blivande civilingenjörerna fick ungefär tre gånger så mycket lärarledd undervisning som de blivande civilekonomerna.

Under läsåret 1987-88 gjorde ett konsultföretag en utredning om kostnaderna per student och år vid de två handelshögskolorna i Sverige. Då visades att kostnaden per student var avsevärt större på Handelshögskolan i Stockholm än på Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 25 000 kronor i Stockholm mot 10 000 i Göteborg. Dessutom menade utredarna att grundutbildningen i Göteborg var stel och inte gav studenterna särskilt stora valmöjligheter.

En annan undersökning, publicerad ett år senare, visade att ekonomlinjen i Göteborg när det gäller resurser per student låg en bit under genomsnittet för alla ekonomutbildningar i landet. Universitets- och högskoleämbetet tittade på skillnader mellan de två handelshögskolorna och fann att det var framför allt i basblocket, alltså de inledande studierna på ekonomlinjen, som skillnaderna fanns. Handelshögskolan vid Göteborgs universitet hade bara cirka 70 procent av stockholmarnas undervisningstäthet i basblocket. I fördjupningsblocket fanns inga systematiska skillnader, och högskoleämbetet menade att skillnaderna i undervisningstäthet bara kunde förklara en del av skillnaderna i utbildningskostnaderna.

Det fanns alltså andra faktorer som också spelade in. En tydlig skillnad mellan handelshögskolorna i Göteborg och Stockholm var antalet professurer. I övriga ämnen var skillnaden inte markant, men i företagsekonomi var den enorm. Där hade handelshögskolan i Göteborg läsåret 1988/89 drygt fyra professurer medan Handelshögskolan i Stockholm ståtade med drygt elva. Lars Nordström förklarade också Göteborgs problem med bristande resurser, att handelshögskolan från start hade ökat antalet linjer och förlängt ekonomutbildningen utan att staten skjutit till mer medel.

Brist på samordning

Men kritiken handlade inte bara om lärarledd undervisning. Bo Ramfors, tidigare direktör för SE-Banken i Göteborg, satt i universitetets styrelse under delar av 1990-talet. Han minns att en av näringslivets viktigaste kritikpunkter var att ingen tog ett samlat ansvar för civilekonomutbildningen. Handelshögskolans institutioner framträdde just som sådana, skilda institutioner som bevakade sina respektive intressen utan att lägga tillräcklig möda på att samordna en bra civilekonomutbildning.

Det här var en kritik som känns igen från handelshögskolans tidigare histo-

ria. I början av 1960-talet hade skolan sjösat en ny integrerad utbildning för att komma till rätta med problemen, men inte heller den lösningen höll någon längre tid eftersom integrationsproblemen återigen vädrades redan kring mitten av 1960-talet. Därefter hade skolan försökt med speciella integrationskurser och stundtals fått det att fungera, men ofta efter en tid hamnat i samma problem med kritik mot bristande samordning. Det har inte alltid varit lätt att få flera självständiga institutioner att konstruktivt samverka i en gemensam utbildning.

Till detta kom att Handelshögskolan vid Göteborgs universitet hade svårt att behålla de bästa lärarkrafterna. Handelshögskolan i Stockholm led inte av samma resursbrist och kunde erbjuda betydligt högre löner, så en del av de mest kvalificerade lärarna försvann från Göteborg till Stockholm.

Tillströmningen av studenter hade ökat så snart handelshögskolan etablerats. Skolans ledning hade därför valt att expandera. I efterhand menar dåvarande rektorn Lars Nordström självkritiskt att utvidgningen av skolans undervisning möjligen gick för fort, vilket kan ha bidragit till kvalitetsbristerna.

– Det kanske var en felaktig strategi. Kanske skulle vi ha expanderat långsammare, konsoliderat det som fanns och därmed kunnat slå vakt om kvaliteten.

Som exempel på expansionen vid tiden kring 1986 och strax därefter kan nämnas att den internationella ekonomlinjen ökade från 80 till 120 platser och att en hotell- och restauranglinje med 60 platser etablerades. Den allmänna ekonomlinjen var vid denna tid på 3,5 år, och inom den infördes ett nytt så kallat basblock i september 1989. Ungefär samtidigt startade inom den internationella ekonomilinjens en variant med inriktning på tyska med 30 nya platser. Antalet som examinerades från Handelshögskolan vid Göteborgs universitet ökade starkt på kort tid, från 240 till 373 examina mellan läsåren 1986/87 och 1987/88. Den nya handelshögskolan rivstartade således, vilket kan ha gått ut över kvaliteten.

En utvärdering av ekonomutbildningarna i Göteborg, Halmstad, Karlstad, Lund och Växjö gjordes läsåret 1990-91 av en före detta professor från handelshögskolan i Bergen, Norge, och en före detta docent från Handelshögskolan i Stockholm. Uppenbarligen har man arbetat enligt den så kallade swot-modellen för utredningar, det vill säga en modell i vilken man fokuserar på starka och svaga sidor samt möjligheter och hot. Det var en modell som spred sig både inom näringsliv och förvaltning under 1990-talet.

Enligt denna utvärdering hade Handelshögskolan vid Göteborgs universitet som sina starka sidor en kår av lärare och forskare med bred och djup kompetens, goda internationella kontakter (som emellertid snarare var individuella än institutionella), goda forskningsresurser (vilket särskilt gällde nationalekonomiska institutionen), bra kontaktnät med näringsliv och förvaltning samt en omfattande konsulterfarenhet. Tillsammans borgade detta för en verklighetsanknuten undervisning.

Handelshögskolans svaga sidor var en kvardröjande och omfattande univer-

sitetsbyråkrati som försvårade möjligheterna att utnyttja de goda integrationsmöjligheter mellan ämnena som trots allt fanns. Dessutom var utbildningen inom den första delen av ekonomutbildningen, basblocket, för stel, en kritik som också högskoleämbetet hade fört fram. Den del av ekonomutbildningen som kom efter basblocket, fördjupningsdelen, ansågs i stället vara för mångsidig och bestå av för många alternativ, som bara splittrade de starkt begränsade resurserna. De viktigaste svagheterna var enligt utredarna dels byråkratin på skolan, som hindrade att skolans resurser kom till rätt användning, dels att lärarnas forskning inte märktes i basutbildningen. Utbildningen var alltså för lite forskningsanknuten.

Näringslivskritik och rektorsbyte

När kritiken mot ekonomutbildningen kom uppstod en del spänningar inom handelshögskolan. Lars Nordström kände sig ifrågasatt när han kritiserades för att inte tillräckligt hårt ha drivit krav från näringslivet och för att ha misslyckats med att skaffa tillräckliga resurser till skolan.

– Jag hade lagt ned väldigt mycket av min själ i det här bygget och i den här utbildningen. När då några kom och sade att de var besvikna på att jag inte hade drivit de här frågorna tillräckligt, då tappade jag lite lusten. Jag hade hållit på med detta under åtta år, så efter lite diskussioner fram och tillbaka bestämde jag mig för att hoppa av och gå tillbaka till min professur, säger Lars Nordström.

Nordström meddelade därför att han inte längre stod till förfogande för rektorsposten. Två andra kandidater lyftes då fram, Anders Edström och Anders Klevmarken. Edström var företagsekonomernas kandidat, Klevmarken nationalekonomernas och statistikernas. Edström vann med några röster, en effekt av att den företagsekonomiska institutionen på lärarsidan är så stor.

Näringslivets kritik fortsatte, och därför samlades representanter för Volvo, SKF, SE-banken och ytterligare några företag för att på Handelskammaren i Göteborg diskutera den framtida ekonomutbildningen. Ulf af Trolle var med på mötet. Inriktningen var klar: näringslivet behöver en riktig handelshögskola och i värsta fall startar vi en egen! Hur konkreta tankarna var på att bilda en egen näringslivsfinansierad handelshögskola har jag svårt att få grepp om, men klart är att flera av näringslivets toppar i Göteborg såg allvarligt på saken och att de var beredda att göra något för att hitta en lösning. Om de sedan skulle ha lyckats ta fram alla de resurser som krävts för att starta en helt egen, privat finansierad handelshögskola à la Stockholm är väl mer tveksamt.

Hursomhelst började näringslivet att på nytt med kraft engagera sig i handelshögskolans väl och ve. Möten hölls med universitetets rektor Jan Ling och Bo Ramfors valdes in i universitetets styrelse.

Kritiken mot handelshögskolan var således grundorsaken till att Nordström avstod att kandidera vid rektorsvalet 1993, som ledde till att Anders Edström

blev ny rektor. Anders Edström var företagsekonom som disputerat på gamla Handelshögskolan i Göteborg men därefter arbetat på annan ort. Han tog till sig näringslivets kritik mot utbildningen och arbetade i styrelsen för att komma tillrätta med problemen. Hans lösning låg nära de tankegångar näringslivets representanter hade framfört. Men Edström kom utifrån och hade inget starkt stöd i organisationen. Han kände själv att han inget gehör fick för sina åsikter.

I maj 1994 ställde Edström saken på sin spets och skrev i ett öppet brev till lärare, studenter och övriga anställda att hans åsikter hittills inte hade vunnit något gehör. Därför gick han nu ut offentligt. Han menade att ekonomutbildningen var handelshögskolans kärnverksamhet och att fokusering måste ske på denna kärna. Handelshögskolan kunde därför inte fortsätta som en ekonomisk fakultet som splittrade sig på en rad olika utbildningar, utan behövde lyfta fram kärnverksamheten för att kunna bli konkurrenskraftig. Renodlingstankar låg i tiden inom näringslivet. Det tydligaste exemplet är väl när Volvo efter den misslyckade Renaultaffären och styrelsens avgång 1994 under Sören Gyll började en renodlingsstrategi för att bryta upp det konglomerat som Per G Gyllenhammar skapat sedan tidigt 1970-tal. Att resonemangen om renodling kunde hitta en resonansbotten på en handelshögskola med nära kontakter med näringslivet var naturligt. Det handlade om att fokusera, att samla resurserna till det viktigaste och inte slösa dem genom att sprida dem på för många aktiviteter. Edström förklarade sig beredd att avgå om hans person stod i vägen för en konstruktiv lösning.

Edström avgick mycket riktigt. Efteråt har några av de inblandade sett avgången som logisk eftersom Edström aldrig fick någon legitimitet inom handelshögskolan. Inte minst i förhållande till nationalekonomerna var relationen konfliktfull. Även under hans efterträdares, Gunilla Bornmalm-Jaderlöws, tid gnisslade det i maskineriet och motsättningarna var stundtals ganska stora. Den gamla motsättningen mellan nationalekonomi och företagsekonomi, mellan forskningsprioritering och grundutbildningsorientering, vädrades också till och från. Det är för övrigt en motsättning som fortfarande i viss mån är levande, även om stridsyxorna är nedgrävda. Många nationalekonomer ger inte mycket för företagsekonomins anspråk på vetenskaplighet eftersom de hävdar att ämnet saknar bärande teori och metod, medan en del företagsekonomer menar att nationalekonomernas definition på vetenskaplighet inskränker sig till den matematiska metoden, som om det räckte att omvandla ett ämne till matematiska formler för att uppnå vetenskaplighet. Till det kan möjligen tilläggas att mycken god vetenskap utvecklas ur motsättningar, varför det kanske egentligen bara är att gilla läget.

Ny arbetsgrupp, ny utredning

I maj 1994 tillsatte universitetets rektor Jan Ling, efter att ha fått en skrivelse från Handelskammaren med näringslivets kritik på pränt, en arbetsgrupp för

att utreda den samhällsvetenskapliga fakultetens fortsatta öden. Handelshögskolan var ju organisatoriskt fortfarande en del av samhällsvetenskaperna, därför borde någon ta ett helhetsgrepp om frågan. Till ledamöter i arbetsgruppen utsågs kommunalrådet i Mölndal, Bengt Odlöw, professorn i nationalekonomi Lennart Hjalmarsson, professor emeritus och universitetets förre rektor Kjell Härnqvist, samhällsvetenskapliga fakultetens dekanus Lars Strömberg och professor Ulf af Trolle, före detta rektor för Handelshögskolan i Göteborg.

Under utredningstiden skickade Ulf af Trolle ett personligt brev till lärare på Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Trolle bodde i Frankrike vid den tiden, och hade därför ingen direkt och personlig kontakt med berörda. I brevet föreslog han att universitetet i princip skulle avskilja ekonomutbildningen till en separat handelshögskola, som skulle finnas vid sidan av universitetsutbildningen i samma ämnen.

Trolles brev var personligt. Han var också en del av arbetsgruppen, vars arbete blev klart mitt i sommaren. Deras betänkande skickades ut på remiss till berörda parter, och i slutet av september 1994 kunde universitetets styrelse fatta beslut om den framtida organisationen.

Betänkandet började problembeskrivningen med de organisatoriska förändringar som hade skett inom högskolevärlden ett år tidigare. Regelverken hade förändrats. Från den 1 juli 1993 gällde en ny högskolelag och en ny högskoleförordning och en ny organisation för Göteborgs universitet hade trätt i kraft, med fem fakulteter och åtta fakultetsnämnder. Det var den samhällsvetenskapliga fakulteten som delats upp i tre fakultetsnämnder, samhällsvetenskaplig fakultetsnämnd, handelshögskolans fakultetsnämnd, som alltså inte längre var underordnad samhällsvetenskapliga fakulteten utan sidoordnad, och utbildningsvetenskapliga fakultetsnämnden. Som ett sammanhållande organ för de tre fakultetsnämnderna inrättades samhällsvetenskapliga rådet. Fakultetsnämnderna skulle ansvara för grundutbildning, forskning och forskarutbildning inom sina respektive områden, och en dekanus skulle vara ordförande. På den punkten innebar det inga egentliga förändringar för handelshögskolan.

En målsättning med den nya organisationen hade varit att besluten skulle hamna så nära verksamheten som möjligt, vilket innebar ökade befogenheter och ökat ansvar för fakulteterna och fakultetsnämnderna.

Det var här som det enligt utredningen brast. Omorganisationen hade genomförts utan att någon kollade upp var de eventuella problemen fanns, och den skedde mot viljan hos en stor majoritet inom den dåvarande samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden. De flesta inom den gamla fakulteten, framför allt utanför handelshögskolan men också flera inom den, tyckte fortfarande att det fanns behov av en sammanhållen samhällsvetenskaplig fakultetsnämnd. Nu bara den försvann utan att kritiken mot omläggningen fick något gensvar.

Uppsplittringen på tre fakultetsnämnder hade inneburit samordningsproblem,

och det samhällsvetenskapliga rådet, vilket bland annat skulle fördela de ekonomiska medlen på de tre fakultetsnämnderna, hade i princip blivit handlingsförlamat. I rådet satt bland andra de tre dekanerna, som hade mycket svårt att komma överens. Också i remissvaren på betänkandet går det att utläsa en ganska massiv kritik mot den organisatoriska förändringen ett drygt år tidigare.

Det fanns dessutom en annan grund till krisen på handelshögskolan, som enligt utredarna delvis var av gammalt datum och berodde på konflikten mellan två traditioner: å ena sidan näringslivets behov av utbildade ekonomer, å den andra sidan den traditionella akademiska friheten. Utredarna menade att denna skillnad inte hade beaktats tillräckligt när handelshögskolan återupprättades, vilket innebar att näringslivet efter ett tag fick ekonomer som var för specialiserade för deras smak. Näringslivet efterfrågade bredare utbildade generalister, inte specialister.

Dessutom fann utredarna motsättningar inom handelshögskolan, mellan stora och små institutioner som trätte om resursfördelningen. Utredningen kunde konstatera att sådana motsättningar som rädde kring handelshögskolan inte fanns kring de andra yrkesutbildningarna inom den samhällsvetenskapliga fakulteten, som journalistutbildningen och socionomutbildningen. Förklaringen, som utredarna själva gav, var att dessa drevs inom ramen för en institution medan civilekonomutbildningen var ett samarbete mellan flera institutioner.

Utredningens förslag var att den samhällsvetenskapliga fakulteten skulle delas upp i tre självständiga enheter, en ekonomisk, en social och en utbildningsvetenskaplig sektionsnämnd. Som överbyggnad skulle finnas en gemensam samhällsvetenskaplig fakultetsnämnd och det samhällsvetenskapliga rådet skulle avskaffas. Dessutom skulle civilekonomutbildningen i enlighet med Ulf af Trolles förslag skiljas ut som en separat enhet, Handelshögskolan, och bestå av en utbildningslinje om 160 poäng.

Utredarna förde också en diskussion om bredd kontra spets, och vill i en del formuleringar kalla civilekonomutbildningen för en spetsutbildning. I dag förefaller terminologin olyckligt vald och en smula förvirrande. Det utredarna kallar spets är det de så kallade avnämarna ute i näringslivet, och utredarna själva i andra formuleringar, kallade bredd, det vill säga en utbildning som i Trolles anda gav en bred allmänekonomisk grund på vilken en karriär inom näringslivet kunde byggas. Sedan är det ju en annan sak om någon för att framhålla hur "fin" utbildningen är kallar den för en spetsutbildning. Spets i mer normal prosa lär rimligen ha med specialisering att göra, just det som civilekonomutbildningen enligt dess förespråkare inte var och inte skulle vara.

Blandat mottagande, fortsatt utredande

Förslaget möte ömsom ris, ömsom ros. Kritiken centrerade kring resursfrågan. Om den ekonomiska sektionen splittrades och alltså civilekonomlinjen bröts ur,

fanns risken att resurserna skulle minska till båda parter.

Arbetsgruppen kunde efter att ha läst igenom de 35 remissvaren konstatera att utredningens förslag att avveckla samhällsvetenskapliga rådet och bilda en gemensam fakultetsnämnd med tre sektioner fått överväldigande stöd av remissinstanserna. Därför föreslog arbetsgruppen att detta förslag skulle träda i kraft den 1 januari 1995, vilket också blev universitetsstyrelsens beslut.

När det gäller civilekonomutbildningen var bilden mer splittrad. Det hade lagts fram flera alternativa förslag som det fanns skäl att beakta. Därför föreslog arbetsgruppen fortsatt diskussion med sikte att förändringarna skulle kunna ske till den 1 juli 1995. Universitetets styrelse beslutade därför att ge rektor uppdraget att tillsätta ytterligare en grupp som skulle gå vidare i utredningsarbetet. Handlingskraft resulterade nästan alltid i nya utredningar och arbetsgrupper.

För att utarbeta mer konkreta förslag i frågan utsåg således universitetets rektor Jan Ling en mer intern utredningsgrupp som tillsattes i september 1994. Till ledamöter valde han Gunilla Bornmalm-Jaderlöw, Claes-Göran Alvstam, Clas Wihlborg, Karl Erik Gustafsson och Lars-Erik Gadde.

Arbetsgruppen uttryckte ambitionen att en ny, mer fristående handelshögskola skulle kunna bildas med start höstterminen 1995, alltså till synes samma ambition som den förra gruppen haft. Gruppen träffades ytterligare några gånger under hösten för att utarbeta ett förslag till organisation för den nya handelshögskolan.

En rad olika förslag diskuterades, bland annat att all undervisning skulle ske på engelska och att man borde inrätta en organisation för partnerskap där företag för en insats på mellan 50 000 och 200 000 kronor om året blev handelshögskolans partner, och kunde ta del av skolans expertis och få examensarbeten som anknöt till det egna företaget utförda. Claes-Göran Alvstam föreslog att den nya handelshögskolan skulle få ett stort mått av autonomi och bildas genom sammanslagning av ett par av företagsekonomernas avdelningar, rättsvetenskapens handelsrätt och kulturgeografernas ekonomiska geografi. Resten av de undervisningstjänster som behövdes skulle man köpa från de institutioner som blev kvar inom den ekonomiska sektionen. I diskussionerna framfördes också en önskan om utvidgat samarbete med Chalmers.

Det färdiga förslaget gick på linjen att en ny handelshögskola borde bildas, och skissade organisatoriskt hur det kunde gå till. Förslaget gick i december 1994 ut på remiss.

Remissvaren kom in under januari 1995. Kritikerna pekade på utredarnas bristande vilja att närmare studera alternativet att faktiskt utveckla den befintliga organisationen. Återigen hamnade diskussionen kring frågan om att skapa tillräckliga resurser. För att bilda en separat handelshögskola för enbart civilekonomlinjen skulle enligt beräkningar krävas externa medel i storleksordningen 400 - 500 miljoner kronor för att den årliga förräntningen skulle bli tillräckligt stor, kring 30 miljoner kronor, vilket enligt de flesta kritiker knappast var realis-

tiskt. De medel näringslivet kunde tänkas skjuta till skulle komma till bäst nytta i en utveckling av den befintliga organisationen.

Också företagsekonomiska institutionen, som i övrigt var positiv till bildandet av en ny enhet för ekonomutbildningen, menade att detta bara kunde ske om resurserna kunde garanteras. Det var pengar som inte kunde hämtas inifrån universitetssystemet utan måste komma utifrån.

Från kulturgeografiska institutionen påpekades att problemen, som man nu ville lösa på organisatorisk väg, bottnade i bristande resurser, inte bristande organisation. Därför yrkade kulturgeograferna avslag.

Nationalekonomiska institutionen var för en gång skull någorlunda ense med företagsekonomerna och tyckte att utredningen i huvudsak var bra, men att nackdelarna handlade om resurser, om kostnaderna för att driva två parallella system eftersom ju den ekonomiska sektionen förväntades bestå och bedriva egen verksamhet. Skulle det första alternativet inte kunna finansieras, det krävde ju ganska stort tillskott av externa medel, kunde ett näst-bästa-alternativ också vaskas fram ur utredningsgruppens förslag, nämligen en tvåårig mastersutbildning som påbyggnad på ett tvåårigt basblock. Dessutom var nationalekonomerna bestämt emot att den nya handelshögskolan skulle ha egna forskningsresurser. Forskningen var ämnesanknuten och skulle ligga kvar på institutionerna.

Från ekonomisk-historiska institutionen argumenterades att om civilekonomutbildningen nu släpptes till en separat organisation skulle de sju institutioner som ingick i den existerande handelshögskolan förlora det de hade gemensamt. Då var det bättre att utveckla det som redan fanns, så ekonomisk-historiska institutionen yrkade avslag på förslaget.

Rättsvetenskapliga institutionen tillstyrkte förslaget under förutsättning att finansieringen gick att ordna. Däremot var de inte glada åt det förslag som hade funnits i Alvstams första utkast, nämligen att separera handelsrätten från den övriga rättsvetenskapliga institutionen för att inordna den i en ny handelshögskola. Professor Dennis Töllborg skrev ett särskilt yttrande i frågan med slutklämmen: gärna en ny handelshögskola, men inte på bekostnad av vår institution! Att skära loss handelsrätten skulle kraftigt dränera institutionen och försvåra det yttersta målet, en juridisk fakultet vid Göteborgs universitet.

Fortsatta förhandlingar och ett nytt förslag

Ett återkommande tema i remissvaren från de centrala institutionerna i den ekonomiska sektionen var att även de som tyckte att förslaget var bra bara tyckte det under förutsättning att den externa finansieringen gick att ordna. Pengar utifrån var alltså enligt dem ett grundkrav för att ekonomlinjen skulle kunna brytas loss till en egen organisation, en egen handelshögskola. Det var också på den punkten förslaget slutligen stupade.

Till en början kunde arbetsgruppen konstatera att dess förslag inte mötts av

något jubel. Men remissvaren var i vissa frågor ganska splittrade, så någon entydig, allomfattande ståndpunkt gick inte att utläsa. Vad Lars Strömberg, som skrev en slags syntes av remissvaren, kunde konstatera var att förslaget saknade full förankring inom handelshögskolan och att även de som tillstyrkt gjort så med reservationer angående resurserna.

Dessutom var den nya handelshögskolans ställning i förhållande till samhällsvetenskapliga fakulteten omstridd. Vissa ville ha stor självständighet, andra ville att samhällsvetenskapliga fakulteten skulle fungera som ett överorgan för att resursfördelningen inte skulle haverera.

Frågorna var alltså många även efter denna utredning. Dessutom var det osäkert om de resurser som krävdes verkligen kunde skaffas. Resultatet av denna utredning och remissomgång blev därför en ny arbetsgrupp. Denna gång tog man med en politisk tungviktare i gruppen, den förre socialdemokratiska finansministern Kjell-Olof Feldt. Tillsammans med Bengt Odlöw och Jan-Olle Folkesson skulle han med de tidigare utredningarna som grund se över organisationsfrågan för den nya handelshögskolan och kolla vilka möjligheter det fanns att faktiskt få hem den externa finansiering som de flesta ansåg nödvändig.

Denna så kallade förhandlingsgrupp hade möten med företrädare för verksamheten, med näringslivet och med studentkåren. Vid dessa möten betonade gruppens ledamöter att deras arbete inte var utredande på samma sätt som de tidigare gruppernas. De inskränkte sig till att med näringslivet förhandla om finansieringen och med de övriga diskutera hur den nya handelshögskolan organisatoriskt skulle kopplas till universitetet.

Slutförhandlingarna med näringslivet hölls i Ågrenska villan i slutet av april 1995. Där medverkade förutom de tre ledamöterna i förhandlingsgruppen bland andra Bo Ramfors, Lennart Jaensson från Volvo, Mauritz Sahlin från SKF, Tore Daun som tidigare varit VD för Mölnlycke AB och nu satt i diverse styrelser, samt Sture Perfjell från Västsvenska Handelskammaren.

Det man då kom överens om att verka för var bland annat att starta en civilekonomutbildning om 160 poäng höstterminen 1996, att till denna utbildning koppla forskning och forskarutbildning, att organisera verksamheten som "en ny operativ enhet" benämnd Handelshögskolan, och att denna enhet skulle finnas som sektionsnämnd direkt under samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden, det vill säga sidoordnad de tre redan existerande sektionerna. Handelshögskolan skulle ledas av en styrelse vars ordförande hade titeln rektor. Till styrelsen skulle knytas ett rådgivande organ, Handelshögskolans råd, i vilket Västsvenska Handelskammaren skulle ha fyra av totalt åtta ledamöter.

Finansieringen skulle ske i samarbete mellan näringslivet, universitetet och samhällsvetenskapliga fakulteten. Näringslivet skulle bidra med minst 15 miljoner kronor årligen. Universitetet skulle ta ungefär lika stora resurser från anslaget för grundutbildning och samhällsvetenskapliga fakulteten en motsvarande

summa från fakultetsanslaget och genom forskarpengar från forskningsråd, branschinstitut, EU-program med mer. Tanken var att de lärare och forskare som rekryterades till den nya handelshögskolan från den befintliga skulle ta med sig de resurser de redan förfogade över.

Verksamheten skulle bedrivas i de lokaler som höll på att byggas med pengar från näringslivet och staten.

Så såg det slutliga konceptet ut. Tre arbetsgrupper och ett drygt år senare fanns alltså ett färdigt upplägg för att lösa de kritiska punkter i verksamheten som framför allt näringslivet hade pekat på. Nu var det väl bara att skrida till verket, eller? Riktigt så enkelt var det inte. Förslaget måste först förankras i den existerande verksamheten, den som skulle slås sönder för att möjliggöra det nya.

Någon gång vid den här tiden började det stå klart för de flesta att en ny civilekonomutbildning inte kunde startas redan vid halvårsskiftet 1995, och 1996 började nämnas som nytt tänkbart startår. I juni 1995 fattade universitetets styrelse ett beslut som gick ut på att en ny enhet benämnd Handelshögskolan skulle starta höstterminen 1996. Dessförinnan hade förslaget behandlats enligt den då gällande medbestämmandelagen. Till protokollet från dessa förhandlingar fogade arbetsgivaren en anteckning om att kvaliteten på undervisningen skulle upprätthållas även efter nybildningen. Uppenbarligen hade detta ifrågasatts av representanter för lärare eller övriga anställda.

I början av 1996 tillsattes professor Jan-Erik Vahlne på en tjänst finansierad av näringslivet för att lägga upp de konkreta planerna för den nya civilekonomutbildningen, i praktiken alltså för den nya handelshögskolan. Det blev en del diskussioner om Vahlnes kontrakt. Någon hade sett ett kontrakt som garanterade Vahlne tjänst som adjungerad professor vid den nya handelshögskolan i åtta år efter att hans avtalsperiod med universitetet gått ut. Gunilla Bornmalm-Jaderlöv skrev därför till Jan Ling och frågade hur ett sådant avtal kunnat tecknas, och prefekten vid rättsvetenskapliga institutionen, Mats Tullberg, skrev en debattartikel om saken i Göteborgs-Posten, som han sedan lät kopiera och dela ut till lärarna inom handelshögskolan. Universitetets rektor och prorektor, Jan Ling och Martin Fritz, slog ifrån sig och menade att de ingenting haft att göra med det avtalet.

Ännu sent i april 1996 var det oklart hur den nya handelshögskolan skulle finansieras eftersom inga pengar hade flutit in från näringslivet, trots de tidigare garantierna. Det tycks som om de flesta inblandade redan nu var på det klara med att starten av det nya inte kunde ske heller höstterminen 1996 utan måste skjutas fram ytterligare minst en termin. I maj 1996 kom nämligen Jan Erik Vahlne med sitt förslag till bildande av en ny handelshögskola. Förslaget gick i sedvanlig ordning ut på remiss, så det kunde inte behandlas i universitetets styrelse förrän på septembermötet samma år.

Till detta möte hade handelshögskolans sektionsnämnd ställt samman ett eget förslag, ett motförslag till Vahlnes. Vahlne kom utifrån och hade ingen förankring inom handelshögskolan. Han hade plockats fram av en rekryteringsfirma, som drevs av hustrun till en av Handelskammarens ledande företrädare, Mauritz Sahlin. Precis som tidigare Anders Edström hade han svårt att hitta ett forum inne i organisationen.

Sektionsnämndens motförslag byggde på förutsättningen att den finansiering som krävdes för den nya handelshögskolan saknades. Därför gick förslaget ut på en utveckling av den befintliga organisationen, att söka skapa en så god civil-ekonomutbildning som möjligt inom den existerande handelshögskolan. Skolans samtliga prefekter och 15 av dess professorer ställde sig bakom motförslaget som rubricerades "Den Nya Handelshögskolan".

Det blev naturligt nog en del diskussioner i universitetsstyrelsen. Efter allt utredande höll förslaget om en nykonstruktion på att rinna ut i sanden! Bo Ramfors, SE-bankens direktör i Göteborg och näringslivsrepresentant i universitetets styrelse, ansåg att Vahlnes förslag skulle antas, medan Bengt Odlöw, kommunalråd i Mölndal och representant för allmänna intressen i samma styrelse, pläderade för motförslaget eftersom han ansåg att de ekonomiska förutsättningarna att genomföra Vahlnes förslag inte fanns. Efter en del diskussioner återtog Ramfors sitt yrkande eftersom han inte fann något stöd för det bland övriga styrelseledamöter.

Reformistisk lösning på krisen

Beslutet som togs var att handelshögskolans sektionsnämnd fick i uppdrag att genomföra sitt eget förslag. Vahlnes mer revolutionära, näringslivsanpassade förslag avvisades. Målet skulle vara en ny, reformerad handelshögskola organiserad som en egen fakultet. I avvaktan på att det blev möjligt att införa den nya fakulteten skulle handelshögskolans sektionsnämnd ersättas av en fakultetsnämnd vid årsskiftet 1997. Av Vahlne förslag tog man en ny utbildning på magisternivå, *International management*, som skulle starta höstterminen 1997. Bo Ramfors reserverade sig mot beslutet, och menade att det skilde sig så mycket från styrelsens beslut från juni 1995 att den överenskommelse som då träffats med företrädare för näringslivet inte längre kunde hålla. Universitet kunde därför säkerligen inte påräkna något ekonomiskt stöd från näringslivet för den nya konstruktionen.

Näringslivet ville ha Vahlnes förslag. I den här frågan var Vahlne näringslivets man. Nu var således konflikten öppen mellan universitetet och näringslivet. Universitetet hade sagt nej till att reformera ekonomutbildningen på näringslivets villkor. När de inte fick som de ville krävde näringslivet tillbaka de pengar som redan betalats ut till universitetet. Näringslivet ansåg att universitetet hade svikit inte bara deras överenskommelse utan också sitt eget beslut från året innan.

I slutet av januari 1997 kunde prorektor Martin Fritz meddela att av de utlovade

pengarna från Västsvenska Handelskammaren, 6 miljoner kronor, hade 4 miljoner flutit in, 500 000 kronor per månad under de fyra månaderna från och med juni till och med september 1996. Men omedelbart efter styrelsens beslut på septembermötet avbröts utbetalningarna. Därefter skickade Handelskammaren en begäran om redovisning av hur de dittills utbetalade pengarna använts, men inte bara det utan också ett krav på återbetalning av de pengar som inte förbrukats till deras projekt före årsskiftet 1997. Styrelsen beräknade de kvarstående medlen till 186 000 kronor, som också återbetalades till handelskammaren, men Handelskammaren lät sig inte nöja med det utan krävde ytterligare 200 000 kronor i återbetalning. Konflikten var öppen.

Efter septembermötet 1996 förblev relationerna mellan handelshögskolan och näringslivet ganska frostiga under ett antal år. Men de låg i hög utsträckning på det personliga planet, så med ändrade laguppställningar både inom näringslivet och inom handelshögskolan har förhållandena ändrat sig till det bättre. Dessutom finns Handelshögskolans råd, i vilket näringslivet kan möta handelshögskolan i en öppen dialog.

Man kan naturligtvis fråga sig varför det gick så här långt, att projektet stupade i princip på målnöret. Motståndet blev för starkt, men kunde nog ha artikulrats tidigare. Möjligen drog allt fler örönen åt sig när man faktiskt stod inför ett avgörande. Dessutom var det utifrån kommande krafter som höll på att förändra den vardagliga tillvaro som trots allt funnits på handelshögskolan i tio år och etablerat sina inre strukturer, nätverk och andra bindningar. Även i det här fallet kanske det ligger något i talesättet "man vet vad man har men inte vad man får".

Successivt lugnade läget ned sig och reformer genomfördes. Vid halvårsskiftet 1997 avgick Jan Ling som universitetets rektor och efterträddes av Bo Samuelsson. I september samma år beslutade universitetets styrelse att en inrätta en så kallad integrerad civilekonomutbildning med två inriktningar, en analytisk och en språklig. Den språkliga fick fyra alternativ. Samtidigt beslutade man inrätta fyra integrerade mastersprogram på 60 poäng med inriktningarna *Industrial and financial economics*, *International accounting and control*, *International Business* och *International management*. Vahlnes förslag om en utbildning i internationell företagsledning hade alltså plussats på med ytterligare tre program. Under hösten 1997 och våren 1998 arbetade man med att etablera de nya utbildningslinjerna, ICU (den integrerade civilekonomutbildningen) och GBS (de integrerade mastersprogrammen) inom den befintliga handelshögskolan. Styrelser för de båda programmen tillsattes och de startade vid halvårsskiftet 1998.

Handelshögskolan blev egen fakultetsnämnd från och med årsskiftet 1999. Det innebar att det då vid Göteborgs universitet fanns åtta fakultetsnämnder: humanistiska, samhällsvetenskapliga, handelshögskolan, medicinska, odontologiska, matematisk-naturvetenskapliga, konstnärliga och temanämnden. En utbildningsvetenskaplig fakultetsnämnd var under bildande. Handelshögskolan

var från och med nu alltså en organisation sidordnad med samhällsvetenskapliga fakulteten, inte längre underordnad den i något avseende. Detsamma gällde den utbildningsvetenskapliga fakultetsnämnden.

Efter fakultetsbildandet leds Handelshögskolan vid Göteborgs universitet av en styrelse vars namn har förändrats något under åren. Styrelsen, i dag benämnd fakultetsnämnden, består av representanter för verksamheten, det vill säga de anställda inom högskolan, både lärare och andra anställda, samt för studenterna. En stiftelse för ekonomisk forskning i Västsverige arbetar för att finansiellt stödja forskningen vid högskolan, och ett råd med forskare, lärare, studenter och näringslivsrepresentanter har till uppgift att underlätta samverkan mellan stiftelsen och högskolan samt att främja långsiktig utveckling av skolan.

Gunilla Bornmalm-Jaderlöv lämnade vid halvårsskiftet 1997 posten som rektor, eller dekanus som titeln egentligen lyder, för handelshögskolan och efterträddes av professorn i företagsekonomi Göran Bergendahl. Under Bergendahls tid lugnade läget på skolan ned sig betydligt, arbetsro började infinna sig, och när Rolf Wolff tog över vid halvårsskiftet 2000 var handelshögskolan en etablerad aktör på den svenska utbildningsscenen, på vilken den under Wolffs ledarskap fortsatte att ikläda sig allt viktigare roller.

Krisen i perspektiv

Som en liten fotnot till den strid som blossade upp inom den pånyttfödda handelshögskolan under tidigt 1990-tal kan det vara intressant att gå ett antal decennier bak i tiden, till slutet av 1950-talet och början av 1960-talet. Då gjordes i USA ett par utvärderingar av landets handelshögskolor. De visade att de flesta av skolorna inte höll måttet, vare sig ur näringslivets eller den akademiska världens synpunkt. Orsaken? Handelshögskolorna var *för lite* teoretiska och *för mycket* praktiskt inriktade. Många förespråkare för handelshögskoleundervisning i Göteborg argumenterade som vi sett i princip i rakt motsatt riktning. För dem var det den praktiskt inriktade grundutbildningen som gällde, med generalist- snarare än specialistinriktning.

Skillnaden mellan länderna avspeglas också i antalet personer med doktors-examen i ekonomiska ämnen ute i företagen. I USA går många av dem som doktorerat i ekonomi vidare till näringslivet, vilket är mer sällsynt här i Sverige. Det finns en tidsskillnad, men å andra sidan har de svenska argumenten låtit ungefär likadana under hela den här tidsrymden. Dessutom finns ju en storleksskillnad, och det faktum att USA har betydligt fler företag vid forskningsfronten än Sverige, vilket i och för sig inte nödvändigtvis måste påverka kvalifikationerna för dem som har ekonomiska funktioner. Hursomhelst framstår i detta avseende USA inte som den förebild det ofta annars är i högskolesammanhang.

Nybygge med förhinder

Tidigt väcktes som vi sett frågan om ett nybygge för att rymma hela den handelshögskola som bildades 1986. Institutionerna låg spridda på flera olika adresser, om än med ganska korta avstånd dem emellan, så det fanns från början en vilja att samla hela högskolan under ett tak.

Förutsättningarna

Förutsättningarna för ett nybygge på den befintliga tomten hade lagts redan 1961. Staten övertog den nya byggnaden på Vasagatan 3 i samband med handelshögskolans förstatligande 1961. Genom avtal med staden övertog staten då också äganderätten till tomten.

Tidigare var Göteborgs stad ägare till hela det 22 kvarteret Husaren. Sedan 1901 hade Göteborgs högre samskola, en enskild institution, arrenderat mark här. Den tomtindelning som skedde inför handelshögskolans nybygge i början av 1950-talet hade medfört att en stor del av samskolans gårdsplan förts över till handelshögskolans tomt. Problemet löstes med ett nyttjanderättsavtal som gav samskolan fortsatt rätt att nyttja dessa delar av handelshögskolans tomt. Staten förband sig att låta samskolan även i fortsättningen använda den som gårds- och lekplan. Av de övriga två tomterna i kvarteret användes den ena för Praktiska hushållsskolan för flickor och den andra till ett av stadens ålderdomshem, Sprängkullshemmet.

Enligt den ännu i början av 1960-talet gällande stadsplanen var hela kvarteret avsett för allmänna ändamål, men ett förslag att vidga Sprängkullsgatan kunde innebära att en del av ålderdomshemmets mark fick tas i anspråk och ett förslag om en ny öst - västled kunde inkräkta på såväl Sprängkullshemmets, samskolans och hushållsskolans mark. Handelshögskolans tomt berördes inte av stadsplanen. 1958 års förhandlingsdelegation, som ledde arbetet till förstatligandet av den gamla handelshögskolan 1961, skrev i ett brev till regeringen att "Såvitt nu kan bedömas, bör resterande mark i kvarteret kunna lämna utrymme för en tillbyggnad till handelshögskolan".

Därför utverkade staten redan 1961 en förbindelse från staden om att den vid sin stadsplanering "och även i övrigt skall beakta statens behov av mark inom kvarteret" för eventuell tillbyggnad. Uttrycket "även i övrigt" syftade på om någon av skolorna eller ålderdomshemmet skulle flytta sin verksamhet från kvarteret innan stadsplaneändring skett. Deras byggnader var nämligen redan nu ganska ålderstigna och slitna.

Lokalfrågan aktualiseras från start

Snart efter att den ekonomiska utbildnings- och forskningsnämnden bildats 1984 kom därför lokalfrågan upp på dagordningen. Skolans institutioner och andra verksamheter var utspridda på elva olika adresser så frågan fick hög prioritet, och

det hade funnits en del tankar på en utvidgning redan under slutet av 1970-talet som av olika skäl inte lett till något resultat.

När handelshögskolans byggnad från 1952 började kännas trång sneglade man först på lokalerna tvärs över Vasagatan, alltså på den byggnad som i dag inrymmer Kurs- och tidningsbiblioteket (KTB). Men efter en inspektion i december 1985 fick planerna skrinläggas eftersom Byggnadsstyrelsen inte godkände lokalerna. Strax därpå började istället diskussioner om att få bygga på resterande del av den befintliga tomten, där vid den här tiden de viktigaste byggnaderna var samskolan och ett gammalt barnbördshus som tidigare hade använts som hushållsskola.

På våren 1986 började planeringen av nybygget. Skolchef Mats Tullberg satt som spindeln i nätet för den arbetsgrupp som ansvarade för lokalfrågan. Till en början var det inte alldeles självklart att utvidgningen skulle ske på tomten vid Vasagatan. Ett tag fanns förslag om att flytta hela verksamheten ut till nedlagda St Jörgens sjukhus på Hisingen. Där fanns expansionsmöjligheter. Ett annat tänkbart läge var i närheten av Lisebergs södra ingång, intill Lyckholms gamla bryggeritomt.

Vad som kom intresset att definitivt inrikta sig på den befintliga adressen på Vasagatan var de ändrade förhållandena på andra sida Sprängkullsgatan. Där hade en tid planerats bostäder som ersättning för den äldre bebyggelse som rivits, men kommunens byggnadsnämnd hade sagt nej. Då beslutades i stället att universitetet skulle få bygga ett samhällsvetenskapligt centrum där. Bakgrunden till det var de gamla tankarna på ett cityuniversitet, ett universitet där all verksamhet var förlagd till centrala Göteborg. Göteborgs universitet var nämligen länge ett mycket utspritt universitet. Den vardagliga personliga kontakten mellan företrädare för olika institutioner var inte självklar när institutionerna var spridda över i stort sett hela staden. Därför fanns starka krafter inom universitetet som ville bygga det så kallade Cityuniversitetet, alltså att flytta in verksamheten till centra i stadens mitt. Nu yppade sig en möjlighet att skapa ett samhällsvetenskapligt centrum i ett centralt läge.

När övriga samhällsvetenskapliga institutioner skulle centreras till en plats tvärs över gatan från handelshögskolan började man närma sig förverkligandet av ett cityuniversitet, så då ansåg handelshögskolans ledning att skolan inte kunde flytta ut. Från och med nu var det därför läget vid Vasagatan som gällde.

Projekteringen av det nya samhällsvetenskapliga centrumet på andra sidan Sprängkullsgatan pågick samtidigt som projekteringen av den nya handelshögskolan. Men samhällsvetenskapligt centrum, Samvetet, stod klart två år före handelshögskolan, ett synbart tecken på de problem som kantade handelshögskolans byggprojekt.

Det tog alltså lång tid från de första planerna på nybyggnation för den återuppståndna handelshögskolan till dess förverkligande. Ett problem var att det fanns intressen som ville bevara de gamla byggnaderna, samskolan och det gamla

barnbördshuset, att få dem kulturminnesmärkta för att på så sätt kunna hindra en framtida rivning av dem. Stadens museinämnd hade sagt ja till ett förslag från länsantikvarien om att kulturminnesmärka husen, medan fastighetsnämnden sagt nej och byggnadsnämnden valt att avvakta vidare utredningar.

Bevarandebeställningarna hade ytterligare ett stort problem. Kommunen hade nämligen byggrätt på tomten. När den byggrätten värderades i pengar visade den sig överstiga vad Riksantikvarieämbetet hade för hela sin verksamhet under ett år, så de kunde omöjligt klara att lösa ut det gamla bevaransvärda barnbördshuset. Dessutom fanns det gamla avtalet mellan kommunen och handelshögskolan, vilket staten hade övertagit, som sade att handelshögskolan vid expansionsbehov hade rätt att få resterande delen av tomten på samma villkor som den första, det vill säga gratis.

Begränsad arkitekttävling och smygripping

Hur skulle den nya tillbyggnaden gestaltas? Carl Nyrén, som hade ritat byggnaderna från 1952, fick uppdraget att lämna några skisser. Hans förslag bestod av ovala och runda byggnader som var placerade snett över tomten. Kritiken mot förslaget blev ganska stark, inte minst från kommunens sida. Kommunen var skeptisk till de runda husen och menade att förslaget använde för mycket av tomten, det blev ingen öppning i den.

Därför beslutade handelshögskolans ledning att utlysa en mindre arkitekttävling, där man valde ut fem arkitektkontor, fyra svenska och ett tyskt, som fick rita två förslag var, ett där hela tomten togs i anspråk och ett där barnbördshuset fanns kvar.

Ett ungt och oprövat arkitektkontor, Erseus, Frenning & Sjögren från Göteborg, vann tävlingen. Efter några modifieringar, så till exempel blev biblioteket slutligen runt, var det deras förslag som uppfördes. En annan modifiering var att bygget till slut uppfördes i bulgarisk marmor, en fördyring på drygt fem miljoner, men så gick hela bygget löst på närmare 320 miljoner kronor. Det kan jämföras med de cirka fyra miljoner kronor byggnaden från början av 1950-talet kostade.

När handelshögskolans nybyggnadsplaner blev kända kom det gamla barnbördshuset att dagtid mer eller mindre ockuperas av folk som ville bevara det. Carl-Gustav Engström berättar att handelshögskolans ledning förekom problemen genom att, efter att ha fått vederbörliga tillstånd av kommunen, beordra rivning av de gamla byggnaderna i nattens mörker, när ockupanterna låg hemma och sov. Därmed hade ett problem skaffats ur världen, om än inte med någon större diplomatisk finesse.

Finansieringsfrågans lösning

Så var det frågan om finansieringen. Hos statliga Byggnadsstyrelsen hamnade projektet på turordning 42, men kunde lyftas om handelshögskolan fixade egna finansiärer till halva den beräknade byggkostnaden 300 miljoner kronor. Det gällde alltså att skaka fram 150 miljoner kronor! Återigen öppnades näringslivets plånböcker. Den största summan, 120 miljoner kronor, kom från Malmstensfonden, resterande 30 miljoner från övriga näringslivet i Västsverige. Det var först när Malmstensfonden kom in i bilden som byggplanerna började röra på sig med någon större hastighet.

Men projektet var också byråkratiskt svårhanterligt. Det fanns nämligen ganska många olika styrorgan som förmedlade pengar, till exempel en regionstyrelse som styrde vissa penningflöden och därutöver statliga medel och privata donationer. Dessutom krävdes en del beslut på kommunal nivå. Det var alltså ganska många kockar som skulle tillreda soppan.

Handelshögskolan hade en fördel. Lars Nordström var inte bara rektor för skolan, han var också politiker och representerade folkpartiet i byggnadsnämnden. Han kunde därför hjälpa till att ratta byggprojektet genom den kommunala byråkratin.

Under sommaren 1994 kunde så de slutliga besluten om byggnationen fattas. Då beslutade regeringen om sin del av finansieringen, och bygget kunde starta.

Under tiden fanns funderingar på hur byggnaderna skulle utnyttjas. Skulle alla institutioner in i den nya byggnaden eller kunde några ligga kvar där de låg? Åsikterna gick stundtals isär, och det fanns olika tankar på hur en ny handelshögskola skulle vara organiserad. Dessutom fanns ett förslag från bland annat Lars Nordström att bygga en långt större handelshögskola än den de ursprungliga förslagen utgick från. Det skulle vara en svensk motsvarighet till *London School of Economics and Political Science*, och således heta Gothenburg School of Economics and Political Science, en högskola som i sig skulle svälja närmast hela den samhällsvetenskapliga fakulteten.

Nu blev det inte så. Den handelshögskola som flyttade in när den nya fastigheten stod klar 1995 bestod av samma institutioner som bildat den. Ekonomisk historia blev kvar i byggnaden på andra sidan Sprängkullsgatan, och ligger således egentligen i det komplex som tillhör samhällsvetenskapliga fakulteten, trots den organisatoriska tillhörigheten till handelshögskolan.

Partnerskap och alumner

I Lund hade universitetet tidigare prövat att knyta lokala företag till sin ekonomutbildning, så kallade fadderföretag, för att försäkra sig om att undervisningen fick praktisk relevans. En liknande idé föddes i Göteborg som ett sätt att förstärka utbildningen och upprätthålla goda kontakter med det regionala näringslivet, men man valde en annan benämning och kallade det "program för partnerskap".

Företag och förvaltningar erbjöds att verka som partners till skolan. Tanken var att de skulle bidra med praktikfall som komplement till den teoretiska undervisningen, i viss mening alltså samma tanke som föresvävat Ulf af Trolle när han en gång i tiden startade IDAF. Handelshögskolans del av partnerskapet är kompetensen, att bistå med akademisk kompetenshöjning hos partnern. Verksamheten inom program för partnerskap tog fart på allvar under våren 1999.

Efter en tid bildades Enheten för partnerskap, som i dag inte bara omfattar Program för partnerskap utan också Career Service, alumnverksamheten och vidareutbildningen. Career Service bildades 2000 och är en mötesplats för studenter och näringsliv, ett forum där arbetsgivare och potentiella arbetstagare kan träffa varandra. Vidareutbildning för yrkesverksamma är ett sätt för Handelshögskolan vid Göteborgs universitet att vidga verksamheten och ge lärarna värdefull respons från kursdeltagare med yrkeserfarenhet. Successivt har handelshögskolan utvecklat både öppna kurser och mer kundanpassade utbildningar.

Handelshögskolans alumner är skolans tidigare elever. Skolans alumnverksamhet började på allvar 2000, som den första inom Göteborgs universitet. Alla som tagit examen vid handelshögskolan tas med i alumnätverket. I dag, 2008, innebär det att drygt 16 000 studenter potentiellt kan vara med i verksamheten. De får nyhetsbrev med inbjudningar till olika aktiviteter. Av dessa har omkring 6 000 registrerat sig i det gemensamma datasystem för alumner som universitetet har upprättat.

Varför alumnverksamhet? Ett viktigt syfte för handelshögskolan är att ha nära kontakter med näringslivet, vilket kan ge feedback när det gäller att utveckla kurser, få tillgång till praktikplatser och möjligheter till examensarbeten för civilekonomerna. Alumnerna kan också hjälpa till att marknadsföra skolan ute i samhället, samtidigt som de får tillgång till en del av skolans resurser i form av nätverk, forskning och föreläsningar. Dessutom finns en rent sällskaplig aspekt som inte skall förringas.

År 2004 genomfördes en undersökning bland handelshögskolans alumner som visar att examen från handelshögskolan har gott rykte. Sedan några år tillbaka är det tradition att alumner samlas på handelshögskolan för 50-årsfirandet av sin studiestart. Det handlar alltså än så länge om studenter som gick på den gamla handelshögskolan, som startade 1923 och lades ned 1971.

Handelshögskolan krymper

Statistiska institutionen hade valt att gå med i handelshögskolan när nationalekonomiska institutionen bestämde sig för att vara med. De två institutionerna har ofta arbetat nära varandra, särskilt på forskningssidan, så det fanns inget egentligen märkligt i att statistikerna följde nationalekonomerna med in i handelshögskolan 1986. Uppenbarligen har någon typ av friktioner uppstått i relationen mellan statistiska institutionen och handelshögskolan, och möjligen inom institutionen, för i

slutet av 2001 skickade institutionens styrelse en skrivelse till fakultetsnämnden i vilket den uttryckte en önskan att få lämna Handelshögskolans fakultetsnämnd för att i stället ansluta sig till samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden.

Lennart Hjalmarsson, professor i nationalekonomi, tog upp frågan i universitetets styrelse och efterlyste ett snabbt beslut. Något sådant blev det emellertid inte eftersom universitetsdirektör Bengt Järbur meddelade att frågan var så pass komplicerad att den måste behandlas inom rektorsämbetet. Styrelsen beslöt därför att rektor skulle informera i frågan vid nästa styrelsemöte.

Vid nästa möte togs emellertid inte frågan upp. Jag kan av protokollen inte se att den alls återkommer i styrelsen. Slutet på den delen av berättelsen blev att statistiska institutionen upplöstes. Grundutbildningen inordnades under nationalekonomiska institutionen och forskningen i ett eget institut 2003.

Institutionen för informatik lämnade Handelshögskolan vid årsskiftet 2006 för att bli en del av det nya IT-universitetet vid Lindholmen på Norra älvstranden, som en del av det högteknologiska kluster som växer fram på den gamla varvsindustrins mark. Placeringen av IT-universitetet just här var en medveten del av strävan att bygga upp den nya teknologin på platsen för den gamla. Här har också etablerats företag inom branschen.

Forskningsinstitut och centrumbildningar

Inom Handelshögskolan vid Göteborgs universitet finns ett flertal forskningsinstitut och centrumbildningar för att på ett så obyråkratiskt och smidigt sätt som möjligt kunna bedriva tvärvetenskaplig forskning av hög klass. Handelshögskolan har uppmuntrat sådana forskningscentra för att kunna lyfta fram ämnesområden som ligger i skärningspunkten mellan minst två ämnesområden och för att lättare kunna dra till sig forskningsmedel och andra former av externt stöd.

GRI, *Gothenburg research institute*, startade sin verksamhet den 1 januari 1991. Då hade institutet tre forskningsprogram, vilket i dag (2008) har utökats till sex. Den tvärvetenskapliga forskningen inom institutet spänner över vetenskapsgrenar både inom och utanför handelshögskolan. Därför finns såväl pedagoger som antropologer, psykologer och etnologer liksom tekniker och sociologer med i en del av projekten. Institutet samarbetar med både Chalmers och förvaltningshögskolan, liksom med utländska partners. Dess föreståndare är sedan september 2003 professor Rolf Solli.

Andra tvärvetenskapliga bildningar är Center for Business in Society och Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK). Det förra har specialiserat sig på forskning om företagets roll och vilket ansvar de har i samhället och för samhällsutvecklingen, medan det senare organisatoriskt är en del av GRI och bedriver forskning om konsumtion och konsumtionsmönster.

I dag är CFK landets största forskningsorganisation inom sitt område. Det bildades 2001 och var nationellt centrum för tvärvetenskaplig konsumentforskning.

Forskningen finansieras av externa medel medan regeringen stod för de administrativa kostnaderna fram till halvårsskiftet 2004. Centrumets första föreståndare Karin M. Ekström är företagsekonom men forskning med konsumentperspektiv är gränsöverskridande och finns inom många discipliner, som psykolog, etnologi, företagsekonomi, hushållsvetenskap, juridik och sociologi.

Inom handelshögskolan finns också centrumbildningar för finansfrågor, turism och affärssystem. En av de internationellt mest uppmärksammade centrumbildningarna är Centrum för miljöekonomi under ledning av nationalekonomen professor Thomas Sterner. Enheten startades 1990 av Thomas Sterner och Gunnar Köhlin. I dag är den en av de största av sitt slag i Europa. Centrumet har ett omfattande samarbete med biståndsorganet Sida och utbildar studenter från utvecklingsländer i miljöekonomi. Thomas Sterner var under 2008 ordförande för EAERE (*European Environmental and Resource Economists Association*), som är en förening för Europas miljöekonomer, och därmed värd för organisationens årliga sammankomst. Den hölls i Göteborg i juni 2008 och samlade 600 miljöekonomer från hela världen.

En annan internationellt uppmärksammad centrumbildning är CIP, *Center for Intellectual Property*, där juridikprofessor Ulf Petrusson basar. När centrumet bildades 1999 var det som ett samarbete mellan juridiska institutionen vid handelshögskolan och Chalmers. Anders Vedin från Chalmers, Lotta Vahlne Wästerhäll och Göran Bergendahl från handelshögskolan var förgrundsfigurer. Efter en tid utökades samarbetet till Sahlgrenska akademien, där CIP ledde ett mastersprogram. Centrumet har uppmärksammats alltmer i framför allt USA, där man kommit långt i diskussionerna om intellektuell egendom, alltså det som ibland kallas immateriella rättigheter. CIP arrangerar vartannat år en av världens största och mest omfattande konferenser inom området, CIP Forum, som lockat ledare från globalt ledande företag som Microsoft, IBM, Google, Pfizer och Cisco System. Konferenserna fokuserar på IT, bioteknik och strategisk hantering och värdering av intellektuellt kapital. Senaste CIP Forum hölls i september 2009.

Den internationella inriktningen har varit stark på handelshögskolan ända från början. Nationalekonomiska institutionen är förmodligen den institution på handelshögskolan som kommit längst i arbetet, med ett omfattande kontaktnät bland systerinstitutioner runtom i världen, internationaliserad forskning och undervisning och ett stort antal studenter från inte minst utvecklingsländer.

Dessutom har handelshögskolan organiserat samarbete med ett flertal internationella universitet och handelshögskolor, vilket ökar möjligheten för de egna studenterna att förlägga en eller annan termin av utbildningen utomlands. Handelshögskolan står för den största delen av den internationella utbytesverksamheten inom Göteborgs universitet och har till och med en avdelning som enbart ägnar sig åt frågan.

I sin strävan att skaffa internationell status ansökte handelshögskolan om Equis-ackreditering, vilket också beviljades 2004. Equis, som står för *European Quality Improvement System*, är ett system för kvalitetssäkring av handelshögskolor, en internationell ackreditering som visar att forskning och utbildning håller högsta internationella klass, och drivs av *European foundation for management development*, EFMD, med avsikt att höja standarden på ekonomutbildningar världen över. Ackrediteringen är således ett kvitto på att handelshögskolan i Göteborg har duktiga studenter, bra forskare, engagerade lärare och ett bra samarbete med näringsliv och samhälle.

Den nya civilekonomexamen och Bologna-systemet

År 2006 fattade den socialdemokratiska regeringen beslut om en ny examensordning för civilekonomutbildningen som skulle starta höstterminen 2007. Utbildningen skulle vara fyraårig och den nya examen fick status som yrkesexamen, vilket den alltså inte hade tidigare. Ledningen för Handelshögskolan vid Göteborgs universitet var kritisk till beslutet och skrev tillsammans med Handelshögskolan i Stockholm ett öppet brev i vilket man ventilerade kritiken. I Göteborg, liksom i Stockholm, arbetade man nämligen intensivt för att genomföra den så kallade Bolognaprocessen, alltså den samordning av universitetsutbildningen runt om i Europa som planerats under en följd av år och fått namn efter Europas första universitet, det i italienska Bologna. I Bolognaprogrammet passade den nya fyraåriga civilekonomutbildningen inte in särskilt väl, därav kritiken.

Det hindrade emellertid inte Handelshögskolan vid Göteborgs universitet att ansöka om rätt att utfärda den nya examen. Av de 26 högskolor som hade ekonomutbildning på schemat ansökte 23 om rätt att få utfärda examen för den nya civilekonomutbildningen. Bara sex av dem fick rätten, bland dem Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Av de 23 sökande fick alltså hela 17 nej, helt enkelt för att deras ekonomutbildning inte ansågs hålla det kvalitativa måttet. Ordföranden i den sakkunnigrupp som rangordnade universiteten, Erik Åsbrink, skrev efter beslutet i en debattartikel i *Dagens Nyheter* att resultatet visar på de kvalitetsbrister som finns på flera håll inom den svenska ekonomutbildningen.

Det kan finnas anledning att något lite stanna vid Åsbrinks reflektioner över ekonomutbildningen, inte minst eftersom han som tidigare socialdemokratisk finansminister och riksbanksledamot samt styrelseledamot för Handelshögskolan i Stockholm kan betraktas som en maktfaktor inom området, och för att synpunkterna bygger på en översyn av ekonomutbildningen i nästan hela landet.

Åsbrink menade i sin artikel att resurserna som tilldelas ekonomutbildning är för små om vi jämför med till exempel de naturvetenskapliga ämnena, vilket bland annat lett till att en ekonomistudent bara får några få lärarledda undervisningstimmar i veckan. Dessutom, menade Åsbrink, har situationen försämrats under senare år, inte minst på de lärosäten där man trots begränsade resurser

slussat över pengar från ekonomutbildning till andra områden. Han ifrågasatte också det rimliga i att så många studenter väljer att läsa företagsekonomi. Lsåret 2005-06 studerade 48 000 studenter företagsekonomi, av totalt knappt 390 000 studenter, det vill säga drygt 12 procent av hela antalet universitetsstuderande.

Intresset för företagsekonomi är alltså för stort, enligt Åsbrink. Han verkar mena att det långsiktigt hotar kvaliteten på utbildningen, ett tema med varianter som återkommit gång efter annan också på handelshögskolan i Göteborg. Ju fler som skall dela på givna resurser, desto mindre åt var och en. Invävt i dessa resonemang finns en kritik mot att alltför många lärosäten, kanske av opportunistiska skäl, vill driva ekonomutbildning utan att egentligen vara beredda att lägga tillräckliga resurser på den, ja kanske till och med för att ha den som en mjölkko åt andra utbildningar. Eftersom utbildningen är populär drar den till sig studenter och därmed resurser. Sakkunniggruppen, som leddes av Åsbrink, kunde dessutom konstatera att flera lärosäten på sina hemsidor lagt ut information om att de till hösten 2007 skulle ge utbildning som ledde till civilekonomexamen, trots att inga beslut om den saken ännu var fattade av Högskoleverket.

Sakkunniggruppen var i sitt betänkande således mycket tydlig när det gäller resursfrågan, och konstaterar att "...civilekonomutbildningen – liksom övrig samhällsvetenskaplig utbildning – förfogar över alltför knappa resurser", liksom att det i allmänhet råder brist på disputerade lärare, docenter och professorer i ämnet företagsekonomi. Bristerna är störst på de regionala högskolorna, och var en viktig orsak till att dessa inte kom i fråga för den nya civilekonomutbildningen.

Den nya civilekonomutbildningen är alltså fyraårig. Det avslutande årets studier skall ligga på det som Bologna-kriterierna kallar för högre akademisk nivå, alltså en bit över den rena grundutbildningen. Kritiken mot modellen inriktade sig på just detta upplägg. En utbildning enligt Bologna-modell består av tre års grundläggande ekonomistudier med möjlighet till två års mastersutbildning därefter. De som väljer mastersnivå har alltså fem års studier mot fyra år i den svenska modellen. Frågan är därför om den svenska varianten blir långsiktigt accepterad i det europeiska Bologna-systemet.

Att Handelshögskolan vid Göteborgs universitet blev ett av de sex lärosäten som fick rätten att utfärda den nya civilekonomexamen sågs av universitetets ledning naturligtvis som ett gott kvalitetsbetyg. Ingen av de regionala högskolorna ansågs hålla måttet. Det var nämligen bara universitet som fick examensrätten, förutom Göteborgs universitet också Lunds, Stockholms, Linköpings, Umeå och Växjö universitet. Det var således bara lärosäten med forskningskompetens och lärare på både docent- och professorsnivåerna inom ekonomiområdet som fick examinationsrätt.

Vid halvårsskiftet 2007 infördes Bologna-systemet på svenska universitet, vilket innebar en ny utbildnings- och examensstruktur. Systemet omfattar 45 länder och syftar till att stärka studenternas rörlighet och anställningsbarhet, och att

stärka Europas konkurrenskraft på utbildningsfronten. Utbildningen i Bologna-systemet delas in i tre nivåer. Först en grundnivå på tre år som liksom hittills leder till en kandidatexamen. Därpå en så kallad avancerad nivå som efter två års studier leder till en mastersexamen, och högst upp en forskarnivå som på två år leder till licentiatexamen eller efter fyra år till en doktorsexamen. I förhållande till det gamla systemet är det framför allt den andra nivån, mastersnivån, som skiljer sig.

Väletablerad men återigen, resurser...

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet är i dag en väl inarbetad institution som efter en turbulent tid funnit arbetsro och levererar kvalitativ undervisning och forskning. Skolan är liten och ganska okänd i internationell måttstock, men har goda internationella kontakter och fortsätter hela tiden att odla nya. I nationell måttstock däremot är skolan väl etablerad, och några av skolans utbildningar tillhör de mest efterfrågade i landet. Det finns ett problem, som i dessa sammanhang verkar nästan evigt och olösligt, nämligen bristen på resurser.

Organisationerna Civilekonomerna och Sveriges ekonomföreningars riksorganisation lät professor Olof Arwidi och lektor Niklas Sandell jämföra skillnader i resurstilldelningen till ekonomutbildningarna i Norden. Undersökningen presenterades hösten 2007 och visade att Sverige enligt tillgänglig statistik halkar efter de övriga nordiska länderna när det gäller resurser per ekonomstudent. Även om jämförelserna inte är enkla att göra eftersom bland annat tilldelningssystemen varierar mellan länderna har utredarna ändå försökt skapa ett grovt index för att jämföra länderna. Om Sveriges resurser per ekonomstudent sätts till 100 hamnar Finlands på 114, Danmarks på 123 och Norges på hela 222.

Sten Jönsson tillhör dem som påtagligt kunnat se hur resurserna på ekonomutbildningen i Göteborg under år och decennier minskat, trots uttalade höga ambitioner.

– När jag började undervisa på 1960-talet hade vi 20 undervisningstimmar per vecka. I dag har vi resurser att undervisa fyra timmar i veckan. De reala resurserna har minskat, vilket innebär att lärarkontakten med studenter har minskat hela tiden. Det är skandal.

Dessutom kritiserar han den nuvarande handelshögskolans ledning för att plöttra bort de befintliga resurserna på för många olika utbildningsprogram, medan andra ser bredden som en möjlighet att göra skolans utbildning mer attraktiv och alltså locka studenter.

Resursbristen gäller primärt grundutbildningen. På forskningsidan är läget ett annat. Forskningen på handelshögskolan är i många fall av hög klass, vilket drar till sig medel utifrån, som i sin tur kan generera mer forskning. Läget verkar på den fronten stabilt, medan grundutbildningen av naturliga skäl är mer konjunkturkänslig, alltså känslig för förändringar i studenttillströmningen som är en grund

för tilldelningen av resurser. Men det gäller å andra sidan hela högskolesektorn.

Av de tolv mest populära ämnena vid svenska universitet och högskolor läsåret 2005-06 återfinns tre på Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Det är företagsekonomi, det mest populära ämnet av alla, juridik och nationalekonomi. Av det totala antalet studenter läste närmare var fjärde student, 25 procent, något av dessa ämnen. Överhuvudtaget är juridik och samhällsvetenskapliga ämnen klara dominanter vid svenska universitet och högskolor. Ungefär 54 procent av alla studenter läser ett sådant ämne.

Resursproblemen till trots, hur ser man i dag på handelshögskolan från den så kallade avnämarsidan, alltså från näringslivets och förvaltningens sida? Här finns rimligen inte *en* åsikt, men de flesta jag kommit i kontakt med har en positiv bild av skolan. Bo Ramfors, företagsledaren som en tid var skolans kanske argaste kritiker säger i dag om handelshögskolan:

– Allt skedde ju inte på en gång, det tog en jädra tid, men nu upplever jag att det har blivit något riktigt duktigt!

Käll- och litteraturförteckning

Arkivmaterial

Gunilla Bornmalm-Jaderlöws privata arkiv

Två kartonger blandat arkivmaterial från perioden 1993-96 (protokoll, skrivelser, promemorior etc.).

Carl-Gustav Engströms privata arkiv

Fem pärmar, ett antal tidningssamlare och mappar med blandat arkivmaterial från ca 1960-80 (skrivelser, promemorior, utkast, protokoll, utredningar, tidningsklipp etc.).

Mats Tullbergs privata arkiv

Fyra pärmar blandat arkivmaterial från perioden 1982-86 (protokoll, skrivelser, utkast, promemorior, tidningsklipp etc.).

Göteborgs Landsarkiv, depå Polstjärnan

Handelshögskolan i Göteborg. A I:3, styrelseprotokoll 1954-61

A VI:1, utbildningsnämndens protokoll 1962-70.

A VIII:1, fakultetens protokoll 1964-70.

A IX:1, byggnadsnämndens protokoll. 1946-53.

Samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd. A V e, protokoll 1969-70.

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, kansliet

Handelshögskolans styrelseprotokoll. A3:1, 1984-94.

A3:3, 1994-95.

A3:4, 1995-97.

A3:5, 1997.

A5f:2, 1997-99.

A3:7, 1998-2004.

Göteborgs universitet, kanslibyggnaden

Göteborgs universitets styrelses protokoll. A1:3, 1979/80 – 1980/81.

A1:4 1981-83.

A1:5, 1983-86.

A1:6, 1986-92.

A1:7, 1992-97.

A1:8, 1997-2001.

A1:9, 2001-05.

Intervjuer

- Claes-Göran Alvstam 070301
Gunilla Bornmalm-Jaderlöw 070308
Carl-Gustav Engström 060828
Martin Fritz 070416
Lennart Hjalmarsson 071016
Sten Jönsson 071213
Johan Lönnroth. 061009
Lars Nordström 071206
Bo Ramfors 071031
Mats Tullberg 071015
Robert Rydingstam 080826

Litteratur

- Ahlström, Axel, *Göteborgs Handelsinstitut 1826-1896. Några anteckningar till institutets historia*. Göteborg 1897.
- Ahlström, Axel, *I handelsundervisningsfrågan. En granskning af handelsundervisningskommittéens förslag till ordnande af den lägre handelsundervisningen jämte några nya riktlinjer*. Göteborg 1916.
- Arwidi, Olof och Niklas Sandell, *Resurser per capita till ekonomistudenter i Sverige. En jämförelse med Danmark, Norge och Finland*. Civilekonomerna 2007.
- Berglund, Hadar och Kurt Grönfors (red.), *Handelshögskolan i Göteborg 1923-1971. En minnesbok*. Göteborg 1977.
- Ekonomiskt forum, utgiven av Handelshögskolans i Göteborg studentkår. 34 årgångar 1936-71.
- Engström, Carl-Gustav, *Problemanalysen i fokus. En rekonstruktion av IDAF:s forskningsstrategi*. Göteborg 2006.
- Engwall, Lars (red.), *Företagsekonomin rötter*. Lund 1980.
- Forsberg, Bengt (red.), *Handelshögskolorna i Sverige*. Stockholm 1951.
- Fritz, Martin, "Från handelsstad till industristad 1820-1920". Del II av *Göteborgs historia. Näringsliv och samhällsutveckling*. Stockholm 1996.
- Gunnarsson, Elving, *Från Hansa till handelshögskola. Svensk ekonomiundervisning fram till 1909*. Uppsala 1988
- Gustafsson, Karl Erik (red.), *Bland akademiska pionjärer och stordonatorer. En jubileumsbok: Handelshögskolan i Göteborg 1923-2003*. Göteborg 2003.
- Göteborgs handelshögskolekurser, Årsberättelser 1915-16, 1916-17, 1917-18.
- Handelshögskolan i Göteborg, årsberättelser utgivna av rektor. 1923-1924, 1924-25, 1925-26, 1926-27, 1927-28, 1928-29, 1929-30, 1939-31, 1931-32, 1932-33, 1933-34, 1934-35, 1935-36, 1936-37, 1937-38, 1938-39, 1939-40; 1940-41, 1941-42, 1942-43, 1943-44, 1944-45, 1945-46, 1946-47, 1947-48, 1948-49, 1949-50, 1950-51, 1951-52, 1959-60.

- Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Verksamhetsberättelser. 1987-88, 1988-89, 1989-90, 1990-91.
- Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Årsredovisningar. 1999, 2000, 2004, 2005, 2006, 2007.
- Hansson, Bengt och Erik Jansson (red), *UKAS – en utmaning. En debattbok om universitetsreformen*. Stockholm 1968.
- ”Högskolans institutionella organisation”. Utbildningsdepartementet. DsU 1983:6.
- Konnander, Benkt, *Rapport från Edenmans departement. Universitetspolitiken i ecklesiastikdepartementet 1957-67*. trol. Järfälla 2002 (odaterad).
- Konnander, Benkt, *Departementet i skuggan av U 68. Rapport om universitetspolitiken i utbildningsdepartementet 1967-76*. Järfälla 2004.
- Konnander, Benkt, *Ett departement med borgerlig ledning. Rapport om universitetspolitiken i utbildningsdepartementet 1976-82*. Järfälla 2006.
- Liedman, Sven-Eric, *Den synliga handen. Anders Berch och ekonomiämnena vid 1700-talets svenska universitet*. Stockholm 1986.
- Lindberg, B., Nilsson, I., *Göteborgs universitets historia*. Del I & II. Göteborg 1996.
- Losman, Beata, *Förvaltningshistorik*, <http://www.ralphhaglund.info/BeataLosman/Index.htm> (2008-03-19).
- Lundahl, Lisbeth, *Efter svensk modell. LO, SAF och utbildningspolitiken 1944-90*. Umeå 1997.
- Mercurius. Nyhetsbrev från Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. 1/1988, 2/1988, 1/1989, 3/1989, 1/1990, 1/1991, 2/1992, 3/1992, 2/2003, 2/2004, 1/2005, 2/2005.
- Olsson, Kent, ”Från industristad till tjänstestad 1920-1995”. Del III av *Göteborgs historia. Näringsliv och samhällsutveckling*. Stockholm 1996.
- Regeringens proposition 1983/84: 52, beslutad 3 november 1983. <http://rixlex.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?sok> (2008-09-04)
- af Trolle, Ulf, Walter Goldberg och Bo Wickström, *För en karriär i näringslivet. Att studera vid Handelshögskolan i Göteborg med särskild hänsyn till administration och marknadsföring*. Handelshögskolan i Göteborg, Skrifter 1963.4. Göteborg 1963.
- af Trolle, Ulf, *Mot en internationellt konkurrenskraftig akademisk utbildning*. Lund 1990.
- Universitet och högskolor. Studenter och examina i grundutbildningen 2005/06. Statistiska Meddelanden UF 20 SM 0701. SCB 2007.
- Utbildningens omvägar. En ESO-rapport om kvalitet och effektivitet i svensk utbildning. Regeringskansliet. Finansdepartementet. Ds 2000:58.
- Åsbrink, Erik, ”Tre av fyra högskolor fråntas sin examensrätt”, *Dagens Nyheter* 070626.

Rapporter från Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet

- Nr 1. Sverker Jonsson: Norrbotten i Sverige. 1985.
- Nr 2. Bertil Andersson: Malmö diskont 1803-1818. 1985.
- Nr 3-4. Urban Herlitz: Nattväktaren, städgumman och storebror: Kring den offentliga sektorns tillväxt. 1986.
- Nr 5-6. Ingemar Nygren: Göteborgs Kreditmarknad 1820-1913. 1987.
- Nr 7. Lars Herlitz: Ideas of Capital and Development in Pre-Classical Economic Thought: Two Essays. 1989.
- Nr 8. Åke Edén: East India Company's Indien politik före 1773. 1994.
- Nr 9. Stefan Falk: Structural Adjustment Programmes- a development strategy? (examples from Zambia and Zimbabwe).1994.
- Nr 10. Erik Örjan Emilsson: Sweden and the European Miracles: Conquest, Growth and Voice. 1996.
- Nr 11. Lars Nyström: Från borgarbrandkår till yrkesbrandkår. En institutionell studie av svenskt brandväsen 1874-1917. 1997.
- Nr 12. Carl-Johan Gadd: Järnplogens och potatisens tid. Jordbruksutveckling och samhällsförändring i Skaraborgs län 1750-1860. 1997.
- Nr 13. Bertil Andersson: Swedish and international fisheries. 1999.
- Nr 14. Hugo Kylebäck: Federation eller konsum Sverige. Konsumentkooperativ förändringsprocess. Del 3 1985 – 1995. 1999.
- Nr 15. Per Hallén: En studie i järn. Metoder att beräkna landsbygdsbefolkningen järninnehav 1750-1870. 1999.
- Nr 16. Birgit Karlsson: Att handla neutralt. Sverige och den ekonomiska integrationen i Västeuropa 1948-1972. 2001.
- Nr 17. Christina Dalhede: Tolagsjournaler under tidigmodern tid i Göteborg. Källmaterial och möjligheter. 2005.
- Nr 18. Christina Dalhede/Magnus Andersson: Tidigmoderna handelsböcker i svenska städer. 2008.
- Nr 19. Lage Rosengren: Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. En historik. 2011

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry, no matter how small, should be recorded to ensure the integrity of the financial data. This includes not only sales and purchases but also expenses and income. The document provides a detailed list of items that should be tracked, such as inventory levels, accounts payable, and accounts receivable. It also outlines the procedures for recording these transactions, including the use of double-entry bookkeeping to ensure that the books balance.

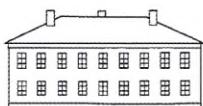
The second part of the document focuses on the analysis of the financial data. It explains how to calculate key financial ratios and metrics, such as the gross profit margin, operating profit margin, and return on investment. These metrics are used to evaluate the company's performance and identify areas for improvement. The document also discusses the importance of comparing the company's performance to industry benchmarks and competitors. This helps to provide context and identify trends in the market.

The final part of the document covers the preparation of financial statements. It details the requirements for preparing the balance sheet, income statement, and cash flow statement. It also provides guidance on how to present the information in a clear and concise manner, using appropriate accounting conventions and standards. The document concludes by emphasizing the importance of regular financial reporting and the role of the financial statements in decision-making.

Boken tecknar en bild av Handelshögskolans vid Göteborgs universitet historia. Skolan har vuxit fram ur den på privat initiativ bildade handelshögskola som såg dagens ljus 1923. Dess tillkomst var ett resultat av det göteborgska näringslivets ökande behov av högskoleutbildade ekonomer i början av 1900-talet, då det ekonomiska uppsving som startat redan kring mitten av föregående århundrade gått in i en allt mer internationaliserad fas. Kraven på de blivande företagsledarna växte och den gamla ekonomutbildningen på gymnasienivå ansågs inte längre räcka i denna nya industrialiserade och internationaliserade värld.

Historiken börjar med de föregångare som fanns, och tar ett avstamp i det handelsinstitut som startade i Göteborg redan 1826, rör sig vidare över den 1923 startade handelshögskolans öden och äventyr, för att slutligen hamna i den moderna handelshögskolans hägn, startad 1986 som en enhet inom Göteborgs universitet.

Lage Rosengren är fil. dr. i ekonomisk historia och var tidigare knuten till Ekonomisk-historiska institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

EKONOMISK-HISTORISKA INSTITUTIONEN
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Box 720, SE 405 30 GÖTEBORG
www.econhist.gu.se

ISSN 1650-9595